

Beleidsvaluatie Strategisch Plan Geletterdheid Verhogen

Brussel, juni 2011

Inhoudstafel

INHOUDSTAFEL	3
LIJST VAN TABELLEN	6
LIJST VAN BIJLAGEN	7
INLEIDING	9
1. DE VOORGESCHIEDENIS	9
1.1. NAAR EEN BREED DRAAGVLAK	10
1.2. GEMEENSCHAPPELIJKE UITGANGSPUNTEN	11
1.3. IN UITVOERING	12
2. BOUWSTENEN VOOR EEN BELEIDSEVALUATIE	13
2.1. STRUCTUUR EN METHODIEK VAN DE BELEIDSEVALUATIE	13
2.2. GENERIEKE EVALUATIECRITERIA	14
2.2.1. <i>Interne coherentie</i>	14
2.2.2. <i>Externe consistentie</i>	18
2.2.2.1. Onderwijs	19
2.2.2.2. Werk	19
2.2.2.3. Welzijn	20
2.2.2.4. Cultuur	20
2.2.2.5. Gelijke Kansen	21
2.2.2.6. Landbouw	21
2.2.2.7. Bestuurlijke aangelegenheden	21
2.2.2.8. Brussel	22
2.1. DRAAGVLAK VOOR HET BELEID	23
STRATEGISCHE DOELSTELLING 1 – GELETTERDHEID VERHOGEN DOOR DE DEELNAME AAN GELETTERDHEIDSONDERWIJS EN –TRAINING TE BEVORDEREN	25
1. OMSCHRIJVING	25
1.1. OPERATIONELE DOELSTELLING 1: CONCEPT GELETTERDHEID ACTUALISEREN EN COMMUNICEREN	26
1.2. OPERATIONELE DOELSTELLING 2: DEELNAME FACILITEREN	27
1.3. OPERATIONELE DOELSTELLING 3: GROEIPAD UITWERKEN VOOR GELETTERDHEIDSTRAINING	27
1.4. OPERATIONELE DOELSTELLING 4: BELEIDSDATA ACTUALISEREN	28
1.5. OPERATIONELE DOELSTELLING 5: LEERTRAJECTEN MODULARISEREN EN CERTIFICEREN	28
1.6. OPERATIONELE DOELSTELLING 6: SPECIFIEKE BEHOEFTE EN LEERMOEILIKHEDEN DETECTEREN	28
1.7. OPERATIONELE DOELSTELLING 7: ONDERSTEUNENDE INFORMATIEACTIES VOORZIEN	29
2. INDICATOREN	29
3. STAND VAN ZAKEN	29

3.1.	DE MATE VAN INTEGRATIE VAN GELETTERDHEID IN HET ONDERWIJS	29
3.1.1.	<i>Geletterdheidscompetenties in het leerplichtonderwijs</i>	29
3.1.1.1.	Basisvorming in de eerste graad secundair onderwijs	29
3.1.1.2.	Functionele geletterdheid in het leerplichtonderwijs	30
3.1.1.3.	Project G-kracht in BSO/TSO scholen	30
3.1.2.	<i>De mate van integratie van geletterdheid in de basiseducatie</i>	31
3.1.3.	<i>De mate van integratie van geletterdheid in het studiegebied algemene vorming van het volwassenenonderwijs (tweedekansonderwijs (TKO))</i>	32
3.2.	DE MATE WAARIN ACTIES WERDEN GENOMEN OF INSTRUMENTEN ONTWIKKELD OM DE DEELNAME AAN GELETTERDHEIDSONDERWIJS EN –TRAINING TE BEVORDEREN	33
3.2.1.	<i>Modularisering van de opleidingen basiseducatie</i>	33
3.2.2.	<i>Flexibilisering van de opleidingen</i>	33
3.2.3.	<i>Activering</i>	35
3.2.4.	<i>Barrières voor deelname</i>	35
3.2.5.	<i>Groei-pad voor de opleidingen basiseducatie</i>	36
3.2.6.	<i>Specifieke behoeften en leermoeilijkheden</i>	36
3.2.7.	<i>Ondersteunende communicatieactie</i>	37
3.2.8.	<i>Behoeftte aan actuele data</i>	37
3.3.	DE MATE VAN DEELNAME AAN GELETTERDHEIDSONDERWIJS BINNEN DE CENTRA VOOR BASESEDUCATIE	38

STRATEGISCHE DOELSTELLING 2 – GELETTERDHEID VERHOGEN OM DE INZETBAARHEID VAN LAAGGELETTERDE VOLWASSENEN OP DE ARBEIDSMARKT TE VERHOGEN

1.	OMSCHRIJVING	43
1.1.	OPERATIONELE DOELSTELLING 1: SYSTEMATISCHE SCREENING VAN GELETTERDHEID MOGELIJK MAKEN	43
1.2.	OPERATIONELE DOELSTELLING 2: STRUCTURELE SAMENWERKING BEVORDEREN TUSSEN ACTOREN VOOR ONDERWIJS EN (BEROEPS)OPLEIDING	44
1.3.	OPERATIONELE DOELSTELLING 3: GELETTERDHEIDSTRAINING INTEGREREN IN BEROEPSOPLEIDINGEN	44
1.4.	OPERATIONELE DOELSTELLING 4: GELETTERDHEIDSTRAINING VOORZIEN OP DE WERKVLOER	45
2.	INDICATOREN	45
3.	STAND VAN ZAKEN	45
3.1.	DE MATE WAARIN HET GELETTERDHEIDSRISICO GEDETECTEERD WORDT MET HET OOG OP EEN TRAJECT NAAR EEN (BEROEPS)OPLEIDING OF WERK	45
3.1.1.	<i>Quickscan geletterdheid</i>	46
3.1.2.	<i>Breed screeningsinstrument</i>	47
3.2.	DE MATE VAN INTEGRATIE VAN GELETTERDHEID IN BEROEPSOPLEIDINGEN	49
3.2.1.	<i>Beroepsopleidingen van de VDAB</i>	51
3.2.2.	<i>Ondernemersopleidingen</i>	51
3.2.3.	<i>Functionele opleidingen van laaggeschoold personeel</i>	52
3.3.	DE MATE VAN INTEGRATIE VAN GELETTERDHEID OP DE WERKVLOER	52
3.3.1.	<i>Sectorconvenanten en diversiteitsplannen</i>	53
3.3.1.1.	Sectorconvenanten 2005-2007	53
3.3.1.2.	Sectorconvenanten 2007-2009	54
3.3.1.3.	Sectorconvenanten 2010-2011	54
3.3.1.4.	Diversiteitsplannen	55
3.3.2.	<i>Goede praktijkvoorbeelden</i>	55

3.3.2.1. Voorbeelden uit de sectoren	55
3.3.2.2. Andere voorbeelden	58
3.4. DE MATE VAN DEELNAME VAN LAAGGELETTERDEN AAN BEROEPSOPLEIDINGEN	62

STRATEGISCHE DOELSTELLING 3: GELETTERDHEID VERHOGEN OM DE INDIVIDUELE ONTWIKKELING EN MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE VAN LAAGGELETTERDE VOLWASSENEN TE VERHOGEN **63**

1. OMSCHRIJVING	63
1.1. OPERATIONELE DOELSTELLING 1: STRUCTURELE SAMENWERKING BEVORDEREN TUSSEN CENTRA VOOR BASESEDUCATIE EN ACTOREN IN SOCIAAL-CULTUREEL EN WELZIJNSWERK	64
1.2. OPERATIONELE DOELSTELLING 2: GELETTERDHEIDSACTIES INTEGREREN IN HET ARMOEDEBELEID	64
1.3. OPERATIONELE DOELSTELLING 3: GELETTERDHEIDSTRAINING INTEGREREN IN LOKAAL SOCIAAL BELEID	64
2. INDICATOREN	65
3. STAND VAN ZAKEN	65
3.1. DE MATE VAN INTEGRATIE VAN GELETTERDHEID IN HET SOCIAAL-CULTUREEL BELEID	65
3.1.1. <i>Samenwerking baseducatie en sociaal-cultureel vormingswerk</i>	65
3.1.2. <i>Bevordering van proza- (en multimediale) geletterdheid binnen het beleidsveld Cultuur</i>	66
3.1.3. <i>Informatiegeletterdheid in bibliotheken</i>	66
3.2. DE MATE VAN INTEGRATIE VAN GELETTERDHEID IN HET WELZIJNS- EN ARMOEDEBESTRIJDINGSBELEID	68
3.2.1. <i>Vlaams actieplan voor armoedebestrijding</i>	68
3.2.2. <i>Doeboek recht op leren</i>	69
3.3. DE MATE VAN INTEGRATIE VAN GELETTERDHEID IN HET LOKAAL SOCIAAL BELEID	70
3.3.1. <i>Brochure goede geletterdheidspraktijken in het lokaal sociaal beleid</i>	70
3.3.2. <i>Detectie van laaggeletterdheid in Brussel</i>	71

ALGEMEEN BESLUIT EN AANBEVELINGEN **73**

1. DOORGAAN MET GELETTERDHEIDSBELEID	73
2. VAN DEFICITCONCEPT NAAR SLEUTELCOMPETENTIES	73
3. GLOBAAL OF SPECIFIEK	74
4. GELETTERDHEID IS DE SLEUTEL VOOR VERDER LEREN	75
5. STRATEGISCHE PARTNERSCHAPPEN BEVORDEREN	75
6. GELETTERDHEID INTEGREREN IN FUNCTIE VAN KWALIFICATIEVERHOGING	76
7. BELANGRIJKE ROL VOOR DE SCHOLEN	77
8. CENTRA VOOR BASESEDUCATIE PRIMAIRE ACTOR	77
9. BELANG VAN ONDERZOEK	78
10. GELETTERDHEID VERHOGEN EN INCLUSIEF BELEID	79

Lijst van tabellen

Tabel 1 – Het Plan Geletterdheid – ordening in doelstellingen en acties	14
Tabel 2 – Het kader van de beleidsevaluatie - het Plan Geletterdheid herordend in strategische doelstellingen, operationele doelstellingen en acties	17
Tabel 3 – Aantal deelnemersuren voor de opleidingen Nederlands, wiskunde en ICT in de periode 2004-2008	36
Tabel 4 – Verdeling van het aantal lesurencursist over het onderwijsaanbod van de Centra voor Basiseducatie in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010	39
Tabel 5 – Aantal lesurencursist per Centrum voor Basiseducatie en per leergebied in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010	39
Tabel 6 – Relatief aantal lesurencursist per leergebied in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010	40
Tabel 7 – Aantal cursisten per Centrum voor Basiseducatie en per leergebied in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010	40
Tabel 8 – Relatief aantal cursisten per leergebied in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010	41
Tabel 9 – Overzicht van de nieuwe sectorconvenants 2010-2011 waarin acties zijn opgenomen met betrekking tot geletterdheid en/of basiscompetenties	54
Tabel 10 – Bouwstenen voor vorming en opleiding voor niveau E en D – Aantal cursisten (per geslacht) en aantal uren per lokaal bestuur	56
Tabel 11 – Bouwstenen voor vorming en opleiding voor niveau E en D – Scholingsgraad van de cursisten per lokaal bestuur	56
Tabel 12 – Bouwstenen voor vorming en opleiding voor niveau E en D – Leeftijd van de cursisten per lokaal bestuur	57
Tabel 13 – Bouwstenen voor vorming en opleiding voor niveau E en D – Nationaliteit van de cursisten per lokaal bestuur	57
Tabel 14 – Informatiegeletterdheid in bibliotheken - tussentijdse resultaten aantal deelnemers	67

Lijst van bijlagen

Bijlage 1 - Vlaamse Regering (2005) *Strategisch Plan van de Vlaamse Gemeenschap met betrekking tot het verhogen van de geletterdheid van de Vlaamse bevolking*.
VR/2005/2406/DOC.0484/BIS.

Bijlage 2 - Bijdragen van de verschillende beleidsdomeinen van de Vlaamse Overheid en de Vlaamse Gemeenschapscommissie in het kader van de 'externe consistentie'

Bijlage 3 - Uittreksels uit de sectorconvenants met acties m.b.t. basiscompetenties of geletterdheid

Bijlage 4 - Bibliografie

Inleiding

Op 24 juni 2005 keurde de Vlaamse Regering het *Strategisch Plan Geletterdheid Verhogen*¹ goed, hierna *Plan Geletterdheid* genoemd. De Minister van Werk, Onderwijs en Vorming werd met de coördinatie belast en de uitvoering ervan werd voorzien in de periode 2005-2011. In de beleidsnota van de Minister van Onderwijs voor de periode 2009-2014 werd aangekondigd dat het Plan Geletterdheid in 2011 zou geëvalueerd worden.² Voorliggende nota biedt een evaluatie van het Plan Geletterdheid.

1. De voorgeschiedenis

Het Plan Geletterdheid werd langdurig voorbereid. Op 10 oktober 2003 keurde de Vlaamse Regering een zogenaamde *doelstellingennota*³ goed. Deze nota bevat 10 doelstellingen die het kader vormden voor de uitwerking van een strategisch plan. Het uitgangspunt van de nota was de vaststelling dat ca. 15-18% van de Vlaamse volwassenen over te lage competenties beschikt op het gebied van taal en rekenen om zich adequaat te handhaven in een moderne samenleving⁴. Uit dezelfde studie bleek ook dat bepaalde groepen met een hoger risico op het gebied van geletterdheid geconfronteerd worden: laaggeschoolden zonder diploma secundair onderwijs, ouderen, vrouwen, werklozen en laaggeletterde werkenden. Uit analyse van de gegevens over de geletterdheidscompetenties bij jongeren⁵ bleek bovendien dat zich bij sommige groepen een reëel probleem van geletterdheid en gecijferdheid stelt. 31% van de 15-jarige leerlingen in het ASO presteert op het hoogste niveau van leesvaardigheid, terwijl slechts 5 % van de leerlingen in TSO en BSO dit niveau bereikt. Een derde van de leerlingen in het BSO presteert op het laagste vaardigheidsniveau of eronder.

In de Vlaamse gemeenschap wordt het geletterdheidsprobleem bij volwassenen voornamelijk geremedieerd via het onderwijsaanbod in de centra voor basiseducatie. Door opleiding en vorming (basiseducatie) kan het risico om door laaggeletterdheid in een spiraal van marginalisering terecht te komen, gemilderd worden.

In 2003 bereikten de centra voor basiseducatie jaarlijks 3200 à 3500 cursisten met een het onderwijsaanbod Nederlands moedertaal en 1000 à 1500 cursisten in het wiskundeaanbod.⁶ De participatie van laaggeschoolde volwassenen aan opleidingsaanbod in de centra voor basiseducatie steeg gestaag vanaf 1991-1992. In dat schooljaar participeerde 0,22% van de 15 tot 64-jarige bevolking

¹ Vlaamse Regering (2005) *Strategisch Plan van de Vlaamse Gemeenschap met betrekking tot het verhogen van de geletterdheid van de Vlaamse bevolking*. VR/2005/2406/DOC.0484/BIS.

² SMET, P. (2009). *Beleidsnota Onderwijs 2009-2014. Samen grenzen verleggen voor elk talent*. Brussel.

³ Vlaamse Overheid (2003). *Geletterdheid verhogen. Doelstellingen voor een strategisch plan geletterdheid van de Vlaamse Gemeenschap*. (Interne nota) Brussel.

⁴ OECD (2000). *Literacy in the information age: Final report of the international literacy survey*. Paris.

⁵ Vlaamse Overheid, Departement Onderwijs en Vorming (2002). *Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief. Departement onderwijs*. Brussel.

⁶ VOEB. *Overzicht cursisten Nederlands moedertaal 1991-2002. Rapporten*. Brussel.

aan opleidingen in de basiseducatie⁷. In het schooljaar 2000-2001 was de globale deelname gestegen tot 0,65%. De participatie aan onderwijsaanbod Nederlands moedertaal en wiskunde bedroeg echter slechts 11,5% van het geheel. Na een aanvankelijke stijging van het aantal ingeschreven cursisten gedurende de eerste jaren na de invoering van het decreet, dreigde de participatie bovendien te stagneren. Dat was verrassend, gelet op de objectieve omvang van het probleem. Ook de risicogroepen die in het IALS-onderzoek gedetecteerd werden, waren in het opleidingsaanbod van de centra voor basiseducatie slechts in beperkte mate vertegenwoordigd en er was geen strategisch beleid ontwikkeld voor het bereiken van de prioritaire risicogroepen uit de IALS-studie.

1.1. Naar een breed draagvlak

Tijdens de voorbereiding groeide de overtuiging dat een beleid op het gebied van geletterdheid niet alleen een onderwijsbeleid kan zijn, maar moet gestoeld zijn op een brede en beleidsdomeinoverschrijdende benadering, met duidelijke linken naar het sociaal-cultureel, het welzijns-, het armoedebestrijdings en werkgelegenheidsbeleid. De verantwoordelijkheid voor het inrichten van opleidingen op het niveau van de basiseducatie ligt uiteraard bij het beleidsdomein onderwijs zelf, vooral via de erkenning en de financiering van de centra voor basiseducatie. Een adequate bestrijding van de laaggeletterdheid is echter een aangelegenheid waarin meerdere beleidsdomeinen ook verantwoordelijkheid dragen. Maatregelen die de geletterdheid van de bevolking doen toenemen, hebben langs het verbeteren van de tewerkstelling een terugverdieneffect. Ook andere sociale en culturele factoren (gezondheid, welzijn, criminaliteit, participatie, enz.) worden door geletterdheid beïnvloed, zodat investeren in geletterdheid ook op deze terreinen een gunstig effect heeft. Geletterdheid verhogen kan immers ook begrepen worden als het aanbieden van toegankelijke en begrijpbare informatie.

Eind oktober 2003 werden op initiatief van de Minister van Onderwijs alle betrokken departementen en organisaties uitgenodigd om gemandateerden voor te dragen voor een op te richten beleidsgroep⁸. Deze beleidsgroep kreeg de opdracht om voorstellen voor concrete acties en projecten uit te werken. In voorbereiding op de werkzaamheden werden verkennende gesprekken gevoerd met de meeste gemandateerden. De gesprekken hadden tot doel na te gaan op welke manier het geletterdheidsprobleem zich stelt in de verschillende beleidsdomeinen of organisaties en welke concrete mogelijkheden de betrokkenen zagen om te komen tot een gecoördineerd plan.

Na de eerste vergadering van de beleidsgroep op 27 november 2004 werden zes werkgroepen gevormd met vertegenwoordigers van alle betrokken departementen en van de actoren van onderwijs, vorming en opleiding. Alle werkgroepen hebben tijdens drie à vier vergaderingen concrete en operationele acties voorbereid, die uitvoering geven aan de doelstellingennota van 10 oktober.

⁷ Vlaamse Overheid, Departement Onderwijs en Vorming (2002). *Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief. Departement onderwijs*. Brussel.

⁸ Samenstelling van de beleidsgroep in bijlage.

1.2. Gemeenschappelijke uitgangspunten

Tijdens de voorbereidende fase bleek dat het geletterdheidsprobleem tot dan toe bij actoren in de verschillende betrokken beleidsdomeinen niet systematisch gedetecteerd werd. Bij navraag bleek het probleem zich wel te stellen. In verder overleg met de verschillende actoren werd het belang van systematische screening en opleiding van groepen met een geletterdheidsrisico sterk beklemtoond. Daarbij werd gesteld dat screening niet zou gebeuren vanuit een deficitbenadering in het dichotome geletterdheidsconcept, maar vanuit een perspectief waarbij geletterdheidscompetenties gevaloriseerd worden in het kader van een opleidings- of bemiddelingstraject.

In de gangbare klassieke opvatting wordt geletterdheid immers vaak nog exclusief geïnterpreteerd als het 'kunnen lezen en schrijven', als een technische vaardigheid die men al dan niet beheerst en waarbij de samenleving als het ware onderverdeeld wordt in analfabeten en gealfabetiseerden. Hierdoor wordt aan de talrijke facetten van geletterdheid en de complexiteit van het begrip tekort gedaan. In navolging van de resultaten van het IALS-onderzoek wordt geletterdheid positief omschreven als een brede waaier van informatieverwerkingsvaardigheden in relatie tot geschreven taal, waarop personen een beroep kunnen doen om uiteenlopende taken te vervullen - op het werk, thuis, in het openbaar leven. De vaardigheid om informatie in handelingscompetentie om te zetten staat centraal. Geletterdheid wordt gezien als een basisvaardigheid op het gebied van informatieverwerking. Het onderscheid tussen analfabeten en gealfabetiseerden wordt vervangen door een benadering waarbij functionele informatieverwerkingsvaardigheden omschreven worden op meer complexe niveaus die geen strikte maat van geletterdheid aanduiden.⁹ Het screenen van geletterdheidscompetenties wordt enkel toegespitst op de functionele informatieverwerkingsvaardigheden die relevant zijn in een bepaalde persoonlijke of maatschappelijke context.

Alle departementen wezen op de mogelijkheid om de bestaande instrumenten in het eigen beleidsdomein te benutten of te optimaliseren in functie van de acties en projecten die opgezet zouden worden. De verantwoordelijken in het werkgelegenheidsbeleid attendeerden sterk op het belang van geletterdheidstraining op de werkvloer. Er werd voor gepleit om de financiële mogelijkheden in Europese programma's en acties voor kansengroepen verder te verkennen en te optimaliseren. In te vernieuwen sectorconvenanten en sectorale opleidingsplannen zou geletterdheidstraining kunnen geïntegreerd worden. Sectorconsulenten zouden kunnen ingeschakeld worden en de opleidingsmogelijkheden in het kader van de sociale economie zouden kunnen aangewend worden.

In het onderwijsbeleid werd vooral gewezen op de noodzaak om het rendement van de opleidingen basiseducatie te verhogen en kwalitatief te verbeteren. Procedures zouden moeten uitgewerkt worden om het cultuurverschil tussen de centra voor basiseducatie en de andere opleidingsverstrekkingen te verkleinen. Systematische aandacht voor het bereiken van een adequaat geletterdheidsniveau van de cursisten zou echter niet mogen tot het nodeloos verlengen van opleidingstra-

⁹ VAN DER KAMP, M. & SCHEEREN J. (1996), *Functionele reken en taalvaardigheden van oudere volwassenen in Nederland*, Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs, Opvoeding en Ontwikkeling (GION)/ Max GOOTE Kenniscentrum, Groningen/Amsterdam.

jecten. Daarom werd gepleit voor het organiseren van functionele (neven)-schakelprojecten en geïntegreerde opleidingen. Formele samenwerking tussen de centra voor basiseducatie en de beroepsopleidingen zou gestimuleerd worden. Geletterdheidscompetenties zouden kunnen geïntegreerd worden in alle opleidingen voor kortgeschoolden en laaggeletterden. De onderwijsverhouding bleek ook bereid om te investeren in meer opleidingscapaciteit voor cursisten in het kader van het Plan Geletterdheid.

De vertegenwoordigers van de departementen cultuur en welzijn wezen op hun beurt vooral op het belang van vernieuwde initiatieven voor activering en toeliding. In het welzijns- en armoedebeleid moet een actief beleid gevoerd worden rond geletterdheid verhogen. Doelstellingen en acties in het kader van het Plan Geletterdheid zouden opgenomen worden in het nieuw Vlaams actieplan armoedebestrijding. Verenigingen waar armen het woord nemen zouden kunnen gestimuleerd worden om projecten op te zetten. Nieuwe laagdrempelige initiatieven zouden moeten gestimuleerd worden. Organisaties in het sociaal-culturele werk zouden systematisch geïnformeerd kunnen worden over het belang van geletterdheid en de mogelijkheden voor een geïntegreerde aanpak.

Een belangrijk uitgangspunt voor het Plan Geletterdheid was de keuze voor de doelgroep. Het plan is gericht naar de groep van personen die onderwijs gehad hebben in het Nederlands of die het Nederlands voldoende beheersen. Het geletterdheidsprobleem is immers van een andere aard dan het probleem van onvoldoende kennis van het Nederlands. Voor het verwerven van de kennis van het Nederlands voert de Vlaamse Gemeenschap een specifiek beleid dat niet doorkruist moet worden met de doelstellingen voor het verwerven van geletterdheidscompetenties. Alle gesprekspartners wezen er bovendien op dat de acties in het Plan Geletterdheid voldoende gedifferentieerd moesten zijn naar de verschillende doelgroepen binnen de hierboven vermelde context: jonge schoolverlaters, langdurig werklozen, senioren, kansarmen. Tot slot pleitten alle gesprekspartners er voor om goede praktijken te analyseren en systematisch te verspreiden. Een ondersteunende communicatie- en sensibiliseringsactie naar intermediairen zou het draagvlak voor acties en projecten kunnen vergroten.

1.3. In uitvoering

Na akkoord van de Inspectie Financiën en de Minister van Begroting (april 2004) werd het Plan Geletterdheid ondertekend door alle betrokken ministers van de toenmalige Vlaamse Regering. Door de verkiezingen in juni 2004 werd de uitvoering van het Plan Geletterdheid opgeschort en pas na de goedkeuring door de nieuwe Vlaamse Regering in juni 2005 konden de eerste acties op het spoor gezet worden. De Minister van Onderwijs nam hierin het initiatief en legde eigen accenten in de uitvoering van het Plan Geletterdheid. Prioriteit zou gaan naar de ontwikkeling van screeningsinstrumenten, geletterdheidstraining op de werkvloer en de integratie van geletterdheidstraining in andere opleidingen. Voor de opvolging van acties en projecten werd een ambtelijke stuurgroep opgericht. Hierin zetelden de beleidsdomeinen Onderwijs, Werk, Welzijn, Cultuur, Gelijke Kansen, Landbouw en Bestuurlijke Aangelegenheden, alsook de Vlaamse Gemeenschapscommissie voor Brussel. Er werd eveneens een projectleider aangesteld. Het departement Onderwijs en Vorming stond in voor de algemene coördinatie.

2. Bouwstenen voor een beleidsevaluatie

2.1. Structuur en methodiek van de beleidsevaluatie

De beleidsevaluatie werd uitgevoerd door het departement Onderwijs en Vorming in samenwerking met de verschillende departementen die in een ambtelijke stuurgroep geletterdheid vertegenwoordigd zijn (Werk, Welzijn, Cultuur, Gelijke Kansen, Landbouw en Bestuurlijke Aangelegenheden). De beleidsdomeinen Werk, Welzijn en Cultuur werden actiever betrokken. Verder werd ook de Vlaamse Gemeenschapscommissie voor Brussel bevestigd.

Voor deze beleidsevaluatie werd vertrokken van de verschillende generieke evaluatiecriteria gerelateerd aan de beleidscyclus. Op basis van dit kader werden vooreerst een aantal voor het Plan Geletterdheid relevante generieke evaluatiecriteria geselecteerd: de interne coherentie, de externe consistentie en het draagvlak voor het beleid. Deze drie generieke evaluatiecriteria worden nog binnen het inleidend hoofdstuk beschreven. Vooral de bespreking van de interne coherentie is immers bepalend voor de verdere beleidsevaluatie.

In de volgende drie hoofdstukken wordt de realisatiegraad besproken van de verschillende strategische en operationele doelstellingen van het Plan Geletterdheid. Per strategische doelstelling werden telkens een aantal evaluatiecriteria gekozen, die toelaten op een zinvolle manier uitspraken te doen over de acties en projecten die in het kader van het Plan Geletterdheid werden opgezet. Deze evaluatie bevat geen effectenmeting. De beoogde effecten van het Plan Geletterdheid zijn immers een verhoogde geletterdheid waardoor de betrokkenen beter kunnen functioneren in de maatschappij. Om hierover betrouwbare uitspraken te kunnen doen, dienen we een complex onderzoeksdesign op te zetten met een nulmeting en de monitoring van de vergelijking tussen een experimentele en een controlegroep. De veronderstelt een rigoureuze dataverzameling die in de praktijk moeilijk kan worden uitgevoerd. Het is quasi onmogelijk om alle factoren die een mogelijke invloed op de geletterdheid en het maatschappelijk functioneren van de mensen uitoefenen in kaart te brengen, alsook om hun mate van geletterdheid in verschillende maatschappelijke contexten na te gaan. Daarom beperken we deze evaluatie tot de processen en de mate waarin de vooropgestelde doelstellingen werden gerealiseerd.

In een slothoofdstuk worden conclusies en aanbevelingen geformuleerd.

De beleidsevaluatie gebeurde voornamelijk op basis van documentanalyse. Daarnaast werden de vertegenwoordigers van de betrokken beleidsdomeinen in de ambtelijke stuurgroep schriftelijk bevestigd. De verwerking van hun input werd hen achteraf voorgelegd. Dit gebeurde voor de generieke evaluatiecriteria externe consistentie en draagvlak voor het beleid, en daarnaast voor de acties en projecten die door de betrokken beleidsdomeinen in het kader van het Plan Geletterdheid werden opgezet.

2.2. Generieke evaluatiecriteria

2.2.1. Interne coherentie

In eerste instantie wordt nagegaan in welke mate waarin de strategische en operationele doelstellingen van het Plan Geletterdheid een samenhangend geheel vormen.¹⁰ Bij het tot stand komen van het Plan Geletterdheid werd de systematiek van strategische en operationele doelstellingen echter niet gevolgd. Het Plan Geletterdheid is niet opgebouwd uit strategische en operationele doelstellingen, maar bestaat uit 14 zogenaamde doelstellingen, die op hun beurt onderverdeeld zijn in 34 acties. In tabel 1 vindt u een overzicht van deze doelstellingen en acties. In bijlage 1 werd Plan Geletterdheid integraal opgenomen.

Tabel 1 – Het Plan Geletterdheid – ordening in doelstellingen en acties¹¹

Doelstelling 1: Gefaseerde en systematische screening van geletterdheid

Actie 1: Operationele definitie geletterdheid

Actie 2: Quickscan geletterdheid

Actie 3: Breed screeningsinstrument

Doelstelling 2: Partnerschap met bedrijven, sectorale opleidingsinstan- ties en vakbonden

Actie 1: Sectorconvenanten en diversiteitsplannen

Actie 2: Inventariseren en dissemineren good practice

Actie 3: Faciliteiten en incentives

Actie 4: Geletterdheid op de werkvloer

Doelstelling 3: Netwerkvorming stimuleren en duale trajecten organise- ren

Actie 1: Onderzoek naar succesfactoren

Actie 2: Uitwerken set van indicatoren/instrumenten

Actie 3: Structurele samenwerking bevorderen

Doelstelling 4: Detecteren specifieke behoeften en leermoeilijkheden

Actie 1: Onderzoeksproject

Doelstelling 5: Ondersteunende sensibiliseringsactie

Actie 1: Gedifferentieerde strategie

Actie 2: Professionele expertise inschakelen

Actie 3: Kanalen overheidsinformatie gebruiken

Actie 4: Dag van de geletterdheid valoriseren

Actie 5: Systematische sensibiliseringsactie naar intermediairen

Doelstelling 6: Eenvoudig taalgebruik

Actie 1: Toegankelijk taalgebruik stimuleren

¹⁰ DE PEUTER, B., DE SMEDT, J. & BOUCKAERT G. (2007). *Handleiding beleidsevaluatie. Deel 1: evaluatiedesign en –management*. Brussel

¹¹ Vlaamse Overheid, Departement Onderwijs en Vorming (2002). *Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief. Departement onderwijs*. Brussel.

Doelstelling 7: Activering en toeleiding systematiseren

- Actie 1: Concepten optimaliseren
- Actie 2: Indicatoren en criteria uitwerken
- Actie 3: Samenwerken structureren
- Actie 4: Relevante praktijken valoriseren

Doelstelling 8: Modulariseren en certificeren van leertrajecten

- Actie 1: Modulaire organisatie doorvoeren
- Actie 2: Opleidingen certificeren

Doelstelling 9: Basiseducatie voor kansarme groepen

- Actie 1: Keuze voor specifieke kansarme groepen
- Actie 2: Wetenschappelijk inzicht benutten
- Actie 3: Consultatie van doelgroepen
- Actie 4: Inventariseren en dissemineren good practice
- Actie 5: Inzichten en acties integreren in armoedepplan

Doelstelling 10: Nieuwe technologie integreren in leertrajecten voor laaggeletterden

- Actie 1: Standaarden voor basisvaardigheden ICT
- Actie 2: Stimuleringsbeleid

Doelstelling 11 Ongekwalificeerde uitstroom terugdringen

- Actie 1: Focus op geletterdheid in deeltijds onderwijs en leerlingwezen
- Actie 2: Mechanismen analyseren

Doelstelling 12: Geletterdheid integreren in lokaal sociaal beleid

- Actie 1: Sectorconvenant geletterdheid

Doelstelling 13: Groeipad voor geletterdheidstraining

- Actie 1: Groeipad uitwerken

Doelstelling 14: Monitoring

- Actie 1: Voortgang bijhouden en monitoring organiseren

De doelstellingen uit het plan zijn niet op eenzelfde niveau geformuleerd. Sommige doelstellingen reflecteren eerder het langetermijnperspectief van het beleid en zijn daarom eerder strategisch van aard, terwijl andere doelstellingen meer een concretisering zijn van deze strategische beleidsdoelstellingen, en dus eerder gekwalificeerd moeten worden als operationele doelstellingen. Zo is bijvoorbeeld doelstelling 11 van het Plan Geletterdheid *'Ongekwalificeerde uitstroom terugdringen'* duidelijk strategisch van aard. Doelstellingen 1 *'Gefaseerde en systematische screening van geletterdheid'* en 9 *'Modulariseren en certificeren van leertrajecten'* zijn echter eerder voorbeelden van operationele doelstellingen.

Sommige doelstellingen hebben ook duidelijke inhoudelijke raakvlakken. In het Plan Geletterdheid komt deze inhoudelijke samenhang niet altijd tot uiting. Zo hebben doelstelling 2 *'Partnerschap met bedrijven, sectorale opleidingsinstanties en vakbonden'* en doelstelling 3 *'Netwerkvorming stimuleren en duale trajecten organiseren'* een aantal inhoudelijke raakvlakken en beogen ze beiden een hoger doel, met name de verhoging van de inzetbaarheid van laaggeletterde volwasse-

nen op de arbeidsmarkt. Dat wordt in het Plan Geletterdheid zelf niet verder verduidelijkt. Andere doelstellingen staan (schijnbaar) eerder op zichzelf. Doelstellingen 4 '*Detecteren van specifieke behoeften en leermoeilijkheden*' en 6 '*Eenvoudig taalgebruik*' zijn daar voorbeelden van. Het is het aangewezen deze doelstellingen ook te kaderen in een ruimer geheel.

Bepaalde doelstellingen hebben dan weer eerder het karakter van een actie om andere vooropgestelde doelstellingen te bereiken. Een voorbeeld hiervan is de doelstelling 5 '*Ondersteunende sensibiliseringsactie*'. Ook komt eenzelfde soort actie terug bij verschillende doelstellingen. De actie '*Inventariseren en dissemineren van good practices*' komt zowel voor bij doelstelling 2 '*Partnerschap met bedrijven, sectorale opleidingsinstanties en vakbonden*', doelstelling 7 '*Activering en toeleiding stimuleren*' en doelstelling 9 '*Basiseducatie voor kansarme groepen*'. Ook de actie dat er een '*onderzoeksproject*' of '*wetenschappelijke informatie*' nodig is komt in verschillende doelstellingen terug.

Conclusie – Interne coherentie

In eerste instantie werd de interne coherentie nagegaan, met name in welke mate de strategische en operationele doelstellingen van het Plan Geletterdheid een samenhangend geheel vormen.

Vanuit het oogpunt van de interne coherentie blijkt dat de doelstellingen uit het Plan Geletterdheid niet steeds op eenzelfde niveau geformuleerd werden. Bovendien komt de onderlinge samenhang tussen de verschillende doelstellingen en acties niet altijd tot uiting. Tot slot is ook het verschil tussen doelstellingen en acties niet altijd even eenduidig en vinden we dezelfde acties terug bij verschillende doelstellingen.

Daarom werden met het oog op de ontwikkeling van een nieuw Plan Geletterdheid, maar ook in functie van deze evaluatie van het huidige Plan Geletterdheid, de doelstellingen en acties uit het huidige Plan Geletterdheid op een meer coherente manier geordend in strategische doelstellingen, operationele doelstellingen en acties.¹² Op deze wijze worden de verbanden tussen doelstellingen duidelijker en krijgt het geheel een duidelijke samenhang.

Let wel, voor het verdere verloop van deze beleidsevaluatie is de herordening in strategische doelstellingen, operationele doelstellingen en acties, zoals weergegeven in tabel 2, enkel bepalend voor de structuur.

Wanneer verder in deze beleidsevaluatie verwezen wordt naar de doelstellingen van het Plan Geletterdheid (telkens aangeduid met een cijfer), gaat het om de doelstellingen uit het originele Plan zoals dat in 2005 werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering (zie ook tabel 1 en bijlage 1). Ook de verschillende citaten uit

¹² Daarbij werd nagestreefd dat elke doelstelling of actie uit het huidige Plan Geletterdheid een plaats heeft in de nieuwe ordening. De doelstelling 'eenvoudig taalgebruik' werd hierin niet geïntegreerd omdat in het kader van deze doelstelling geen acties werden opgezet vanuit het Plan Geletterdheid. Ook de doelstelling 'Monitoring' komt niet terug in het nieuwe kader. Er werd geen monitoring-systeem opgesteld voor het hele Plan Geletterdheid. Wel werden afzonderlijke acties gemonitord. Indien er op basis daarvan kwantitatieve of kwalitatieve gegevens beschikbaar zijn worden die vermeld bij de bespreking van de doelstelling of actie.

het Plan Geletterdheid (telkens aangegeven in cursief) komen uit het originele Plan Geletterdheid (zie ook tabel 1 en bijlage 1).

Tabel 2 – Het kader van de beleidsevaluatie - het Plan Geletterdheid herordend in strategische doelstellingen, operationele doelstellingen en acties

Strategische doelstelling 1

Geletterdheid verhogen door de deelname aan geletterdheidsonderwijs en –training te bevorderen

Operationele doelstelling 1: Concept geletterdheid actualiseren en communiceren

Actie 1: Website, publicaties en studiedagen

Operationele doelstelling 2: Deelname faciliteren

Actie 1: Model voor activering

Actie 2: Onderzoeksproject barrières voor deelname

Actie 3: Flexibilisering van de basiseducatie

Operationele doelstelling 3: Groeipad uitwerken voor geletterdheidstraining

Actie 1: Budgetverhoging voor geletterdheid

Operationele doelstelling 4: Beleidsdata actualiseren

Actie1: Piaac

Operationele doelstelling 5: Leertrajecten modulariseren en certificeren

Actie 1: Decreetwijziging

Actie 2: Kwalificatiestructuur

Operationele doelstelling 6: Specifieke behoeften en leermoeilijkheden detecteren

Actie 1: Onderzoeksproject

Operationele doelstelling 7: Ondersteunende informatieactie voorzien

Actie 1: Website

Actie 2: Dag van de geletterdheid

Strategische doelstelling 2

Geletterdheid verhogen om de inzetbaarheid van laaggeletterde volwassenen op de arbeidsmarkt te verhogen

Operationele doelstelling 1: Systematische screening van geletterdheid mogelijk maken

Actie 1: Quickscan geletterdheid

Actie 2: Haalbaarheidsstudie gebruik van een screeningsinstrument voor geletterdheid

Actie 3: Voorstudie screening laaggeletterdheid (i.s.m. CITO)

Acte 4: Ontwikkeling van een screeningsinstrument voor laaggeletterdheid

Operationele doelstelling 2: Structurele samenwerking bevorderen tussen actoren voor onderwijs en (beroeps-)opleiding

Actie 1: Sectoren stimuleren om werk te maken van geletterdheidsacties, geletterdheidstrainingen via sectorconvenant

Actie 2: Bedrijven stimuleren om werk te maken van geletterdheidsacties, geletterdheidstrainingen via ondermeer de diversiteitsplannen

Operationele doelstelling 3: Geletterdheidstraining integreren in beroepsopleidingen

Actie 1: Concept en methodiek voor geïntegreerde geletterdheidstrainingen in beroepsopleidingen (rapport en stappenplan)

Actie 2: Geletterdheidstrajecten met derden

Actie 3: Proefprojecten GGT

Actie 4: Geïntegreerde opleidingen voor lokale besturen

Operationele doelstelling 4: Geletterdheidstraining voorzien op de werkvloer

Actie 1: G-Factor op de werkvloer - Website en brochure Geletterdheid op de werkvloer (G-test en stappenplan)

Actie 2: Geletterdheid integreren in vormingsbeleid Vlaamse Gemeenschap

Strategische doelstelling 3

Geletterdheid verhogen om de individuele ontwikkeling en maatschappelijke participatie van laaggeletterde volwassenen te verhogen

Operationele doelstelling 1: Structurele samenwerking bevorderen tussen centra voor basiseducatie en actoren in sociaal-cultureel en welzijnswerk

Actie 1: Rapport samenwerking basiseducatie en sociaal-cultureel vormingswerk

Actie 2: Informatiegeletterdheid in bibliotheken (draaiboek)

Actie 3: Detectie van laaggeletterdheid in Brussel (draaiboek)

Operationele doelstelling 2: Geletterdheidsacties integreren in armoedebeleid

Actie 1: Vlaams Armoedebeleid

Actie 2: Doe-boek Recht op leren

Operationele doelstelling 3: Geletterdheidstraining integreren lokaal sociaal beleid

Actie 1: Brochure goede geletterdheidspraktijken in sociaal beleid

2.2.2. Externe consistentie

Een tweede overkoepelend evaluatiecriterium dat in het kader van deze beleids-evaluatie in rekening wordt gebracht is de '*externe consistentie*'. Hiermee wordt

bedoeld: *de mate waarin doelstellingen compatibel zijn met doelstellingen binnen andere beleidsvelden*.¹³ Toegepast op het Plan Geletterdheid, wordt bekeken in welke mate de doelstellingen uit het Plan Geletterdheid aansluiten bij of verenigbaar zijn met de beleidsdoelstellingen die geformuleerd worden binnen de beleidsdomeinen Onderwijs, Werk, Welzijn, Cultuur, Gelijke Kansen, Landbouw en Bestuurlijke Aangelegenheden. Dit zijn immers de beleidsdomeinen waarvan de Vlaamse Regering in 2005 oordeelde dat zij prioritair bij de uitvoering van het Plan Geletterdheid moesten betrokken worden, onder meer door deelname aan de ambtelijke stuurgroep.

Om de samenhang met beleidsdoelstellingen in andere beleidsdomeinen na te gaan voerde het beleidsdomein Onderwijs en Vorming, als coördinator van het Plan Geletterdheid, een bevraging door bij de hierboven opgesomde beleidsdomeinen elk voor hun beleidsdomein. Daarnaast werd ook de Vlaamse Gemeenschapscommissie voor Brussel bij de bevraging betrokken. Er werd hen gevraagd na te gaan in welke mate de doelstellingen uit het Plan Geletterdheid compatibel zijn met doelstellingen in het eigen beleidsdomein. De volledige bijdrage van elk beleidsdomein werd opgenomen in bijlage 2.

2.2.2.1. Onderwijs

Het beleidsdomein onderwijs werd in 2005 aangeduid als coördinator van het Plan Geletterdheid. De meerderheid van de doelstellingen en acties hebben immers betrekking op dit beleidsdomein of worden door het onderwijsbeleid aangestuurd. In de beleidsnota *Onderwijs en Vorming 2004-2009*¹⁴ wordt de strijd tegen de laaggeletterdheid al opgenomen als een belangrijke doelstelling voor de verdere ontwikkeling van het volwassenenonderwijs. In alle daaropvolgende beleidsbrieven onderwijs en vorming worden de geplande acties opgenomen en gekaderd binnen de prioriteiten van de minister. De nieuwe beleidsnota *Onderwijs 2009-2014, Samen grenzen verleggen voor elk talent*,¹⁵ herneemt de doelstelling om de laaggeletterdheid terug te dringen en kadert dit in het zogenaamde Pact 2020 en Vlaanderen in Actie. Het pact 2020 streeft naar een beperking van de laaggeletterdheid in Vlaanderen tot 3 % van de bevolking¹⁶. De beleidsnota verwijst ook naar het belang van het PIAAC-onderzoek, dat zal toelaten een geletterdheidsbeleid uit te tekenen voor de toekomst.

2.2.2.2. Werk

¹³ DE PEUTER, B., DE SMEDT, J. & BOUCKAERT G. (2007). *Handleiding beleidsevaluatie. Deel 1: evaluatiedesign en -management*. Brussel

¹⁴ VANDENBROUCKE, F. (2004). *Beleidsnota Onderwijs en Vorming 2004-2009 Vandaag kampioen in wiskunde, morgen ook in gelijke kansen*. Brussel.

¹⁵ SMET, P. (2009). *Beleidsnota Onderwijs 2009-2014. Samen grenzen verleggen voor elk talent*. Brussel.

¹⁶ Vlaamse Overheid, i.s.m. de sociale partners en het georganiseerde middenveld (2010). *Pact 2020 (doelstelling 13 bij het thema 'levenskwaliteit van hoog niveau')*. Brussel. (<http://www.vlaandereninactie.be/nlapps/docs/default.asp?fid=179>).

De beleidsnota Werk van 2004-2009¹⁷ en de Competentieagenda¹⁸ onderkende al het probleem van de laaggeletterdheid. De beleidsnota verwees daarbij naar de resultaten van de IALS-studie. Daaruit blijkt dat 22% van de Vlamingen op beroepsactieve leeftijd niet beschikt over voldoende lees- en schrijfvaardigheden om zich adequaat te kunnen handhaven in de samenleving. De beleidsnota opteerde voor een sluitende aanpak, gericht op sociale cohesie en integratie van de laaggeletterden op de arbeidsmarkt. Ook de nieuwe beleidsnota Werk 2009-2014, *Een nieuwe arbeidsmarktvisie voor Vlaanderen*,¹⁹ herneemt de sluitende aanpak voor laaggeletterdheid. Het Vlaams werkgelegenheids- en investeringsplan²⁰ attendeert op de problematiek van de laaggeletterdheid voor screening van geletterdheidscompetenties bij werkzoekenden. Deze beleidskeuze sluit naadloos aan bij de centrale doelstelling van het Plan Geletterdheid om de inzetbaarheid op de arbeidsmarkt te bevorderen van volwassenen met lage geletterdheidscompetenties. Ook in het inhoudelijk kader voor de sectorconvenanten en het beleid inzake Evenredige Arbeidsdeelname is er aandacht voor het geletterdheidsthema.

2.2.2.3. Welzijn

Het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin en meer bepaald het beleidsthema armoede worden vooral gevat door doelstelling 3 '*Netwerkvorming stimuleren en duale trajecten organiseren*' en in het bijzonder door doelstelling 9 '*Basiseducatie voor kansarme groepen*' van het Plan Geletterdheid. In de beleidsbrieven aangaande het armoedebestrijdings- en welzijnsbeleid worden echter geen concrete passages of acties opgenomen die rechtstreeks verwijzen naar het geletterdheidsthema. Nochtans zijn de doelstellingen uit het Plan Geletterdheid compatibel met de doelstellingen in het welzijnsbeleid en vinden dan ook hun neerslag in diverse beleidsdocumenten. In bijlage 2 wordt een overzicht gegeven van stukken uit drie recente beleidsteksten: het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2009-2014 (VAPA), de beleidsbrieven aangaande het Armoede en Welzijnsbeleid, en het Ouderenbeleidsplan 2010-2014. In het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding komt de link met de strijd tegen laaggeletterdheid aan bod, o.m. in acties voor sensibilisering, het stimuleren van levenslang leren, het pleidooi voor competentieverhoging en de strijd tegen de digitale kloof. In het Ouderenbeleidsplan 2010-2014 wordt expliciet gepleit voor aangepaste educatie voor ouderen, gericht op het verhogen van geletterdheid en er wordt verwezen naar het project informatiegeletterdheid voor de bibliotheken.

2.2.2.4. Cultuur

Doelstelling 3 '*Netwerkvorming stimuleren en duale trajecten organiseren*' van het Plan Geletterdheid stelt onder meer structurele samenwerking met het sociaal-culturele werk voorop. Het beleidsdomein Cultuur schuift zelf ook doelstellingen naar voren die aansluiten bij het geletterdheidsthema. In bijlage 2 worden

¹⁷ VANDENBROUCKE, F. (2004). *Beleidsnota Werk 2004-2009*. Brussel.

¹⁸ Vlaamse Regering, i.s.m. de sociale partners (2010). *Competentieagenda 2010*. Brussel.

¹⁹ MUYTERS, P. (2009). *Beleidsnota Werk 2009-2014 een nieuwe arbeidsmarktvisie voor Vlaanderen*. Brussel

²⁰ Vlaamse Overheid, i.s.m. de sociale partners (2009). *Werkgelegenheidsplan en krachtlijnen voor het Investeringsplan (WIP)*. Brussel.

een aantal strategische en operationele doelstellingen uit de beleidsnota Cultuur 2009-2014 opgenomen die consistent zijn met de doelstellingen uit het Plan Geletterdheid. Deze doelstellingen hebben betrekking op competentieverhoging en het bestrijden van de digitale kloof.

2.2.2.5. Gelijke Kansen

Het Plan Geletterdheid streeft naar eenvoudig en toegankelijk taalgebruik (Doelstelling 6). Met het thema 'toegankelijkheid van informatie' streeft het verticale Gelijke Kansenbeleid ook naar meer toegankelijke en gebruiksvriendelijke websites en ijvert het voor meer begrijpelijke en verstaanbare overheidsinformatie. In de meest recente beleidsbrief 2010-2011 Gelijke Kansen wordt deze doelstellingen als volgt verwoord: *In deze legislatuur wordt het toegankelijkheidsbeleid opengetrokken naar het thema 'toegankelijkheid van informatie'. Toegankelijkheid van beschikbare informatie is een essentiële voorwaarde voor iedereen om te kunnen handelen en om te kunnen participeren in deze samenleving. Ik benader dit nieuwe beleidsthema voor het gelijkedansbeleid in elk geval door verder te streven naar meer toegankelijke en gebruikersvriendelijke websites en door te ijveren voor door iedereen begrijpelijke en verstaanbare overheidsinformatie. Ik neem hierin zelf een aantal bescheiden initiatieven en zorg er via het OCM-proces voor dat dit thema ook een expliciete bekommernis wordt van de verschillende Vlaamse beleidsdomeinen.*

2.2.2.6. Landbouw

Hoewel het beleidsdomein Landbouw niet met zoveel worden voorkomt in het Plan Geletterdheid, oordeelde de Vlaamse Regering in 2005 dat dit beleidsdomein effectief diende betrokken te worden bij het geletterdheidsbeleid. Uiteraard zijn al de doelstellingen en acties gericht op de verstrekkers van beroepsopleidingen ook van toepassing op de landbouwvorming. In beleidsteksten van het beleidsdomein Landbouw vinden we echter geen expliciete verwijzing naar doelstellingen van het Plan Geletterdheid, zoals dat voor sommige andere beleidsdomeinen wel het geval is (cfr. supra). In de beleidsnota 2009-2014 Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid wordt een pleidooi gehouden om *de diversiteit van het vormingsaanbod voor landbouwers te verhogen en de drempel voor het volgen van opleidingen verlagen door het aanbieden van opleidingen via internet te stimuleren.*

2.2.2.7. Bestuurlijke aangelegenheden

Ook het beleidsdomein Bestuurlijke Aangelegenheden wordt niet vermeld in het Plan Geletterdheid. Zij werden nochtans vanuit twee invalshoeken benaderd in het kader van de verdere uitvoering van het Plan Geletterdheid. Net zoals voor het beleidsdomein Landbouw gelden alle doelstellingen en acties gericht op beroepsopleidingen ook voor de vorming van ambtenaren. Vooral de kortgeschoolde ambtenaren van niveau D of E behoren tot de doelgroep. Daarnaast werd getracht dit beleidsdomein te betrekken met het oog op de realisatie van doelstelling 6 van het Plan Geletterdheid om eenvoudig en toegankelijk taalgebruik te stimuleren.

Ook in de beleidsteksten van dit beleidsdomein vind je geen weerslag terug van de doelstellingen van het Plan Geletterdheid, maar sommige doelstellingen in het bestuurlijk beleid hebben impact op het geletterdheidsbeleid in de Vlaamse Gemeenschap. Zo wordt in de beleidsnota Bestuurszaken 2009-2014 gepleit voor een technologie die een laagdrempelige communicatie met alle doelgroepen mogelijk maakt.

2.2.2.8. Brussel

DE Vlaamse Gemeenschapscommissie in Brussel neemt in haar beleidsnota 2009-2014 expliciet doelstellingen op die gelinkt zijn aan de doelstellingen in het Plan Geletterdheid. *"Ook voor volwassenen moet ... het geletterdheidsprobleem optimaal worden aangepakt²¹."* Vanuit de VGC worden daarom een aantal initiatieven genomen die zowel rechtstreeks als onrechtstreeks impact hebben op de realisatie van verschillende strategische doelstellingen uit het plan. Zo ondersteunt de VGC bijvoorbeeld de verschillende actoren en beleidspartners (het Huis van het Nederlands, het Brussels Consortium Volwassenenonderwijs (Brucovo), het Ondersteuningscentrum Brussel (OCB), het Brussels Nederlandstalig Comité voor Tewerkstelling en Opleiding (BNCTO),...) op het vlak van onderwijs, vorming en werk die inspanningen leveren om de inzetbaarheid van laaggeletterde volwassenen op de arbeidsmarkt te verhogen (doelstellingen 2 en 3 – *Partnerschappen bevorderen* en *Netwerkvorming stimuleren*).

Via een actieonderzoek door de vzw Brusselleer, werden verborgen doelgroepen gedetecteerd.

De strijd tegen armoede en sociale uitsluiting is voor de vier Brusselse overheden één van de prioriteiten voor de legislatuur 2009-2014. De VGC werkt constructief mee bij het opstellen en uitwerken van de beleidsnota en het actieplan 'armoedebestrijding', zo werden per beleidsdomein 'aandachtsambtenaren armoede' aangesteld die de opdracht hebben om het armoedebestrijdingsbeleid van de VGC te coördineren (Doelstelling 9 Plan Geletterdheid – *Inzichten en acties integreren in het armoedeplan*).

Conclusie – Externe consistentie

Een tweede overkoepelend evaluatiecriterium dat in het kader van deze beleids-evaluatie in rekening wordt gebracht is de 'externe consistentie'. Toegepast op het Plan Geletterdheid, wordt bekeken in welke mate de doelstellingen uit het Plan Geletterdheid aansluiten bij of verenigbaar zijn met de beleidsdoelstellingen die geformuleerd worden binnen de beleidsdomeinen Onderwijs, Werk, Welzijn, Cultuur, Gelijke Kansen, Landbouw en Bestuurlijke Aangelegenheden. Dit zijn immers de beleidsdomeinen waarvan de Vlaamse Regering in 2005 oordeelde dat zij prioritair bij de uitvoering van het Plan Geletterdheid moesten betrokken worden, onder meer door deelname aan de ambtelijke stuurgroep.

Met betrekking tot de externe consistentie valt het op dat de beleidsdomeinen Onderwijs en Vorming, en Werk de doelstellingen van het Plan Geletterdheid ex-

²¹ Vlaamse Gemeenschapscommissie (2009). *Het Nederlandstalig onderwijs in de hoofdstad: de toekomst tegemoet. Beleidsnota 2009-2014*. Brussel.

pliciet integreren in de strategische en operationele doelstellingen die in diverse beleidsteksten worden geformuleerd. Deze beleidsdomeinen worden ook het meest expliciet gevat door de doelstellingen en acties die in het Plan Geletterdheid vermeld worden. Ook in de beleidsnota van de Vlaamse Gemeenschapscommissie in Brussel worden geletterdheidsdoelstellingen expliciet opgenomen.

Hoewel ook de beleidsdomeinen Welzijn en Cultuur in het Plan Geletterdheid genoemd worden, hebben deze in hun beleidsteksten geen expliciete vermeldingen opgenomen naar het Plan Geletterdheid of het geletterdheidsthema. Nochtans bestaan er beleidsdocumenten (bv. Vlaams Actieplan Armoedebestrijding) waarin doelstellingen zijn opgenomen die compatibel zijn met de doelstellingen van het Plan Geletterdheid.

Tot slot werd een aantal beleidsdomeinen betrokken bij de opvolging van acties in het Plan Geletterdheid die niet met name in de doelstellingen of de acties van het Plan vernoemd worden. Deze beleidsdomeinen hebben in hun beleidsteksten geen doelstellingen opgenomen die expliciet verwijzen naar het Plan Geletterdheid. Het gaat om de beleidsdomeinen Gelijke Kansen, Landbouw en Bestuurlijke Aangelegenheden. In hun beleidsnota's worden sporadisch en soms impliciet verbanden gelegd met de doelstellingen van het Plan Geletterdheid.

2.1. Draagvlak voor het beleid

Het Plan Geletterdheid dat door de Vlaamse Regering in 2005 goedgekeurd werd, had een breed draagvlak bij organisaties in het middenveld. De toenmalige Vlaamse Minister van Onderwijs, Minister Vanderpoorten kondigde in 1999, naar aanleiding van de internationale dag van de geletterdheid, initiatieven aan. In het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma sloot het HIVA in het voorjaar 2003 een onderzoek af, waarin het belang werd bepleit van een trajectmatige benadering van laaggeletterdheid.²² In het najaar 2003 probeerden sociale partners de Vlaamse Regering te mobiliseren om hun zogenaamde alfabetplan²³ over te nemen. Met 26 maatregelen zou het geletterdheidsniveau van de samenleving omhoog gaan. Het alfabetplan was een gezamenlijk initiatief van ABVV, ACLVB, ACV, ACW, de Federatie Centra Basiseducatie, VIBOSO (Vlaams Instituut ter Bevordering en Ondersteuning van de Samenlevingsopbouw), het Vlaams netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, het VOOB (Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie) en Welzijnszorg. Het alfabetplan verwijst naar het Pact van Vilvoorde. Daarin staat dat tegen 2010 het aantal volwassen Vlamingen dat onvoldoende kan lezen, schrijven of met informatie- en communicatietechnologie (ICT) kan omgaan, moet zijn gedaald tot minder dan een kwart. 15 tot 18% van de Vlaamse volwassenen situeert zich zelfs op het laagste niveau en beschikt over onvoldoende lees- en rekenvaardigheden om vlot te kunnen

²² VANHOREN Ingrid, e.a.(2003) *Trajectbenadering voor laaggeletterden in Vlaanderen*. HIVA. Leuven

²³ ABVV, ACLVB, ACV, ACW, Federatie Centra Basiseducatie, VIBOSO (Vlaams Instituut ter Bevordering en Ondersteuning van de Samenlevingsopbouw), Vlaams netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen, VOOB (Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie) & Welzijnszorg (2003). *Alfabetplan.26 voorstellen, van A tot Z, voor een actieplan voor meer geletterdheid*. Brussel. (<http://www.vocvo.be/file?fle=748&ssn>).

functioneren in het dagelijks leven. Vlaanderen moet er in slagen deze groep tegen 2010 te halveren. Naast het initieel en volwassenenonderwijs moeten ook diverse andere beleidsdomeinen en maatschappelijke actoren op hun verantwoordelijkheid worden aangesproken: bedrijfsleven (inclusief overheid) en sociale partners, andere actoren van de volwasseneneducatie, welzijn en sociaal-cultureel werk, VDAB. Een toename van het aandeel van laaggeletterden aan vorming is maar mogelijk mits een efficiënte toeleiding vanuit de verschillende onderwijs-, arbeidsmarkt- en welzijnsvoorzieningen.

Conclusie – Draagvlak voor het beleid

Het Plan Geletterdheid wilde een antwoord leveren op de vraag vanuit het middenveld om gericht beleid te ontwikkelen ten aanzien van een probleem dat de maatschappelijke dualisering dreigt te versterken. De geletterdheidsdefinitie die in het plan gehanteerd wordt, wordt gedeeld door de belangrijkste stakeholders. Bovendien sluit het plan aan bij de doelstellingen van het Pact van Vilvoorde dat de Vlaamse Regering met de sociale partners sloot.

Strategische doelstelling 1 – Geletterdheid verhogen door de deelname aan geletterdheidsonderwijs en –training te bevorderen

1. Omschrijving

In de huidige samenleving, met een verhoogde graad van informatisering en globalisering, met een sterke evolutie naar een informatiemaatschappij en een kennis-economie, is de aandacht voor de geletterdheid van de burgers sterk toegenomen. Ondanks de stijgende scholingsgraad bevinden grote aantallen burgers zich echter onder het gewenste minimale geletterdheidsniveau.²⁴ Laaggeletterdheid is een kritische factor in het maatschappelijk dualiseringsproces. Geletterdheidscompetenties zijn immers de sleutel voor competentieverhoging. Uit onderzoek blijkt eveneens dat geletterdheid een belangrijke invloed heeft op de persoonlijke ontplooiing, de arbeidsparticipatie (zie strategische doelstelling 2) en de participatie aan het maatschappelijke leven en de democratische besluitvorming (zie strategische doelstelling 3) en dat laaggeletterdheid een cruciaal element is bij het tot stand komen van maatschappelijke uitsluiting.

De Vlaamse Gemeenschap beschikt niet over actuele gegevens waaruit het geletterdheidsniveau van de volwassen bevolking zou blijken. De meest recente cijfers zijn afkomstig uit het grootschalig internationaal onderzoek, IALS, waaraan Vlaanderen in 1996 participeerde²⁵. Dit onderzoek toonde aan dat 15 à 18 % van de Vlaamse volwassen bevolking grote problemen heeft om gedrukte en geschreven informatie te gebruiken om de eigen doelen te realiseren en de eigen kennis en mogelijkheden te ontwikkelen. 36 à 46 % loopt het risico laaggeletterd te worden als de vaardigheidseisen thuis, op het werk of in de samenleving wijzigen.

Het verwerven van geletterdheidscompetenties is uiteraard een kerntaak voor het onderwijs. Voor leerplichtige jongeren gebeurt dit via de basisvorming. De centra voor basiseducatie zijn in het onderwijs een centrale actor om laaggeletterdheid van volwassenen te remediëren. In de periode na de implementatie van het decreet uit 1990²⁶ is de basiseducatie de snelst groeiende sector gebleken in het onderwijsveld. Ondanks deze groei kon men vaststellen dat de beleidsdoelstelling om alle volwassenen toe te rusten met de nodige geletterdheidscompetenties, in onvoldoende mate gerealiseerd werd²⁷. Het Plan Geletterdheid is tot stand gekomen vanuit deze vaststelling

²⁴ OECD (2000). *Literacy in the information age: Final report of the international literacy survey*. Paris.

²⁵ VAN DAMME D., VAN DE POELE L. & VERHASSELT E. (1997) *Hoe geletterd/gecijferd is Vlaanderen. Functionele taal- en rekenvaardigheden van Vlamingen in internationaal perspectief*. Garant. Leuven - Amersfoort.

²⁶ Decreet van 12 juli 1990 houdende de regeling van basiseducatie voor laaggeschoolde volwassenen, gewijzigd bij decreet van 21 december 1994, decreet van 8 juli 1996, decreet van 2 maart 1999 en decreet van 15 juni 2007 (*B.S. 15 augustus 1990*).

²⁷ Vlaamse Overheid (2003). *Geletterdheid verhogen. Doelstellingen voor een strategisch plan geletterdheid van de Vlaamse Gemeenschap*. (Interne nota) Brussel.

1.1. Operationele doelstelling 1: Concept geletterdheid actualiseren en communiceren

Geletterdheid wordt nog te veel geïnterpreteerd als het kunnen lezen en schrijven, als een technische vaardigheid die men al dan niet beheerst. Deze perceptie is weinig adequaat en doet tekort aan de vele facetten van geletterdheid en de complexiteit van het begrip.

Het Plan Geletterdheid verhogen hanteert de definitie van geletterdheid zoals die in recente OESO-publicaties²⁸ naar voor geschoven wordt en die intussen algemeen aanvaard. Het Plan Geletterdheid stelt dat *een operationele definitie van geletterdheid (taal, wiskunde en ICT) wordt uitgewerkt wordt. In deze definitie zullen de inzichten uit relevant internationaal onderzoek (IALS, Life Skills, referentiekader Nederlandse Taalunie, referentiekader Raad van Europa) verwerkt worden.* Geletterdheid en gecijferdheid worden in het plan als basisvaardigheid gedefinieerd. Geletterdheid is multidimensioneel en complex.

Geletterdheid²⁹ is de kennis en vaardigheid die nodig is om via geschreven taal te communiceren en informatie te verwerken, de vaardigheid om met numerieke en grafische gegevens om te gaan en de vaardigheid voor het gebruik van ICT.

Deze definitie omschrijft geletterdheid als een brede waaier van informatieverwerkingsvaardigheden in relatie tot geschreven taal, waarop volwassenen een beroep kunnen doen om uiteenlopende taken te vervullen, op het werk, thuis, in het openbaar leven. Geletterdheid is een basisvaardigheid op het gebied van informatieverwerking. In het geletterdheidsdomein worden drie gebieden onderscheiden, elk met een gemeenschappelijke set bekwaamheden die relevant zijn voor verschillende taken. Zo onderscheidt men *prozageletterdheid* (de vereiste kennis en vaardigheden om informatie te begrijpen en te gebruiken uit teksten zoals redactionele artikels, nieuwsberichten, gedichten en fictie), *documentgeletterdheid* (de vereiste kennis en vaardigheden om informatie te vinden en te gebruiken in diverse opmaken, zoals sollicitatiebrieven, bijsluiters, loonlijsten, transportschema's, kaarten, tabellen en grafieken) en *kwantitatieve geletterdheid* (de vereiste kennis en vaardigheid om losse of opeenvolgende rekenkundige bewerkingen uit te voeren, met getallen vermeld op gedrukte materialen, zoals de balans van een chequeboekje opmaken, de prijs bepalen bij het boodschappen doen, een fooi berekenen, een bestelformulier invullen of de hoeveelheid interest bepalen op het leningsbedrag van een reclamebericht). Het laagste niveau van geletterdheid wordt ook het alfabetiseringsniveau genoemd. Hiermee wordt een minimaal niveau aangeduid van kennis en vaardigheden waarover een volwassene moet beschikken om maatschappelijk te kunnen functioneren.

²⁸ OECD (2000). *Literacy in the information age: Final report of the international literacy survey*. Paris.

²⁹ In deze beleidsevaluatie wordt de term geletterdheid gerelateerd aan een brede invulling van life skills met inbegrip van basisvaardigheden computergebruik en nieuwe vaardigheidsgebieden als vermogen tot samenwerken en problem-solving.

Tegelijk doet zich in het geletterdheidsconcept een verschuiving voor van het strikte enkelvoudig geletterdheidsconcept naar meervoudige geletterdheden; multimediale en digitale geletterdheid winnen aan belang. Ook deze verschuiving wordt in het Plan Geletterdheid meegenomen. Het verder introduceren van dit concept is één van de centrale beleidsdoelstellingen.

Bij het nieuwe begrip functionele geletterdheid gaat het dus om het op doelmatige wijze gebruiken of toepassen van vaardigheden in alledaagse of maatschappelijke situaties waarbij van schriftelijke informatie gebruik wordt gemaakt. De term doelmatig verwijst naar beheersing op een bepaald niveau en de term 'allevoudig of maatschappelijke situaties' naar het feit dat dit niveau afhankelijk is van de sociale context. In veel definities wordt impliciet of expliciet nog uitgegaan van een drempelniveau dat nodig is om maatschappelijk te kunnen functioneren en veel onderzoek en theorievorming heeft zich gericht op de beschrijving van dat drempelniveau. Gezien de contextbepaaldheid van dat niveau (en die context kan voor een individu per situatie verschillen) lijkt het weinig zinvol om uit te gaan van een duidelijke grens tussen geletterden en ongeletterden. Eerder is er sprake van verschillende vaardigheden die mensen in verschillende mate kunnen beheersen³⁰.

1.2. Operationele doelstelling 2: Deelname faciliteren

In het Plan Geletterdheid wordt ervoor gepleit om *specifieke aandacht te besteden aan de organisatie van concrete toeleidingsacties van laaggeletterden naar opleidingen in de basiseducatie* (doelstelling 7). Laaggeletterde volwassenen worden immers geconfronteerd met allerlei drempels voor deelname aan het geletterdheidsonderwijs. Onderzoek kan ook meer licht werpen op het profiel van de laaggeletterde volwassenen en op de drempels voor deelname aan geletterdheidsonderwijs. Daarnaast kan het opleidingsaanbod in de basiseducatie zodanig geflexibiliseerd worden dat het meer toegesneden wordt op de behoefte van potentiële cursisten in diverse contexten. Tot slot kunnen nieuwe methodieken voor activering en toeleiding de deelname aan het geletterdheidsonderwijs bevorderen. Na analyse van relevante praktijken kunnen indicatoren en criteria uitgewerkt worden om vast te stellen of en in welke mate activeringsactiviteiten effectief zijn.

1.3. Operationele doelstelling 3: Groeipad uitwerken voor geletterdheidstraining

Het welslagen van het strategisch plan geletterdheid is mede afhankelijk van de beschikbaarheid van voldoende opleidingsplaatsen (doelstelling 13). Om de potentiële groei van het cursistenaantal op te vangen werd vooropgesteld in het kader van de meerjarenbegroting de financiële middelen voor de basiseducatie vanaf het jaar 2006 systematisch te verhogen.

³⁰ HOUTKOOP, W. (2001). *De mensen op niveau 1*. Max GOOTE Kenniscentrum, Groningen/Amsterdam.

1.4. Operationele doelstelling 4: Beleidsdata actualiseren

De IALS-resultaten³¹ dienden als basis voor het geletterdheidsbeleid bij het tot stand komen van het Plan Geletterdheid. Om een zinvol beleid uit te tekenen voor de toekomst moet actuele informatie beschikbaar zijn over de geletterdheidscompetenties van de Vlaamse volwassen bevolking. Het departement Onderwijs en Vorming en het departement Werk en Sociale Economie participeren aan het internationaal PIAAC-onderzoek (Programme for the International Assessment of Adult Competencies). Na afloop van dit onderzoek zal de Vlaamse Gemeenschap de actuele cijfers over de taalkundige en numerieke vaardigheden van volwassenen in Vlaanderen kennen. Ook brengt het nieuwe onderzoek de evolutie van geletterdheid aan het licht.

1.5. Operationele doelstelling 5: Leertrajecten modulariseren en certificeren

Bij het tot stand komen van het Plan Geletterdheid was al een beleid op de sporen gezet om de opleidingen in de basiseducatie te modulariseren en te certificeren. Het verder invoeren en consolideren van de modulaire opleidingen in de basiseducatie is een essentiële doelstelling in het Plan Geletterdheid. De modularisering heeft twee belangrijke componenten. Voor alle opleidingen die de centra voor basiseducatie inrichten, stelt de onderwijsoverheid minimale einddoelen vast. De opleidingen basiseducatie worden op deze wijze transparant gemaakt en gekaderd in de algemene opleidingenstructuur voor het onderwijs. Het vastleggen van minimale einddoelen en het structureren van leertrajecten was noodzakelijk om de opleidingen in de basiseducatie transparant te maken en de verankering in het onderwijsbeleid te waarborgen. De opleidingen worden ook aangeboden in een modulaire organisatie op basis van opleidingsprofielen die door het Agentschap voor Kwaliteit in het Onderwijs (AKOV) in overleg met het werkveld uitgewerkt zijn. Door een civiel effect aan de studiebewijzen te koppelen, wordt een vlottere doorstroom naar vervolgoopleidingen in het volwassenenonderwijs of naar andere opleidingsverstrekkers mogelijk gemaakt.

1.6. Operationele doelstelling 6: Specifieke behoeften en leermoeilijkheden detecteren

Voor volwassenen met leermoeilijkheden, volwassenen met beperkte leermogelijkheden en verstandelijk gehandicapten is het modulaire opleidingsaanbod in de basiseducatie niet altijd geschikt om de gestelde doelen te bereiken. Verder onderzoek moet onder meer ingaan op de problematiek van verschillende types cursisten, het diagnostische instrumentarium en het vaststellen van de instapvoorwaarden voor leertrajecten in de basiseducatie en bij andere actoren, zoals het welzijnswerk. Het onderzoek moet ook concrete aanbevelingen opleveren en een stappenplan dat kan leiden tot de uitwerking van meer geschikte trajecten voor deze doelgroepen.

³¹ OECD (2000). *Literacy in the information age: Final report of the international literacy survey*. Paris.

1.7. Operationele doelstelling 7: Ondersteunende informatieacties voorzien

Het welslagen van diverse acties in het Plan Geletterdheid hangt mede af van de communicatie die hiervoor gevoerd wordt. De communicatie moet erop gericht zijn de gecoördineerde beleidsactie te ondersteunen, een breed draagvlak te scheppen bij de publieke opinie, het geletterdheidsprobleem onder de aandacht te brengen en een verhoogde instroom van cursisten in voor hen passende opleidingen te realiseren. Acties naar intermediairen worden bij voorkeur op een centraal niveau georganiseerd en met lokale acties versterkt. De actie naar intermediairen heeft tot doel de intermediairen en organisaties te informeren over het belang van geletterdheid en te sensibiliseren voor hun mogelijke bijdrage via screening en doorverwijzing en het stimuleren voor de organisatie van opleidingen.

2. Indicatoren

Onderstaande indicatoren zijn gericht op de strategische doelstelling: deelname aan geletterdheidsonderwijs en –training bevorderen.

- De mate van integratie van geletterdheid in het onderwijs
- De mate waarin acties werden genomen of instrumenten ontwikkeld om de deelname aan geletterdheidsonderwijs en –training te bevorderen
- De mate van deelname aan geletterdheidsonderwijs binnen de Centra voor Basiseducatie

3. Stand van zaken

3.1. De mate van integratie van geletterdheid in het onderwijs

In het kader van deze indicator wordt nagegaan in welke mate de geletterdheidscompetenties vervat zitten in de curricula op macroniveau, zijnde eindtermen en ontwikkelingsdoelen, van het onderwijs. We bespreken achtereenvolgens het leerplichtonderwijs, de basiseducatie en het studiegebied algemene vorming van het volwassenenonderwijs (tweedekansonderwijs). In welke mate geletterdheid ook geïntegreerd is in de lesdoelen zijn we niet nagegaan.

3.1.1. Geletterdheidscompetenties in het leerplichtonderwijs

Binnen het leerplichtonderwijs is geletterdheid impliciet geïntegreerd in heel het curriculum. Geletterdheid komt evenwel expliciet aan bod in het curriculum (eindtermen en ontwikkelingsdoelen) van de eerste graad secundair onderwijs en in dat van het derde leerjaar van de derde graad BSO. Dit was uiteraard al het geval vóór de totstandkoming van het Plan Geletterdheid. Daarnaast is er in het kader van het Plan Geletterdheid bijzondere aandacht gekomen voor de integratie van geletterdheid in het leerplichtonderwijs, onder meer via het project G-kracht in BSO- en TSO-scholen.

3.1.1.1. Basisvorming in de eerste graad secundair onderwijs

Basisvorming kan omschreven worden als een *geheel van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes dat door het schoolse leren verworven kan worden*. De basisvorming is een essentiële voorwaarde om in de samenleving op een zinvolle en authentieke wijze te functioneren en eraan te participeren en is opgenomen in het curriculum. Leerlingen moeten in de eerste graad secundair onderwijs met andere woorden geletterdheidscompetenties aanleren. De specifieke geletterdheidscompetenties kan men terugvinden in de vakgebonden eindtermen Nederlands en wiskunde voor de eerste graad A-stroom en de vakgebonden ontwikkelingsdoelen voor de eerste graad B-stroom. Daarnaast zijn er de vakoverschrijdende eindtermen ICT voor de eerste graad A-stroom en de vakoverschrijdende ontwikkelingsdoelen voor de eerste graad B stroom.³²

3.1.1.2. Functionele geletterdheid in het leerplichtonderwijs

Functionele geletterdheid en vaardigheden met betrekking tot problemen oplossen en werken in teamverband worden verworven in het derde leerjaar van de derde graad BSO. Functionele geletterdheid bestaat uit drie componenten: vaardigheden met betrekking tot het selecteren, het integreren en rapporteren van tekstgegevens (functionele tekstgeletterdheid), vaardigheden met betrekking tot het selecteren, het integreren en het rapporteren van numerieke en grafische gegevens (functionele kwantitatieve geletterdheid) en tot slot de vaardigheden met betrekking tot het werken met de computer, selecteren en gebruiken van programmatuur en het selecteren en integreren en gebruiken van informatie (functionele ICT-geletterdheid).³³

3.1.1.3. Project G-kracht in BSO/TSO scholen

Hoe geletterdheid kan geïmplementeerd worden op schoolniveau leert ons het project G-kracht. In de periode 2009-2011 wordt door het Centrum voor Taal en onderwijs een coachingstraject opgezet in 10 BSO/TSO scholen waarbij ook de pedagogische begeleidingsdiensten betrokken zijn. In se zegt dit project niets over de mate van integratie van geletterdheid in het leerplichtonderwijs, maar het is een voorbeeld van hoe met geletterdheid kan omgegaan worden binnen het leerplichtonderwijs.

Dit project moet uitmonden in tools, instrumenten, draaiboeken en goede praktijken voor het stimuleren van geletterdheid. Instrumenten en resultaten worden verspreid bij de pedagogische begeleidingsdiensten en bij de BSO- en TSO-scholen in de Vlaamse Gemeenschap.

Uit de voorstudie die door het CTO werd uitgevoerd blijkt dat voor een adequate aanpak van geletterdheidscompetenties nog een hele weg moet afgelegd worden. Uit onderzoek blijkt immers dat met leerlingen uit het BSO, maar ook van het TSO, het grootste risico lopen om laaggeletterd de school te verlaten. In het project gaan coaches aan het werk met de verschillende taal-/vak-/praktijkleerkrachten in één klasgroep. Na de intakefase wordt met tien scholen meteen een trajectmatige werking opgezet om het geletterdheidsonderwijs te optimaliseren binnen het project algemene vakken (PAV) en algemene vorming,

³² <http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/secundair/index.htm>).

³³ <http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/secundair/index.htm>).

maar ook binnen de beroepsopleiding. De coaching wordt idealiter van het derde jaar BSO tot en met het zevende jaar BSO opgezet, zodat kan gewerkt worden aan doorgaande leer- en ontwikkelingslijnen voor geletterdheid, en meerdere leerkrachten/leerjaren in het coachingstraject kunnen worden betrokken.

3.1.2. De mate van integratie van geletterdheid in de basiseducatie

Basiseducatie (BE) heeft, als funderende educatie, een plaats in de algemene opleidingenstructuur van het onderwijs. De opleidingen in de basiseducatie vormen een samenhangend geheel dat cursisten moet toelaten de nodige geletterdheidscompetenties en -attitudes te laten verwerven, noodzakelijk om binnen onze samenleving te kunnen functioneren of een verdere opleiding of scholing te volgen. Hiermee wordt bedoeld dat de opleidingen van de basiseducatie tot doel hebben het algemene geletterdheidsniveau te verhogen. Het verhogen van geletterdheidscompetenties is de kerntaak van de centra voor basiseducatie. Geletterdheid omvat een scala van bekwaamheden die veel verder gaan dan het technisch kunnen lezen of schrijven.³⁴

De doelen van de opleidingen in de basiseducatie worden vastgesteld in eindtermen en/of basiscompetenties. De eindtermen en/of basiscompetenties zijn vastgesteld in opleidingsprofielen. Voor de opleidingen van de leergebieden Nederlands, wiskunde en informatie- en communicatietechnologie gelden dezelfde eindtermen als die voor de leergebieden in het lager onderwijs en eindtermen en ontwikkelingsdoelen in de eerste graad van het voltijds secundair onderwijs.³⁵ Het eindniveau van de *modulaire opleiding Nederlands* is gericht op doorstroom naar vervolgoopleidingen op het niveau tweede graad secundair onderwijs. Er worden zowel mondelinge als schriftelijke taaldoelen geformuleerd en de ondersteunende elementen krijgen het karakter van een ontwikkelingsdoel. In de module voor het eindniveau Werk verwerven de cursisten in het bijzonder de luister-, spreek-, lees- en schrijfcompetenties die ze nodig hebben in een professionele context op het werk. Deze doelen kunnen op cursusniveau geconcretiseerd worden naar bepaalde contexten die sectorspecifiek zijn. Het eindniveau van de *modulaire opleiding wiskunde* is gericht op doorstroom naar vervolgoopleidingen op het niveau tweede graad secundair onderwijs. De module wiskunde voor diverse beroepssectoren is gericht op doorstroom naar de arbeidsmarkt in het algemeen, zowel directe tewerkstelling als beroepsopleidingen. In de *modulaire opleiding informatie- en communicatietechnologie (ICT)* verwerven cursisten de kennis en vaardigheden om zich voor te bereiden op het uitvoeren van reële taken met een computer. Het gaat om de grondbeginselen en elementaire beheersing van de mogelijkheden die informatie- en communicatietechnologie biedt. De cursist leert de elementaire begrippen en leert de basisvaardigheden toepassen.³⁶

³⁴ Memorie van Toelichting bij het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs (*B.S. 31 augustus 2007*).

³⁵ Decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs (*B.S. 31 augustus 2007*).

³⁶ <http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/volwassenen/inhouden/basiseducatie/index.htm>

3.1.3. De mate van integratie van geletterdheid in het studiegebied algemene vorming van het volwassenenonderwijs (tweedekansonderwijs (TKO))

De centrale doelstelling van het studiegebied algemene vorming van het volwassenenonderwijs (tweedekansonderwijs) is het begeleiden van volwassenen bij het behalen van hun diploma secundair onderwijs. Het biedt volwassenen van minimum 18 jaar de kans om een diploma of getuigschrift secundair onderwijs te behalen.

In de algemene vorming van het volwassenenonderwijs (tweedekansonderwijs), zowel voor het ASO, het BSO en het TSO zijn de geletterdheidscompetenties geïntegreerd in de vakken Nederlands en Wiskunde. Voor het BSO komen deze competenties bovendien ook specifiek aan bod bij functionele taalvaardigheid, functionele tekstgeletterdheid, tijd- en ruimtebewustzijn, problemen oplossen, functionele rekenvaardigheid, functionele geletterdheid, functionele informatieverwerking, functionele ICT geletterdheid, organiseren en samenwerken.

Conclusie – de mate van integratie van geletterdheid in het onderwijs

Geletterdheidscompetenties zijn een essentieel onderdeel van het curriculum in het leerplichtonderwijs. In het curriculum van de eerste graad secundair onderwijs worden ze expliciet vermeld. Ook in het derde leerjaar van de derde graad BSO komen geletterdheidscompetenties expliciet voor. Bij de hervorming van het secundair onderwijs gaan we ervan uit dat de sleutelcompetenties vroeger moeten gerealiseerd worden, namelijk op het einde van tweede graad.³⁷ Op basis van informatie over het project G-kracht weten we dat er coachingstrajecten zijn in BSO/TSO scholen die moet uitmonden in goede praktijken voor het stimuleren van geletterdheid binnen het leerplichtonderwijs.

De basiseducatie heeft geletterdheidsopleiding als kernopdracht. Dit komt duidelijk uit het curriculum naar voor. Voor de opleidingen van de leergebieden Nederlands, wiskunde en informatie- en communicatietechnologie binnen de basiseducatie gelden dezelfde eindtermen als die voor de leergebieden in het lager onderwijs en eindtermen en ontwikkelingsdoelen in de eerste graad van het voltijds secundair onderwijs.

Ook binnen het studiegebied algemene vorming van het volwassenenonderwijs (tweedekansonderwijs), zijn de geletterdheidscompetenties geïntegreerd, meer bepaald in de vakken Nederlands en Wiskunde. Voor het BSO komen deze competenties bovendien ook specifiek aan bod bij functionele taalvaardigheid, functionele tekstgeletterdheid, tijd- en ruimtebewustzijn, problemen oplossen, functionele rekenvaardigheid, functionele geletterdheid, functionele informatieverwerking, functionele ICT geletterdheid, organiseren en samenwerken.

³⁷ SMET, P. (2010). *Mensen doen schitteren. Eerste oriëntatienota hervorming secundair onderwijs*. Brussel.

3.2. De mate waarin acties werden genomen of instrumenten ontwikkeld om de deelname aan geletterdheidsonderwijs en –training te bevorderen

3.2.1. Modularisering van de opleidingen basiseducatie

De invoering van alle modulaire opleidingen in de basiseducatie werd afgerond tijdens het schooljaar 2006-2007. De decretale verankering van deze omvorming werd eerst geregeld in het *decreet betreffende de regionale technologische centra en houdende noodzakelijke en dringende onderwijsbepalingen* van 5 mei 2004. Ze werd afgerond en verfijnd met het *decreet betreffende het volwassenenonderwijs* van 15 juni 2007 (B.S. 31/08/2007). Het decreet van 15 juni 2007 omschrijft de basiseducatie als het eerste niveau van het volwassenenonderwijs. De opleidingen basiseducatie hebben tot doel het algemene geletterdheidsniveau te verhogen. De minimale einddoelen van de opleidingen uit de leergebieden Nederlands, wiskunde, maatschappijoriëntatie, en ICT zijn analoog met deze van het lager onderwijs en de eerste graad van het voltijds secundair onderwijs. Deze opleidingen vormen een continuüm met de opleidingen van het studiegebied algemene vorming of de opleidingen in het studiegebied informatie- en communicatietechnologie in het secundair volwassenenonderwijs³⁸

In het kader van de invoering van de modulaire structuur werd ook de certificering in de basiseducatie mogelijk gemaakt. Met het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs zijn de Centra voor Basiseducatie formeel opgenomen in het onderwijs, waardoor zij van rechtswege geldende studiebewijzen kunnen uitreiken. Door een civiel effect aan de studiebewijzen te koppelen, wordt een vlottere doorstroom naar vervolgoopleidingen in het volwassenenonderwijs of naar andere opleidingsverstrekkers mogelijk gemaakt.

Er zijn geen actuele cijfers beschikbaar over de onderwijsresultaten in de basiseducatie. Uit voorlopige gegevens die de inspectie volwassenenonderwijs verzamelde³⁹ is gebleken dat in de opleiding Nederlands bijna 71% van de ingeschreven cursisten deelneemt aan de evaluatie. 55,69 % van de cursisten die aan evaluatie deelnemen slaagt. De resultaten verschillen echter naargelang het niveau. De slaagcijfers zijn het gunstigst bij het eindniveau. Ruim 64% van de cursisten slaagt bij deelname aan de evaluatie. In de ICT-opleiding neemt gemiddeld 79% deel aan de evaluatie. Bijna 83% van de cursisten slaagt. Voor wiskunde zijn de gegevens beperkt omwille van het kleine aantal cursisten. Over alle modules heen neemt 53,7% van de cursisten aan evaluatie deel en iets meer dan 54% slaagt.

3.2.2. Flexibilisering van de opleidingen

³⁸ Inspectie volwassenenonderwijs (2008). *Verbreden, verdiepen en consolideren. rapport over het onderzoek van de tweede fase van de modularisering van de opleidingen basiseducatie*. Brussel, Vlaamse Overheid.

³⁹ Inspectie Volwassenenonderwijs (2005). *Certificeren en flexibiliseren. Rapport over het onderzoek van de eerste fase van de modularisering van de opleidingen basiseducatie*. Brussel, Vlaamse Overheid, en Inspectie volwassenenonderwijs (2008). *Verbreden, verdiepen en consolideren. rapport over het onderzoek van de tweede fase van de modularisering van de opleidingen basiseducatie*. Brussel, Vlaamse Overheid.

In opdracht van Minister Vandenbroucke heeft de onderwijsinspectie de modulaire opleidingen basiseducatie geëvalueerd⁴⁰. Een belangrijke aanbeveling in beide rapporten was het pleidooi om na te gaan in welke mate het bestaande opleidingsaanbod zou kunnen kan geflexibiliseerd worden, zodat het meer tegemoet komt aan leerperspectieven van de verschillende doelgroepen. De bekommernis was dat voor wiskunde en Nederlands (NT1) het bereik van het opleidingsaanbod sterk zou moeten toenemen. Voor ICT en Maatschappijoriëntatie was een grotere differentiatie van het aanbod noodzakelijk, bijvoorbeeld door het integreren van de digitale basisvaardigheden in de andere opleidingen.

De evaluatie van de opleidingsprofielen is nu structureel voorzien in het decreet van 15 juni 2007. Naar aanleiding van deze evaluatie wordt systematisch nagegaan of de vastgelegde structuur van de opleidingen moet aangepast worden en er wordt nagegaan of en in welke mate de eindtermen moeten geactualiseerd worden. Voor wiskunde is intussen een matrix ontwikkeld, die alle doelen (eindtermen en basiscompetenties) bevat die nodig geacht worden voor de verschillende opleidingsperspectieven van de doelgroepen. Naast een kerntraject, met modulaire opleidingen, zijn losse functionele modules ontwikkeld, die bijvoorbeeld tegemoet komen aan een professioneel perspectief. Ook is een piste gecreëerd voor zogenaamde open modules in de opleiding wiskunde, die een antwoord kunnen bieden op individuele maatwerkvragen. Bij de inrichting van open modules moet een bepaalde administratieve procedure gevolgd worden⁴¹.

In februari 2009 is een denkgroep gestart met het onderzoek naar een analoge ontwikkeling voor het leergebied Nederlands. Bedoeling is om ook hier een matrix te ontwikkelen met daarin alle doelen die nodig zijn voor de verschillende vragen en perspectieven. Op basis van die matrix zullen de onderwijsverstrekkers zelf voorstellen uitwerken voor aangepaste opleidingprofielen en bijkomende modules, naar analogie met wat voor wiskunde is gebeurd. Tot slot is een betere afstemming tussen de opleidingen basiseducatie en deze in het secundair volwassenenonderwijs een belangrijk aandachtspunt.

De centra voor basiseducatie zijn ook in de mogelijkheid om tegen bepaalde voorwaarden niet-erkend aanbod onder de vorm van maatwerk in te richten, dat toch gesubsidieerd wordt. Dit aanbod is subsidiëerbaar wanneer het centrum voor basiseducatie hiervoor toestemming krijgt van de bevoegde administratie. Deze wint eerst een advies in van de onderwijsinspectie. In de periode 1 september 2007 - 31 augustus 2010 werden door de centra 287 aanvragen ingediend⁴². Het maatwerk is bedoeld om basiscompetenties en eindtermen uit verschillende leergebieden met elkaar te combineren zodat een aanbod op vraag van een doelgroep of organisatie kan ontwikkeld worden. Hoewel de meeste maatwerkaanvragen in hoofdzaak betrekking hebben op het leergebied maatschappijoriëntatie, zijn er ook maatwerkprojecten voor ouders, waarbij tegelijkertijd gewerkt wordt aan een verhoging van het taalniveau bij de ouders en aan de ouderparticipatie. Ook heel wat aanbod wiskunde wordt via maatwerk aange-

⁴⁰ Inspectie Volwassenenonderwijs (2005). *Certificeren en flexibiliseren. Rapport over het onderzoek van de eerste fase van de modularisering van de opleidingen basiseducatie*. Brussel, Vlaamse Overheid, en Inspectie volwassenenonderwijs (2008). *Verbreden, verdiepen en consolideren. rapport over het onderzoek van de tweede fase van de modularisering van de opleidingen basiseducatie*. Brussel, Vlaamse Overheid.

⁴¹ Omzendbrief betreffende de organisatie van het volwassenenonderwijs – Centra voor Basiseducatie. VWO/2007/02 (CBE)

⁴² Vlaamse Overheid, Departement Onderwijs en Vorming (2010). *Rapport: Op weg naar kwaliteitsvol en kansrijk leren*. Brussel.

boden. Zo zijn er de *rekenlabo's* of modules zoals *beroepsgericht rekenen* in samenwerking met de VDAB of *budgetbeheer* in samenwerking met OCMW's.

De centra voor basiseducatie dienden in totaal 287 aanvraagdossiers maatwerk in. Aanvankelijk werd 20% van de aanvragen ongunstig geadviseerd. In de laatste twee schooljaren is een praktijk ontstaan waar centra hun aanvraag nog kunnen bijsturen na het advies van de onderwijsinspectie en in tweede orde alsnog een gunstig advies krijgen. Globaal bekeken gaat het wel nog steeds over een beperkt aantal lestijden.

Voor de aanvragen tijdens het schooljaar 2009-2010 gaat het om 4.774 lestijden. Dit komt overeen met 1,56% van het totaal aantal lesuren cursist dat in het jaar 2009-2010 door de centra voor basiseducatie gerealiseerd werd.

3.2.3. Activering

Activering staat voor het gestructureerd en systematisch informeren, motiveren en stimuleren van kansengroepen, met het oog op deelname aan geletterdheids-training in onderwijs, vorming of opleiding. Het Vlaams Ondersteuningscentrum voor Basiseducatie (VOCB) heeft in 2007-2008 een model voor activering uitgewerkt. Op een Europees seminarie (26-27 april 2007) werden bestaande praktijken en modellen geanalyseerd, zodat ook die inzichten in het model meegenomen werden.

3.2.4. Barrières voor deelname

Om de acties in het kader van Plan Geletterdheid te funderen zijn in de loop van de voorbije jaren verschillende onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten opgezet. Specifiek was er de nood om te onderzoeken welke barrières er zijn voor deelname aan geletterdheidstrainingen. Enkel als die barrières gekend zijn, kan er gewerkt worden aan het wegwerken ervan. Het HIVA voerde in het kader van het Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek (OBP-WO) een onderzoek uit naar praktijken van leren en drempels voor leren bij volwassenen met een geletterdheidsrisico⁴³. Men onderzocht waarom laaggeletterden al dan niet deelnemen aan formeel volwassenenonderwijs, waarom en hoe ze leren in informele contexten doorheen het dagelijkse leven, en hoe ze tegen dat leren aankijken. Er werd een analyse doorgevoerd op basis van de databank van de European Union Adult Education Survey (EU AES). Deze survey heeft als doel de deelname aan leren (formeel, non-formeel en informeel) in kaart te brengen. De data laten toe om door middel van een proxymeting (informatie over opleidingsniveau, sociaaleconomische status, e.d.) volwassenen met een geletterdheidsrisico te identificeren. De data voor deze groep van volwassenen werden verder geanalyseerd naar de motieven en perspectieven om al dan niet deel te nemen aan levenslang leren. Daarnaast werden diepte-interviews doorgevoerd met een steekproef van personen met geletterdheidsproblemen en dit alles wordt voorafgegaan door een grondige literatuurstudie. Het onderzoek werd afgerond op 30 september 2009 en via informatiesessies werd over de resultaten gerapporteerd.⁴⁴

⁴³ VERMEERSCH, L. & VANDENBROUCKE, A. (2010) *Het leren zoals het is ... bij volwassenen met een geletterdheidsrisico*. HIVA, Leuven.

⁴⁴ http://www.ond.vlaanderen.be/OBPWO/projecten/2006/0604/Samenvatting_eindrapport.pdf

3.2.5. Groeipad voor de opleidingen basiseducatie

De financiële middelen voor de basiseducatie werden vanaf het jaar 2006 systematisch verhoogd. Het groeipad bestaat uit een jaarlijkse cumulatieve verhoging van de enveloppe gefinancierde deelnemersuren per centrum voor basiseducatie met 5%. Deze extra middelen werden voorzien in de meerjarenbegroting en bedroegen in 2009 een totaal van 3.292.560 euro. Vanaf dat jaar heeft de basiseducatie ook een open end financiering en wordt een groeipad mogelijk op basis van de gerealiseerde lesuren.

De centra voor basiseducatie maakten ook gebruik van extra ICT-middelen. Dit laat toe om het gebruik van ICT te integreren in leerprocessen op alle leergebieden. De bijkomende ICT-middelen waarover de centra voor basiseducatie konden beschikken bedroegen 875.000 euro in 2007 en 300.000 euro in 2008.

De toename van de financiële middelen voor de opleidingen in de basiseducatie had tot doel meer opleidingsaanbod mogelijk te maken dat gericht is op geletterdheidsverhoging in de strikte zin. Deze doelstelling werd slechts in beperkte mate gerealiseerd zoals blijkt uit onderstaand overzicht van het aantal deelnemersuren voor de opleidingen in de periode 2004 tot 2008⁴⁵.

Tabel 3 – Aantal deelnemersuren voor de opleidingen Nederlands, wiskunde en ICT in de periode 2004-2008

	Nederlands	wiskunde	ICT
2004-2005	170.240	62.917	196.314
2005-2006	165.173	66.233	205.442
2006-2007	180.337	64.701	256.275
2007-2008	181.513	65.394	281.815

Het totaal aantal deelnemersuren voor Nederlands is over vier schooljaren met 11.273 deelnemersuren of 6,62% gestegen. Voor wiskunde bedroeg de stijging 2.477 uren of 3,93%. Voor ICT bedroeg de stijging over vier schooljaren met 85.501 uren of 43,55%. Deze stijging is relatief beperkt in verhouding tot de totale groei van het onderwijsaanbod in de centra voor basiseducatie. In diezelfde periode nam het aantal gerealiseerde deelnemersuren in de centra toe met 541.008 uren of 22%

3.2.6. Specifieke behoeften en leermoeilijkheden

In het kader van het Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek (OBPWO) werd een opdracht uitgeschreven om na te gaan hoe onderwijs en opleiding kunnen bijdragen om het geletterdheidsniveau van volwassenen met leermoeilijkheden, beperkte leermogelijkheden en verstandelijk gehandicapten te verhogen. Het onderzoek moest onder meer ingaan op de problematiek van verschillende types cursisten, het diagnostische instrumentarium en het vaststellen van de instapvoorwaarden voor leertrajecten in de basiseduca-

⁴⁵ Vlaamse Overheid (2005-2008). *Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs*. Brussel.

tie en bij andere actoren, zoals het welzijnswerk. Door onvoldoende belangstelling vanwege de onderzoeksinstellingen kon de opdracht niet gegund worden.

3.2.7. Ondersteunende communicatieactie

Van bij de start van het Plan Geletterdheid werd ervoor geopteerd geen groot-schalige mediacampagne in te zetten. Ervaringen uit het verleden hebben immers aangetoond dat dergelijke acties niet voldoende het beoogde effect bereiken. Bovendien wordt de geactualiseerde begripsomschrijving van geletterdheid, zoals die in het Plan Geletterdheid gehanteerd wordt zeer moeizaam door de media opgepikt. Daarom is er voor gekozen vooral informatie te verspreiden via een website www.ond.vlaanderen.be/geletterdheid. Via deze website wordt concrete informatie verschaft over de voortgang van de acties. Tegelijk wordt nuttige informatie ter beschikking gesteld van intermediairen en alle geïnteresseerde organisaties over relevante praktijken en onderzoeksresultaten. Instrumenten en allerlei documenten kunnen kosteloos gedownload worden.

Ter gelegenheid van de jaarlijkse dag van de geletterdheid op 8 september werd het initiatief genomen voor studiedagen. Zo werd een studiedag ingericht over het concept van geïntegreerde geletterdheidstrajecten en het project G-Factor werd uitvoerig belicht.

3.2.8. Behoeftte aan actuele data

De meest recente gegevens over het geletterdheidsprobleem die in de Vlaamse gemeenschap ter beschikking zijn, dateren uit de periode van het grootschalige IALS-onderzoek. Daarom is er nood aan nieuw cijfermateriaal. Het departement Onderwijs en Vorming en het departement Werk en Sociale Economie participeren aan het internationaal PIAAC-onderzoek (Programme for the International Assessment of Adult Competencies). PIAAC is een international onderzoeksprogramma dat gecoördineerd wordt door de OESO. Samen met 26 andere landen onderzoekt men in Vlaanderen de taalkundige en numerieke vaardigheden van volwassenen. Er wordt ook gepeild naar de noodzakelijke vaardigheden om mee te kunnen in een technologierijke omgeving en op de arbeidsmarkt. 5.000 Vlaamse volwassenen tussen 16 en 65 jaar worden getest. Hun lees- en rekenvaardigheden én probleemoplossende vaardigheden in een hedendaagse technologierijke omgeving worden getest. Het onderzoek bouwt voort op de gegevens van het IALS-onderzoek, maar gaat ook ruimer. Zo wordt ook gepeild naar de competenties die volwassenen nodig hebben bij het uitoefenen van hun job en wordt meer in detail bekeken worden welke sleutelcompetenties laaggeletterde volwassenen effectief bezitten. PIAAC zou op dit punt uitgebreide en bruikbare gegevens kunnen opleveren. Factoren van laaggeletterdheid zouden verduidelijkt kunnen worden, de directe gevolgen van laaggeletterdheid worden onderzocht en het nut van opleidingen wordt belicht. Er zou ook meer inzicht kunnen ontstaan in de relatie tussen geletterdheidscompetenties en demografische en educatieve achtergrond. Men zou ook scherper kunnen analyseren welke moeilijkheden laaggeletterden ondervinden om hun geletterdheidscompetenties te gebruiken op de werkvloer en daarbuiten. Bovendien zouden alle resultaten internationaal vergelijkbaar zijn. De Universiteit Gent voert het onderzoek uit. De afname van PIAAC gebeurt in 2011 en het zou de Vlaamse Gemeenschap tegen

2013 nuttige gegevens moeten kunnen bezorgen om het onderwijs- en arbeidsmarktbeleid verder te onderbouwen.

Conclusie – de mate waarin acties werden genomen of instrumenten ontwikkeld om de deelname aan geletterdheidsonderwijs en –training te bevorderen

In het kader van het Plan Geletterdheid werden verschillende acties of maatregelen genomen om de deelname aan het geletterdheidsonderwijs en –training in de centra voor basiseducatie te verhogen.

De invoering van alle modulaire opleidingen in de basiseducatie werd afgerond tijdens het schooljaar 2006-2007. Door de invoering van duidelijke eindtermen en basiscompetenties werd ook de certificering van de basiseducatie mogelijk gemaakt: door een civiel effect aan de studiebewijzen te koppelen, werd een vlottere doorstroom naar vervolgoopleidingen mogelijk gemaakt.

Eén van de aanbevelingen van de evaluatie van de modulaire opleidingen van de basiseducatie was een pleidooi voor meer flexibilisering van de opleidingen. In uitvoering van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs wordt systematisch nagegaan of de vastgelegde structuur van de opleidingen moet aangepast worden en in welke mate de eindtermen moeten geactualiseerd worden. Bovendien zijn de centra voor basiseducatie ook in de mogelijkheid om maatwerk in te richten, dat gesubsidieerd wordt. Wanneer we het aantal aanvragen voor maatwerk bekijken voor het schooljaar 2009-2010 kunnen we vaststellen dat slechts in een beperkte mate van deze mogelijkheid wordt gebruik gemaakt.

Parallel met deze maatregelen werden vanaf het jaar 2006 de financiële middelen voor de basiseducatie systematisch verhoogd. Vanaf het jaar 2009 heeft de basiseducatie ook een open end financiering en wordt een groeipad mogelijk op basis van de gerealiseerde lesuren. De centra maakten ook gebruik van extra ICT-middelen. De toename van de financiële middelen voor de opleidingen in de basiseducatie had tot doel meer opleidingsaanbod mogelijk te maken dat gericht is op geletterdheidsverhoging in strikte zin. Deze doelstelling werd slechts in beperkte mate gerealiseerd.

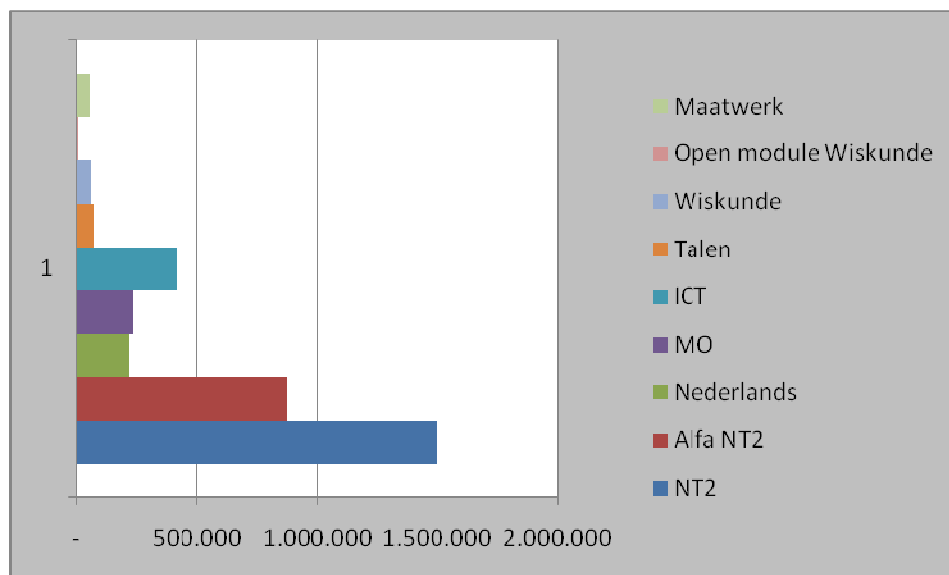
Het Vlaams Ondersteuningscentrum voor Basiseducatie (VOCB) heeft in 2007-2008 een model voor activering uitgewerkt.

3.3. De mate van deelname aan geletterdheidsonderwijs binnen de Centra voor Basiseducatie

De organisatie van het geletterdheidsonderwijs is de opdracht van de centra voor basiseducatie. In de referteperiode 1/4/2009 tot 31/3/2010 werden in de 13 centra voor basiseducatie 3.430.831 lesurencursist ingericht⁴⁶. Dit volume heeft betrekking op de totaliteit van het onderwijsaanbod dat in de centra ingericht wordt. Het grootste aandeel van dit pakket heeft betrekking op de taalcursussen Nederlands en Alfa NT2 voor anderstalige volwassenen.

⁴⁶ Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Onderwijs en Vorming (2011). *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs – Schooljaar 2009-2010 (Voorpublicatie)*. Brussel

Tabel 4 – Verdeling van het aantal lesuren cursist over het onderwijsaanbod van de Centra voor Basiseducatie in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010

Het volume onderwijsaanbod dat binnen het bereik valt van het geletterdheidsprobleem zoals omschreven wordt in het Plan Geletterdheid, bedraagt 695.180 lesuren cursist; dat is 20,26 % van het totaal. Het maatwerk aanbod wordt in deze berekening niet meegenomen. Onderstaand overzicht bevat de verdeling van lesuren cursist per centrum en per leergebied.

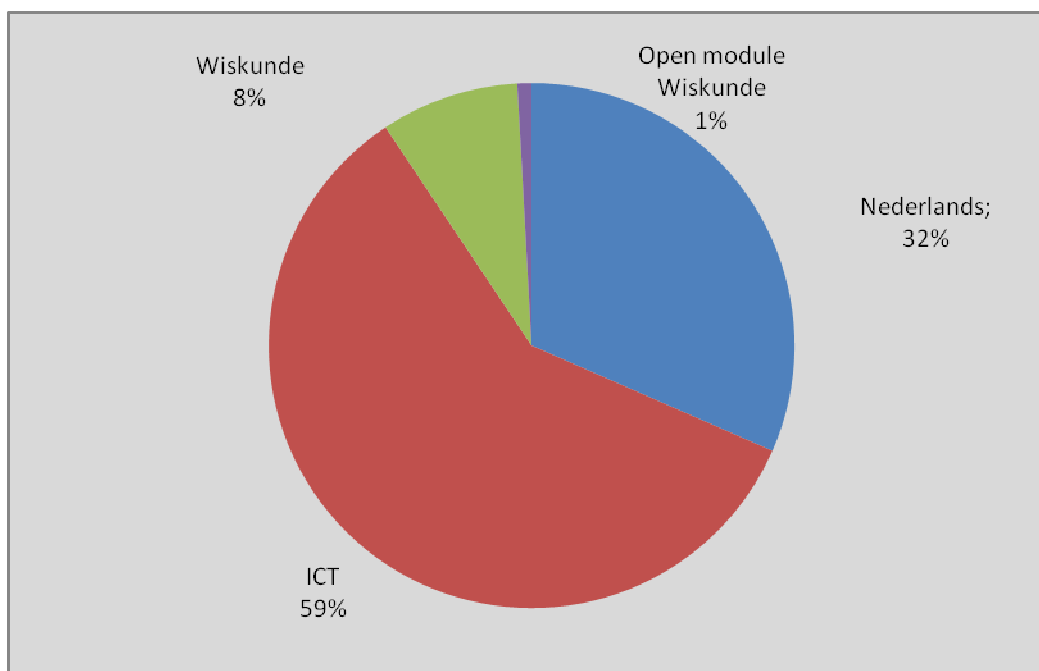
Tabel 5 – Aantal lesuren cursist per Centrum voor Basiseducatie en per leergebied in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010

Centrum Basiseducatie	Nederlands	ICT	Wiskunde	Open module Wiskunde	Totaal aantal lesuren cursist Nederlands, Wiskunde en ICT	Relatief aantal lesuren cursist Nederlands, Wiskunde en ICT t.o.v. totaal aantal lesuren cursist per centrum (%)
CBE Antwerpen	44.920	21.300	18.240	2.060	86.520	11,52
CBE Kempen	17.280	30.360	2.000	640	50.280	29,20
CBE Open School	13.960	23.880	7.120	220	45.180	16,57
CBE Leuven-Hageland	33.320	52.560	1.920	-	87.800	30,17

CBE Halle-Vilvoorde	8.860	41.820	240	480	51.400	19,70
CBE Brussel	9.020	3.660	-	-	12.680	6,05
CBE Limburg Midden-Noord	10.820	58.500	4.320	980	74.620	22,99
CBE Limburg-Zuid	9.840	23.280	1.000	-	34.120	27,26
CBE Leerpunt Waas & Dender	13.220	13.080	5.760	600	32.660	22,21
CBE Zuid-Oost-Vlaanderen	14.780	33.600	5.200	-	53.580	32,56
CBE Gent-Meetjesland-Leieland	16.860	27.120	6.360	680	51.020	16,09
CBE Midden en Zuid-West-Vlaanderen	10.620	11.040	4.840	-	26.500	17,76
CBE Brugge-Oostende-Westhoek	15.980	70.320	2.120	400	88.820	36,07
Totaal	219.480	410.520	59.120	6.060	695.180	20,26

Het volume lesurencursist voor ICT is haast het dubbele van het volume Nederlands. Het onderwijsaanbod wiskunde, met inbegrip van de open modules is minder dan 10% van het totaal.

Tabel 6 – Relatief aantal lesurencursist per leergebied in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010

In diezelfde referentieperiode werden 57.472 financierbare cursisten geregistreerd. 18,66 % van dit aantal werd geregistreerd in de opleidingen Nederlands, wiskunde en ICT⁴⁷. Onderstaande tabel en grafiek bieden een overzicht.

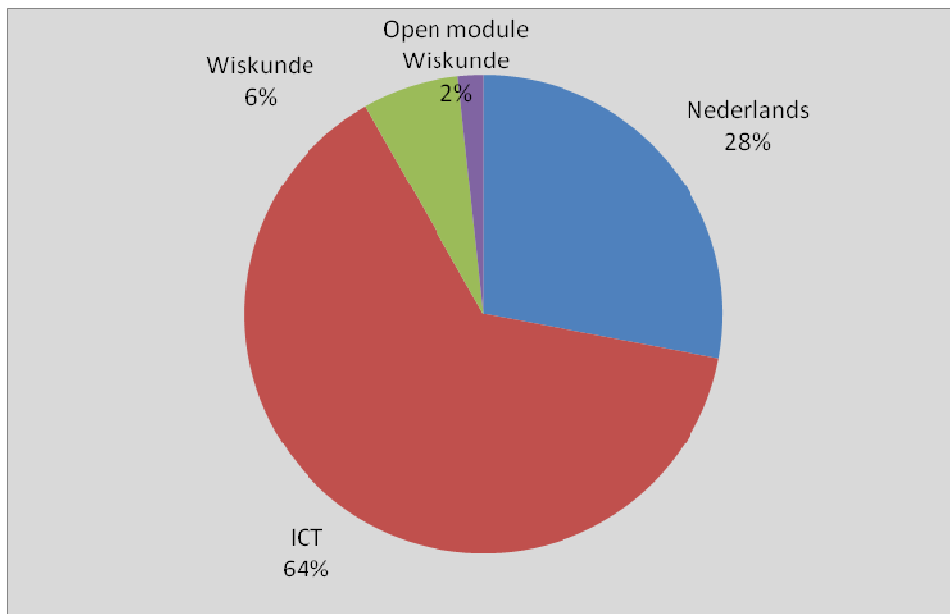
Tabel 7 – Aantal cursisten per Centrum voor Basiseducatie en per leergebied in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010

⁴⁷ Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Onderwijs en Vorming (2011). *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs – Schooljaar 2009-2010 (Voorpublicatie)*. Brussel.

Centrum Basiseducatie	Nederlands	ICT	Wiskunde	Open module Wiskunde	Totaal aantal cursisten Nederlands, Wiskunde en ICT	Relatief aantal cursisten Nederlands, Wiskunde en ICT t.o.v. het totaal aantal cursisten per centrum (%)
CBE Antwerpen	556	355	215	60	1.186	9,45
CBE Kempen	243	508	24	22	797	27,41
CBE Open School	260	398	89	11	758	16,26
CBE Leuven-Hageland	578	876	22	-	1.476	29,57
CBE Halle-Vilvoorde	119	697	2	6	824	18,70
CBE Brussel	109	61	-	-	170	5,07
CBE Limburg Midden-Noord	129	975	61	28	1.193	21,52
CBE Limburg-Zuid	139	388	11	-	538	27,08
CBE Leerpunt Waas & Dender	168	218	69	13	468	19,63
CBE Zuid-Oost-Vlaanderen	181	560	50	-	791	29,15
CBE Gent-Meetjesland-Leieland	196	452	75	34	757	14,27
CBE Midden en Zuid-West-Vlaanderen	123	184	58	-	365	15,18
CBE Brugge-Oostende-Westhoek	201	1.172	23	10	1.406	32,94
Totaal	3.002	6.844	699	184	10.729	18,67

Het aantal cursisten voor ICT is ruim het dubbele van het aantal in de opleiding Nederlands. Het aantal cursisten wiskunde, met inbegrip van de open modules bedraagt slechts 8,3% van het totaal.

Tabel 8 – Relatief aantal cursisten per leergebied in de periode 01/04/2009 tot 31/03/2010

Conclusie – de mate van deelname aan het geletterdheidsonderwijs binnen de centra voor basiseducatie

Uit recente cijfers blijkt dat het volume onderwijsaanbod van de basiseducatie dat binnen het bereik valt van geletterdheid, zoals omschreven wordt in het Plan Geletterdheid, slechts 20,26 % bedraagt van het totaal volume. Het grootste deel van hun aanbod gaat bijgevolg naar het NT2-aanbod. In diezelfde referentieperiode werden slechts 18,66 % van de cursisten basiseducatie geregistreerd in de opleidingen Nederlands, wiskunde en ICT.

Binnen het geletterdheidsaanbod van de Centra voor Basiseducatie gaat bijna 2/3 van het aantal lesuren cursist en het aantal cursisten naar de ICT-opleidingen. Nederlands bereikt bijna 30% van de cursisten die een geletterdheidsopleiding volgen, terwijl de opleidingen Wiskunde nog geen 10% van deze cursisten bereikt. Gericht beleid blijft nodig om de deelname aan opleidingen Wiskunde en Nederlands te bevorderen en drempels voor deelname weg te werken.

Strategische doelstelling 2 – Geletterdheid verhogen om de inzetbaarheid van laaggeletterde volwassenen op de arbeidsmarkt te verhogen

1. Omschrijving

Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat in Vlaanderen, meer dan de ons omringende of vergelijkbare landen, laaggeletterdheid een groot probleem is voor de werkloze bevolking. Van de werkzoekenden kan 40% slechts op het laagste niveau taal- en rekentaken uitvoeren, en dit zowel voor proza-, document- als kwantitatieve geletterdheid.⁴⁸

De Vlaamse Regering stelde dan ook de verhoging van de inzetbaarheid van laaggeletterde volwassenen op de arbeidsmarkt als prioritaire doelstelling voorop:

Er is een duidelijke correlatie tussen een verlaagd geletterdheidsniveau en het risico op werkloosheid...In het kader van de sluitende aanpak, het recht van iedere werkzoekende op een aangepast begeleidingsaanbod gericht op doorstroming naar werk, wordt aangegeven dat er voldoende aandacht moet gaan naar laaggeletterdheid. Mensen die onvoldoende kunnen lezen en schrijven hebben het moeilijker om zich in te schakelen op de arbeidsmarkt, ...⁴⁹

Geletterdheid is een belangrijke sleutelcompetentie. Meer nog, geletterdheidscompetenties vormen de basis of het fundament voor verdere competentieontwikkeling.⁵⁰ Op zijn beurt kan competentieontwikkeling bijdragen tot een verhoogde inzetbaarheid en betrokkenheid van werknemers of -zoekenden, en zo tot meer kansgelijkheid op de arbeidsmarkt.

Deze strategische doelstelling werd in het kader van het Plan Geletterdheid vertaald in verschillende operationele doelstellingen, waarvan u hieronder een korte omschrijving vindt.

1.1. Operationele doelstelling 1: Systematische screening van geletterdheid mogelijk maken

Een belangrijke stap in de strijd tegen laaggeletterdheid is de detectie ervan. Het Plan Geletterdheid stelt daarom in de eerste doelstelling dat *er meer inspannin-*

⁴⁸ VAN DAMME, D., VAN DE POELE, L. & VERHASSELT, E. (1997) *Hoe geletterdheid/gecijferd is Vlaanderen? Functionele taal- en rekenvaardigheden van Vlamingen in internationaal perspectief*. Leuven, Garant.

⁴⁹ VLAAMSE REGERING (2005) *Strategisch Plan van de Vlaamse Gemeenschap met betrekking tot het verhogen van de geletterdheid van de Vlaamse bevolking*. VR/2005/2406/DOC.0484/BIS.

⁵⁰ PADMOS & SANNEN (2007) *De G-factor in uw bedrijf of organisatie. Geletterdheid op de werkvloer*. Brussel, Vlaamse Overheid, Departement Onderwijs en Vorming i.s.m. HIVA en CTO.

gen nodig zijn op het gebied van screening. Voor de groep werkloze laaggeletterden moet voorzien worden in systematische screening, en verwijzing naar intensieve opleiding en trajectbegeleiding. Screening kan niet gebeuren vanuit een deficitbenadering, maar vanuit een perspectief waarbij de aanwezige geletterdheidsvaardigheden gevaloriseerd worden in functie van een verder bemiddelingstraject.

1.2. Operationele doelstelling 2: Structurele samenwerking bevorderen tussen actoren voor onderwijs en (beroeps)opleiding

Het verhogen van de competentieontwikkeling met het oog op een verhoogde inzetbaarheid en betrokkenheid van werknemers of -zoekenden, impliceert een meer structurele samenwerking tussen actoren voor onderwijs en (beroeps)opleiding. Het Plan Geletterdheid stelt daarom *partnerschappen met bedrijven, sectorale opleidingsinstanties en vakbonden* (doelstelling 2) voorop: *de overheid zal samen met de sociale partners onderzoek hoe ze de aanpak in bedrijven en sectoren naar laaggeletterdheid kan ondersteunen*. Daarnaast wilde de Vlaamse Regering ook *de netwerkvorming stimuleren* (doelstelling 3) door *structurele samenwerking te bevorderen* tussen de centra voor basiseducatie en andere verstrekkers van beroepsopleidingen

1.3. Operationele doelstelling 3: Geletterdheidstraining integreren in beroepsopleidingen

Nog binnen doelstelling 3 van het Plan Geletterdheid werd *het organiseren van duale trajecten* vooropgesteld. In de verdere uitvoering van het Plan Geletterdheid evolueerde het concept 'duale trajecten' in 'geïntegreerde trajecten', maar dezelfde doelstelling bleef voorop staan: *er moet grotere aandacht gaan naar het verankeren van het taal- en wiskundeaanbod in bestaande onderwijs- of opleidingstrajecten. Het integreren van geletterdheid in bemiddelings- en opleidingstrajecten moet gestimuleerd worden*.

Uit Brits onderzoek⁵¹, bijvoorbeeld, blijkt dat er minder uitval van cursisten is wanneer geletterdheidstraining geïntegreerd is in een beroepsopleiding: het percentage van cursisten die hun opleiding voltooien bedraagt dan 77,4% tegenover 61,6% indien de geletterdheidstraining niet-geïntegreerd wordt aangeboden. Daarnaast liggen ook de slaagkansen significant hoger indien geletterdheidstraining geïntegreerd wordt aangeboden: 70,5% in vergelijking met een slaagpercentage van 55,5% indien de geletterdheidstraining niet-geïntegreerd wordt aangeboden. Geletterdheidscompetenties worden daarom bij voorkeur geïntegreerd aangeboden als een onderdeel van opleidingen voor kansengroepen.

⁵¹ CASEY, H., CARA, O., ELDRED, J., GRIEF, S., HODGE, R., IVANIC, R., JUPP, T., LOPEZ, D. & McNEIL, B. (2007). "You wouldn't expect a maths teacher to teach plastering...". *Embedding Literacy, Language and Numeracy in post 16 vocational programmes. The impact on learning and achieving*. Londen: NRDC.

1.4. Operationele doelstelling 4: Geletterdheidstraining voorzien op de werkvloer

Binnen doelstelling 2 van het Plan Geletterdheid stelde de Vlaamse Regering verder voorop *geletterdheid op de werkvloer* te voorzien: *er wordt een systematische informatieactie opgezet om te informeren over het belang van basisvaardigheden op de werkvloer. Werkgevers en syndicale organisaties worden hierbij betrokken.*

Bedrijven, sectoren en sociale partners hebben immers, samen met de overheid, een gedeelde verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van functionele geletterdheid van werknemers. Onderzoek toont aan dat het opleidingsbeleid in bedrijven meestal beperkt is tot technische opleidingen bij de instroom in het bedrijf. Geletterdheid is dus zelden een aandachtspunt in het HR-beleid en het opleidingsbeleid.⁵²

2. Indicatoren

Onderstaande indicatoren zijn gericht op de strategische doelstelling 'inzetbaarheid van laaggeletterde volwassenen op de arbeidsmarkt verhogen'

- De mate waarin het geletterdheidsrisico gedetecteerd wordt met het oog op een traject naar een (beroeps)opleiding of werk;
- De mate van integratie van geletterdheid in beroepsopleidingen;
- De mate van integratie van geletterdheid op de werkvloer;
- De mate van deelname van laaggeletterden aan beroepsopleidingen.

3. Stand van zaken

3.1. De mate waarin het geletterdheidsrisico gedetecteerd wordt met het oog op een traject naar een (beroeps)opleiding of werk

De screening van geletterdheid betekent dat op basis van gedrag of (al dan niet uitgelokte) prestaties de geletterdheidscompetenties van een persoon of groep worden vastgesteld. Om de competenties te evalueren wordt een maatstaf, een bepaalde ondergrens, bepaald.

Wanneer geletterdheid gescreend wordt, zal eerst moeten worden bepaald welke geletterdheidstaken de gescreende persoon of personen zouden moeten kunnen uitvoeren in de context waarin ze zich bevinden, het traject dat ze wensen te volgen, ... Een vertaling ervan naar een instrument zal dan ook verschillen naar de personen en de context waarin geletterdheid een rol speelt.⁵³

De Vlaamse Overheid heeft ervoor gekozen om het geletterdheidsrisico in eerste instantie te screenen bij werkzoekenden. Om het geletterdheidsrisico te kunnen detecteren dient men over de nodige instrumenten te beschikken en moeten de-

⁵² PADMOS & SANNEN (2007) *De G-factor in uw bedrijf of organisatie. Geletterdheid op de werkvloer*. Brussel, Vlaamse Overheid, Departement Onderwijs en Vorming i.s.m. HIVA en CTO.

⁵³ D'HERTHEFELT, G., DRIJKONINGEN, J., VAN THILLO, W. VERMEERSCH L. & VIENNE, M. (2007). *Studie naar de haalbaarheid van een doelmatig gebruik van een screeningsinstrument voor geletterdheid*, CTO/ HIVA/ VOGCB, Leuven/Mechelen.

ze effectief gebruikt worden. Daartoe werden in uitvoering van het Plan Geletterdheid de volgende zaken ondernomen:

Het Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie (VOCB, huidig VOC-VO) en de VDAB finaliseerden in onderling overleg een quickscaninstrument voor detectie van geletterdheidsrisico bij werkzoekenden en een instrument voor plaatsing in leertrajecten in de centra voor basiseducatie.

Het departement Onderwijs en Vorming nam in samenwerking met de Federatie van de Centra voor Basiseducatie, de Centra voor Basiseducatie en de VDAB het initiatief voor de ontwikkeling van een instrument voor diepgaande screening van geletterdheid, eveneens met het oog op een traject naar een (beroeps)opleiding of werk.

3.1.1. Quickscan geletterdheid

In 2004, nog voor de goedkeuring van het Plan Geletterdheid, werd al van start gegaan met de ontwikkeling van een zgn. quickscan door de VDAB en het VOCB, in samenwerking met de Katholieke Universiteit Leuven. Na de onderzoeksfase en testfase werd met het instrument van start gegaan vanaf 1 januari 2007.

Via de quickscan wordt door de consultants van VDAB nagegaan of de werkzoekende laaggeletterd is. Als dat zo is brengt VDAB de betrokkene in contact met de centra voor basiseducatie (CBE) voor een opleiding. Omgekeerd brengen de CBE werkzoekende cursisten ook in contact met de VDAB. Er is eveneens een gemeenschappelijk systeem van registratie ingevoerd.

Aanvankelijk werd de Quickscan zeer beperkt gebruikt. Sinds de start van het project tot februari 2009 werd bij 3507 werkzoekenden tijdens de intake door de VDAB-consultanten een geletterdheidsrisico vastgesteld. Na verder gesprek met de betrokkenen werden 216 van hen doorverwezen naar een centrum voor basiseducatie voor verdere screening en/of opleiding. De meerderheid (57,4%) van de bereikte doelgroep zijn mannen. 54% van de bereikte doelgroep is minder dan één jaar werkloos, 15% al meer dan vijf jaar. 30% is jonger dan 30 jaar.

De volgende elementen speelden hierin een rol:

1° De quickscan bij de VDAB gebeurt op basis van gedragsobservatie. Er is geen echte prestatiemeting. Enkel de laagst geletterden worden op deze wijze gedetecteerd. De consultants slagen er ook moeilijk in om de werkzoekenden te motiveren zich verder te laten screenen door het CBE.

2° De trajecten en opleidingen bij VDAB zijn relatief kort en gericht op het vinden van een job; de opleidingen in een centrum voor basiseducatie zijn meestal algemeen vormend en bijgevolg van langere duur. Deze twee verschillende doelstellingen zijn niet eenvoudig te stroomlijnen. Werkzoekenden willen concrete korte trajecten of opleidingen die gericht zijn op werk en zij zijn vaak niet bereid of niet in de mogelijkheid om te investeren in lange opleidingen.

3° Veel werkzoekenden hebben een meervoudige problematiek. Zij worden geconfronteerd met persoonlijke of gezondheidsproblemen, financiële problemen, problemen van huisvesting. Het ligt niet voor de hand om eerst te werken aan het geletterdheidsprobleem. Bovendien gaat het vaak om zwakkere werkzoekenden die niet altijd over voldoende leervermogen beschikken en vragen om een sterk geïndividualiseerde aanpak.

4° Er zijn ook problemen van meer praktische aard. Soms stuurt VDAB klanten door die niet voldoende in aantal zijn om een lesgroep bij het CBE te kunnen laten starten. Tijdens het regionale overleg tussen VDAB en de CBE's worden hierover afspraken gemaakt.

Een groot deel van deze cursisten onderbrak bovendien vroegtijdig de geletterdheidsopleiding. Over het profiel van de doorverwezen personen zijn geen verdere gegevens beschikbaar.

Door het verbeteren van de structurele samenwerking tussen de VDAB en de centra voor basiseducatie via de zogenaamde leerlabo's (geïntegreerde geletterdheidsopleidingen in de beroepsopleiding) is het aantal geslaagde doorverwijzingen toegenomen. In het schooljaar 2009-2010 werden 863 klanten van VDAB doorverwezen naar CBE. Dit is een enorme vooruitgang, maal 4, in vergelijking met het jaar ervoor waar 226 doorverwijzingen werden opgetekend. Voor het huidige werkjaar (2010-2011) zaten we midden november al bijna aan het zelfde aantal van vorig jaar. Verwacht mag worden dat er voor dit jaar opnieuw een verdubbeling van het aantal zal opgetekend worden. Vermoedelijk verklaart de nauwe samenwerking in het kader van leerlabo's de verhoogde doorverwijzing. De leraren en instructeurs van VDAB en CBE kennen elkaar beter en de mensen van VDAB krijgen een beter zicht op het aanbod van de basiseducatie en de manier van werken. Zij raken zelf ook steeds meer overtuigd van de positieve invloed van de geletterdheidsondersteuning op de VDAB klanten.

3.1.2. Breed screeningsinstrument

In opdracht van het Departement Onderwijs en Vorming werd een haalbaarheidsstudie voor de ontwikkeling van een breed screeninginstrument van geletterdheidscompetenties uitgevoerd (januari-juni 2007). Bestaande voorbeelden van screeningsinstrumenten in binnen- en buitenland werden geëvalueerd en de modaliteiten voor het gebruik van screeningsinstrumenten voor laaggeletterden zijn in kaart gebracht. De resultaten van het onderzoek werden gerapporteerd in de Studie naar de haalbaarheid van een doelmatig gebruik van een screeningsinstrument voor geletterdheid.⁵⁴

Op basis van deze haalbaarheidsstudie werd gekozen een opdracht voor de ontwikkeling van een screeningsinstrument uit te schrijven, dat moet worden ingezet in de context van een traject naar werk. Daarmee werd afgestapt van de ontwikkeling van een breed screeningsinstrument dat in zeer uiteenlopende contexten zou worden gebruikt. Het instrument was gericht op het gebruik in een welbepaalde, maar nog voldoende ruime context. Zo werd ingegaan op de vraag van de onderzoekers tot contextualisering zonder te vervallen in een oeverloos relativisme. Het instrument moet bij prioriteit kunnen ingezet worden in het werkgelegenheidsbeleid en het sociaal beleid. Bovendien moet het laaggeletterdheid opsporen en de graad van geletterdheid meten met het oog op remediëring en het uitstippelen van een vormings- of opleidingstraject op maat.

⁵⁴ D'HERTHELT, G., DRIJKONINGEN, J., VAN THILLO, W. VERMEERSCH L. & VIENNE, M. (2007). *Studie naar de haalbaarheid van een doelmatig gebruik van een screeningsinstrument voor geletterdheid*, CTO/ HIVA/ VOOB, Leuven/Mechelen.

Een dergelijk screeningsinstrument past ook in de herziening van de quickscan die de VDAB gebruikt. Zoals aangegeven punt in 3.1.1. stelden zich bij de quickscan duidelijk nog een aantal problemen: er wordt vooral gewerkt met een soort knipperlichtenlijst op basis van het gedrag van mensen. Effectieve lees- en schrijfvaardigheden van de werkzoekende, wat toch een meer betrouwbare indicator is, worden niet in kaart gebracht. Ook is het gebruik van de quickscan nogal tijdrovend en daardoor niet altijd even gemakkelijk hanteerbaar door de VDAB-consulent.

De ontwikkeling van het screeningsinstrument past ook binnen het kader van het Werkgelegenheids- en Investeringsplan waar het uitwerken van een sluitend maatpak voor laaggeletterden wordt voorzien.

In het najaar van 2008 werd, in overleg met de VDAB, het eerste luik van de ontwikkelopdracht uitbesteed aan het Centrum voor Taal en Onderwijs (CTO, KU-Leuven) en het Cito (Nederland). Het eerste luik van de ontwikkelopdracht vond zijn neerslag in een onderzoeksrapport.⁵⁵

Het screeningsinstrument valt uiteen in verschillende deelinstrumenten: de indicator en de subscreening.

De indicator moet een eerste detectie van mensen met een geletterdheidsrisico mogelijk maken. De indicator wordt ingebed in het intakegesprek van de VDAB. Op die manier wordt de screening gelinkt aan het begin van het traject van de werkzoekende. Tegelijk kan de afname zo natuurlijk mogelijk en minst bedreigend verlopen. De indicator moet drie groepen onderscheiden: 1. de ongeletterden (voor wie verdere subscreening niet relevant is en voor wie op dat moment duidelijk is dat een alfabetiseringstraject moet worden uitgestippeld); 2. de potentieel laaggeletterden: mensen met een geletterdheidsrisico; 3. de personen die al voldoende geletterd zijn om te functioneren in een beroepsopleiding of werkcontext.

De subscreening moet verdere opvolging en ondersteuning van de mensen met een geletterdheidsrisico mogelijk maken. Alleen de mensen die uit de indicator als potentieel laaggeletterd komen, worden onderworpen aan de subscreening. De subscreening zal bestaan uit toetsen op vlak van taal (lezen en schrijven) en rekenen en moet nauwkeuriger in kaart brengen waar de lacunes zich precies bevinden op de drie domeinen. Enkel op die manier is diepgaandere informatieverzameling voor verdere opvolging mogelijk. Vooraleer over te gaan tot de ontwikkeling van nieuwe instrumenten is het zinvol te onderzoeken in hoeverre andere kunnen gebruikt worden. Er werd dan ook gevraagd om de instrumenten en methodieken van het Cito te onderzoeken op hun bruikbaarheid en inzetbaarheid voor dit screeningsinstrument laaggeletterdheid.

De ontwikkelde instrumenten dienen in een tweede luik verder getest te worden. Dit luik werd midden 2010 opnieuw toegewezen aan het Centrum voor Taal en Onderwijs (CTO, KU-Leuven) en het Cito (Nederland). Zij testen beide instrumenten in samenwerking met de VDAB en de Centra voor Basiseducatie. Op basis van de resultaten van deze testing kan de psychometrische analyse gebeuren die nodig is voor de cesuurbepaling, de standaardsetting en de definitieve vormgeving van zowel de indicatorest als de subscreening (= validering screeningsinstrument). Het screeningsinstrument zal opgeleverd worden in juli 2011. Tegelijkertijd waakt een werkgroep, waarin het departement Onderwijs en Vorming, de

⁵⁵ DRIJKONINGEN, J., KUIJPER, H., LUYTEN, L., PADMOS, T., STERCKX, M. & VAN HOFWEGEN, L. (2009). *Screeningsinstrument voor laaggeletterdheid: voorstudie*. CTO/CITO in opdracht van het departement Onderwijs en Vorming, Leuven/Arnhem.

VDAB en de Federatie van de Centra voor Basiseducatie vertegenwoordigd zijn, over de implementatie van het instrument.

Conclusie – de mate waarin het geletterdheidsrisico gedetecteerd wordt met het oog op een traject naar een (beroeps)opleiding of werk

Om het geletterdheidsrisico te kunnen detecteren dient men over de nodige instrumenten te beschikken. Daartoe werd de zogenaamde Quickscan geletterdheid ontwikkeld, die in 2007 voor het eerst door de VDAB werd in gebruik genomen. Aanvankelijk werd de Quickscan zeer beperkt gebruikt: slechts 6% van het aantal VDAB-cliënten die op basis van de Quickscan als potentieel laaggeletterd werden aangeduid, werden daadwerkelijk doorverwezen naar een centrum voor basiseducatie. Door het verbeteren van de structurele samenwerking tussen de VDAB en de centra voor basiseducatie via de zogenaamde leerlabo's is het aantal geslaagde doorverwijzingen toegenomen tijdens de schooljaren 2009 – 2010 en 2010 – 2011: in het schooljaar 2009-2010 werden 863 klanten van de VDAB doorverwezen naar een Centrum voor Basiseducatie. Dit is een enorme vooruitgang, maal 4, in vergelijking met het jaar ervoor waar 226 doorverwijzingen werden opgetekend. Verwacht mag worden dat voor het schooljaar 2010-2011 opnieuw een verdubbeling van het aantal zal opgetekend worden.

De quickscan heeft echter een aantal belangrijke nadelen: er wordt vooral gewerkt met een soort knipperlichtenlijst op basis van het gedrag van mensen. Effectieve lees- en schrijfcompetenties van de werkzoekende worden niet in kaart gebracht. Ook is het gebruik van de quickscan nogal tijdrovend en daardoor niet altijd even gemakkelijk hanteerbaar door de VDAB-consulent.

Daarom werd gekozen een breed screeningsinstrument te laten ontwikkelen dat bij prioriteit kan ingezet worden in het werkgelegenheidsbeleid en het sociaal beleid. Bovendien moet het laaggeletterdheid opsporen en de graad van geletterdheid meten met het oog op remediëring en het uitstippelen van een vormings- of opleidingstraject op maat. Het instrument zal opgeleverd worden in juli 2011.

Voor de toekomst is een beleid nodig waarbij de verstrekkers van beroepsopleidingen de detectie van geletterdheidsrisico inbedden in een positieve aanpak, gericht op slagen in de beoogde beroepsopleiding. Aansluitend op de resultaten van de screening moet een voldoende gedifferentieerd, competentiegericht en naadloos aansluitend opleidingsaanbod beschikbaar zijn, dat ingebed is in de loopbaanbegeleiding die door de VDAB wordt opgezet. Enkel op deze wijze wordt een volwaardige trajectbenadering gerealiseerd.

3.2. De mate van integratie van geletterdheid in beroepsopleidingen

De term geïntegreerde trajecten in beroepsopleidingen wordt in algemene zin gebruikt voor leertrajecten waarbij cursisten het leren van een bepaald beroep of het deelnemen aan een welbepaald opleidingstraject, koppelen aan het verwerven van geletterdheidscompetenties (taal, wiskunde en ICT) die voor dat bepaalde beroep of voor deelname aan een welbepaalde opleiding noodzakelijk zijn. Het leren is hier in eerste instantie gericht op (duurzame) inpassing in het arbeids-

proces en/of het behalen van een beroepskwalificatie en doorstroming naar hogere functie niveaus.⁵⁶

Het rendement van opleidingen en het structureel bereiken van de beoogde doelgroepen kan bijgevolg verbeterd worden door de geletterdheidscompetenties inhoudelijk en didactisch te integreren in reguliere beroepsgerichte opleidingen voor kortgeschoolden en laaggeletterden. De expertise op dit terrein was eerder beperkt. In enkele regio's zijn aanzetten ontwikkeld, maar er was geen samenhangend concept en geen uitgewerkte methodiek. Daarom heeft het Departement Werk en Sociale Economie opdracht gegeven om, in uitvoering van het Strategisch Plan Geletterdheid Verhogen, een duidelijk en eenduidig model uit te werken voor organisaties die geïntegreerde geletterdheidstraining wensen aan te bieden. Tijdens dit onderzoek werd het concept van de G-coach gelanceerd. Het gaat hierbij om een vorm van coteaching waarbij een leraar geletterdheid ondersteunend optreedt tijdens de opleiding.⁵⁷

Om het model verder uit te testen en het aanbod van geïntegreerde geletterdheidstrainingen te verhogen, heeft het Departement Onderwijs en Vorming beslist om een oproep te lanceren naar opleidingsinstanties die het concept van de G-coach willen integreren in hun beroepsopleidingen.

8 projecten werden goedgekeurd voor een looptijd van 1 jaar (van 1 augustus 2010 tot eind augustus 2011).

Volgende projecten werden goedgekeurd:

1. Centrum voor Basiseducatie Antwerpen, project G-coach voor polyvalent verzorgende of begeleider in de kinderopvang;
2. Centrum voor Basiseducatie Brusselleer, project de G-coach bij aspirant kamermeisjes en park/stadswachters;
3. Centrum voor Basiseducatie Limburg Midden-Noord, project G-coach: Go for it! Werkervaringsproject Open Atelier;
4. Centrum voor Basiseducatie Leerpunt Gent – Meetjesland - Leieland, project, project geïntegreerde geletterdheidstraining voor werknemers niveau E en D van de Stad Gent;
5. Centrum voor Basiseducatie Kortrijk-Roeselare project het integreren van geletterdheidstraining in de beroepsopleiding CC VDAB;
6. Centrum voor Basiseducatie Kempen, project Beroepsgerichte geletterdheidstraining;
7. Centrum voor Basiseducatie Leuven-Hageland, project bouwen aan geletterdheid;
8. Centrum voor Basiseducatie Halle-Vilvoorde, project geïntegreerde geletterdheidstraining voor Wepplus-medewerkers in de kringloopwinkel.

Daarnaast werden ook nog andere acties ondernomen om het aanbod van geïntegreerde geletterdheidstrainingen in diverse beroepsopleidingen te stimuleren:

1. Focustrajecten in het BSO en TSO (Centrum voor Taal in Onderwijs, i.o.v. het Departement Onderwijs en Vorming) (zie onder strategische doelstelling 1);

⁵⁶ VIENNE, M., D'HAENE, H. & GORIS J. (2009). *De G-coach. Geïntegreerde geletterdheidstraining in beroepsopleidingen. Rapport*. CTO/Centrum Basiseducatie Leuven-Hageland in opdracht van het departement Werk en Sociale Economie, Leuven.

⁵⁷ VIENNE, M., D'HAENE, H. & GORIS J. (2009). *De G-coach. Geïntegreerde geletterdheidstraining in beroepsopleidingen. Rapport*. CTO/Centrum Basiseducatie Leuven-Hageland in opdracht van het departement Werk en Sociale Economie, Leuven.

2. Geïntegreerde geletterdheidstrajecten met derden (Europees Sociaal Fonds (ESF) en Europees cofinancieringsfonds (VCF))

In wat volgt illustreren we dat de praktijk van het geïntegreerd aanbieden van geletterdheidstrainingen toch ingang heeft gevonden bij diverse verstrekkers van beroepsopleidingen.

3.2.1. Beroepsopleidingen van de VDAB

Onder impuls van het Plan Geletterdheid heeft de samenwerking tussen de VDAB en de centra voor basiseducatie meer vorm gekregen. Dit heeft concreet geresulteerd in de opstart van rekenlabo's. In een rekenlabo kan een cursist zeer gericht rekenvaardigheden inoefenen die hij nodig heeft in de beroepsopleiding. De rekenlabo's worden georganiseerd door de centra voor basiseducatie op de VDAB-campus. Optioneel kunnen de rekenlabo's uitgebreid worden tot leerlabo's waarin ook taal wordt opgenomen.

In de referentieperiode 01/04/2009 – 31/03/2010 werden 1371 cursisten bediend in een leerlabo. Dit aanbod kan verschillende vormen aannemen. De cursist wordt meestal individueel bijgewerkt op het vlak van rekenen. De leraar basiseducatie gaat na waar de specifieke noden van de cursist liggen in relatie tot de beroepsopleiding die de cursist volgt. Deze ondersteuning benadert voor zover het kan de ideaalaanpak van de G-coach. Zoveel mogelijk gebeurt de ondersteuning op de opleidingsvloer en aan de hand van realistische functionele taken. Hierin is de samenwerking tussen de vakinstructeur van VDAB en de leraar basiseducatie cruciaal. De duur van de ondersteuning varieert op maat van de cursist. Sommige cursisten hebben enkel een opfrissing nodig, anderen worden wat langer ondersteund. Indien er fundamentele hiaten in de kennis of de vaardigheden van de cursist blootgelegd worden, kan deze cursist een langer traject beginnen in het open aanbod van het CBE. Sommige cursisten zetten effectief die stap.

Zowel de centra voor basiseducatie als VDAB zijn over het algemeen erg enthousiast over de samenwerking in het kader van leerlabo's. In de meeste regio's volstond het aantal uren. In enkele centra volstaat het volume uren niet dat beschikbaar is niet. De meest voorkomende reden hiervoor is dat de opfrissing en remediëring waarop de rekenlabo's nu vooral inzetten niet altijd volstaan om het beoogde resultaat te bereiken. Voor mensen met ernstige tekorten of voor een aantal vakopleidingen waarvoor een hogere rekenvaardigheid vereist wordt, is meer intensieve en diepgaande opleiding nodig. Van beide zijden onderzoekt men de mogelijkheden om meer opleidingsaanbod in te richten.

Verder worden op systematische wijze opleidingen basis ICT georganiseerd in functie van de job/opleiding die een cursist ambieert. In 2009 volgden 3876 cursisten deze opleiding, in 2010 waren het er 3456.

De VDAB is bovendien een actieve partner in het kader van diverse G-coachprojecten waarin geëxperimenteerd wordt met een steeds verder gaande integratie van geletterdheid- en vakopleidingen.

3.2.2. Ondernemersopleidingen

Syntra West organiseert een opleiding mondelinge en schriftelijke communicatie binnen de technische opleiding voor onderhoudstechnici. Met het project wordt niet alleen geletterdheid geïntegreerd in een technische opleiding maar wordt ook de mogelijkheid geboden aan productiemedewerkers om zich om te scholen tot onderhoudstechnici.

3.2.3. Functionele opleidingen van laaggeschoold personeel

In de horecasector wordt voor de organisatie van specifieke werknemersopleidingen voor laaggeletterden en anderstaligen samenwerking gezocht met de centra voor basiseducatie en het studiegebied algemene vorming van het volwassenenonderwijs (tweedekansonderwijs). Na eerste gesprekken over de ontwikkeling van opleidingsmateriaal over hygiëne en voedselveiligheid worden momenteel samenwerkingsmogelijkheden onderzocht in overleg met de koepelverantwoordelijken van de basiseducatie en het volwassenenonderwijs.

Conclusie – de mate van integratie van geletterdheid in beroepsopleidingen

In uitvoering van het Plan Geletterdheid werden diverse initiatieven genomen om geletterdheid te integreren in beroepsopleidingen. Samenvattend kan gesteld worden dat voor de meeste van de geïntegreerde geletterdheidstrainingen het om initiatieven van projectmatige aard gaat. Het aanbieden van geïntegreerde geletterdheidstraining kent nog maar weinig structurele verankering. Dit heeft tot gevolg dat we geen globale uitspraken kunnen doen over de mate van integratie van geletterdheid in beroepsopleidingen.

Deze projecten laten wel toe aan de betrokken partijen om geleidelijk meer expertise op te bouwen op het vlak van het geïntegreerd aanbieden van geletterdheidstraining. Ze hebben ook een niet te onderschatten positieve invloed (gehad) op de samenwerking tussen de centra voor basiseducatie en de verschillende verstrekkers van beroepsopleidingen, met de VDAB voorop. Beide partners leerden elkaar beter kennen onder meer in het kader van de proefprojecten.

3.3. De mate van integratie van geletterdheid op de werkvloer

Geletterdheid en de arbeidsmarkt zijn op een complexe manier gerelateerd. Aan de ene kant leidt een hoog geletterdheidsniveau tot betere kansen op de arbeidsmarkt. Aan de andere kant zorgt de werkomgeving voor het 'onderhouden' en verder verwerven van geletterdheidscompetenties, aangezien men in aanraking komt met (jobgerelateerde) lees-, schrijf- en rekenactiviteiten. In IALS wordt deze tweeledige relatie bevestigd: volwassenen in de lage geletterdheidsniveaus (level 1 en 2) hebben minder kans *werkzaam* te zijn, hebben bij het zoe-

ken naar werk minder kans om werk te vinden, en werken minder regelmatig wanneer ze een baan hebben.⁵⁸

Bedrijven en organisaties in Vlaanderen hebben er aldus alle belang bij om geletterdheid op de werkvloer een hoge prioriteit te geven. In opdracht van het Departement Onderwijs en Vorming werden daarom concepten en instrumenten ontwikkeld om geletterdheidstraining in te richten op de werkvloer, die ter beschikking werden gesteld via de website: www.vlaanderen.be/geletterdheid. Deze website werd in het jaar 2009 door 17.953 personen bezocht. In het jaar 2010 bedroeg het aantal bezoekers 13.338, en in 2011 (tot 15 maart) 2189. De cijfers zijn berekend op basis van het aantal unieke bezoekers per dag.

De G-Factor in uw bedrijf en organisatie bevat een stappenplan dat in een kort bestek laat zien hoe een bedrijf of organisatie aan geletterdheid kan werken. Dit stappenplan bevat onder meer de volgende instrumenten:

- Een test om geletterdheid binnen een bedrijf of organisatie te detecteren
- Een leidraad om bedrijfscommunicatie te screenen en aan te passen
- Een checklist om de geletterdheid van werknemers in kaart te brengen
- Tips om een geletterdheidstraining op te zetten
- Goede praktijken om geletterdheid te bevorderen
- Voorbeelden van geletterdheidsacties in Vlaamse bedrijven en organisaties
- Informatie over opleidingsinstanties in de buurt
- Een overzicht van financiële hefboomen voor geletterdheidsacties

Om in het kader van deze evaluatie een beeld te krijgen van de mate van integratie van geletterdheid op de werkvloer bekijken we eerst in welke mate geletterdheid werd ingebed in de sectorconvenants en diversiteitsplannen van bedrijven. Verder illustreren we de integratie van geletterdheid op de werkvloer met een aantal goede praktijkvoorbeelden uit diverse sectoren.

3.3.1. Sectorconvenanten en diversiteitsplannen

De sectorconvenants zijn protocols van samenwerking tussen de sectoren (sectorale sociale partners) en de Vlaamse Regering over actuele thema's, zoals: een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, het stimuleren van competentieontwikkeling, en het verhogen van diversiteit op de arbeidsmarkt. Via de sectorconvenants geven de sectoren mee gestalte aan de prioriteiten van het arbeidsmarktbeleid en trachten zij meer mensen aan het werk te krijgen en houden en elk talent te (h)erkennen, ontwikkelen en benutten.

3.3.1.1. Sectorconvenanten 2005-2007

Eind januari 2007 waren er 24 convenants afgesloten tussen de Vlaamse regering en de sociale partners van de sectoren. Elke convenant heeft een looptijd van twee kalenderjaren, maar de startdatum verschilt tussen de sectoren. 22 van de 24 beroepssectoren hebben een artikel opgenomen in hun sectorconvenant inzake het verwerven van basiscompetenties. Enkel de artistieke en de grafische sector oordeelden dat deze actie, wegens het werknemersprofiel in de sec-

⁵⁸ VANHOREN, I. (2007). *Geletterdheid op de werkvloer. Actiestrategieën en organisatiemodellen voor geletterdheidpraktijken op de werkvloer*. Leuven, HIVA in opdracht van het Departement Onderwijs en Vorming.

tor, voor hen minder relevant was. De andere sectoren richten hun geletterdheidsacties prioritair op de langdurige en laaggeschoolde werkzoekenden, werkzoekenden van 45 jaar en ouder, herintreders, bestaansminimumtrekkers, laaggeschoolde arbeiders, arbeiders die geconfronteerd worden met meervoudig ontslag, herstructurering of de introductie van nieuwe technologie. In het evaluatierapport staan verschillende acties beschreven met betrekking tot het bevorderen van basiscompetenties. Het gaat zowel om opleidingen als andere acties inzake basiscompetenties⁵⁹.

3.3.1.2. Sectorconvenanten 2007-2009

In het modelconvenant 2005-2006 werd in artikel 6 rond het bevorderen van basiscompetenties het accent gelegd op ICT-basisvaardigheden en functionele trajecten voor laaggeletterden. Aangezien het begrip geletterdheid ruimer is dan ICT-vaardigheden en het vaak niet duidelijk was wat verstaan werd onder functionele trajecten, werd dit artikel in het nieuwe convenant aangepast.

De sociale partners en de Vlaamse overheid engageren zich in het nieuwe modelconvenant 2007-2009 tot het bevorderen van de ontwikkeling van basiscompetenties, in het bijzonder van de functionele geletterdheid.

Ook de voorbeeldacties ter uitvoering van het artikel rond de basiscompetenties werden uitgebreid.

- Men voorziet jaarlijks een bereik van x werkzoekenden en y werknemers door het organiseren van x aantal opleidingen. Men kan hierbij een beroep doen op de opleidingsmodules en maatwerkformules zoals ze uitgewerkt worden door de VDAB basiseducatie en/of de centra volwassenenonderwijs.
- De overheid zal door de publicatie van een brochure specifieke geletterdheidstrainingen op de werkvloer promoten. De sector helpt deze brochure mee verspreiden.
- De sector stimuleert jaarlijks x aantal ondernemingen om bij technische opleidingen voor lagere functies ook aandacht te schenken aan functionele geletterdheid.

3.3.1.3. Sectorconvenanten 2010-2011

Met het opmaken en onderhandelen van de nieuwe sectorconvenants 2010-2011 werd een nieuwe richting ingeslagen. Er werd afgestapt van het werken met een modelconvenant en -actieplan en gegaan voor ambitieuze sectorconvenants met meer inbreng en vrijheid voor sectoren, met aandacht voor het ontwikkelen van een draagvlak en het vertrekken vanuit een integrale benadering.

In januari 2011 zijn in 17 van de 31 op dat ogenblik goedgekeurde sectorconvenants, acties opgenomen met betrekking tot geletterdheid en/of basiscompetenties.

Tabel 9 – Overzicht van de nieuwe sectorconvenants 2010-2011 waarin acties zijn opgenomen met betrekking tot geletterdheid en/of basiscompetenties

1. de erkende onderne-	2. de taxiondernemingen	3. de elektriciens: instal-
------------------------	-------------------------	-----------------------------

⁵⁹ Idea Consult (2007). *Nota Stand van Zaken Plan Geletterdheid – februari 2007*. Brussel.

mingen die buurtwerken of –diensten leveren	en diensten voor de verhuur van voertuigen met bestuurder	latie en distributie
4. de sector van de Stof-fering & Houtbewerking, de sector van de Houtnij-verheid	5. de bedienden uit de internationale handel, het vervoer en de logis-tiek	6. de sector lokale bestu-ren
7. de textielsector	8. de voedingsnijverheid	9. de autosector en me-taalaanverwante secto-ren
10. het ANPCB	11. de Bouw	12. de Groene Sectoren
13. de sectoren kleding en confectie en textiel-verzorging	14. de metaal arbeiders	15. Metaal Bedienden
16. de sector van mon-tage en kraanverhuur	17. de grafische sector	

In bijlage 3 bij deze beleidsevaluatie wordt een overzicht gegeven van deze acties per sectorconvenant, samen met de hoofddoelstelling en eventuele streefcijfers.

3.3.1.4. Diversiteitsplannen

Met een diversiteitsplan kunnen organisaties via concrete acties hun personeelsbeleid versterken en hun organisatie openstellen voor competente medewerkers van diverse achtergrond.

Versterking van (basis)geletterdheid is expliciet opgenomen als een van de mogelijke acties in het kader van een diversiteitsplan. We zien vooral in dienstenchequesbedrijven dat hier gebruik van gemaakt wordt.

Daarnaast kunnen ook alle kosten in een diversiteitsplan worden ingebracht die een organisatie maakt om (reguliere) technische opleidingen (zoals aanleren werken met nieuwe producten/machines; opleidingen met het oog op het behalen van een veiligheids- of hygiëneattest; ICT opleidingen; ...) aan te passen aan leerbehoeften van kansengroepen (in het bijzonder allochtonen, mensen met een arbeidshandicap en 50 +). Van deze mogelijkheid wordt behoorlijk veel gebruik gemaakt.

Voorlopig is het nog niet mogelijk om jaarlijks alle 750 diversiteitsplannen te screenen op het thema geletterdheid. Wel wordt gewerkt aan een digitalisering van deze diversiteitplannen, waardoor het in de toekomst mogelijk moet zijn om gericht de plannen te screenen rond bepaalde thema's.

3.3.2. Goede praktijkvoorbeelden

3.3.2.1. Voorbeelden uit de sectoren

In de sectorconvenants maken de sectoren hun intenties naar de Vlaamse Regering duidelijk. Uiteraard is het van belang dat deze intenties niet louter papieren intenties blijven, en dat ze daadwerkelijk omgezet worden in acties op de werkvloer. We hebben geen gedetailleerd zicht op alle acties die in alle sectoren op de werkvloer werden opgezet, noch op het aantal werknemers dat met deze acties werd bereikt.

a. Geïntegreerde opleidingen voor personeel lokale besturen

In het kader van de sectorconvenant lokale besturen heeft de Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten (VVSG) concreet gestalte gegeven aan het Plan Geletterdheid. De sector van de lokale besturen kenmerkt zich door een grote tewerkstelling van laaggeschoolden. Ondanks het sterk juridisch verankerde vormingsrecht voor de medewerkers, blijft vorming vaak beperkt tot functionele en technische vorming. Hierdoor komt de aandacht voor meer algemene sleutelcompetenties vaak op de achtergrond.

Het project is uitgemond in een model opleidingspakket⁶⁰ dat voor alle lokale besturen kan dienen en dat zowel de lokale besturen als werkgever als de doelgroep aanspreekt. De lokale besturen die betrokken zijn in de pilootfase implementeren het opleidingspakket effectief in hun bestuur. De meewerkende besturen dragen mee een disseminatie-evenement en staan mee in voor verdere bekendmaking.

In tabellen 8 tot en met 11 vindt u een overzicht van het aantal cursisten die in het kader van dit project een opleiding volgen per geslacht, scholingsgraad, leeftijd en nationaliteit en het aantal uren in het kader van dit project.

Tabel 10 – Bouwstenen voor vorming en opleiding voor niveau E en D – Aantal cursisten (per geslacht) en aantal uren per lokaal bestuur

	Aantal mannen	Aantal vrouwen	Aantal uren
OCMW Wichelen	0	16	21
OCMW Bertem			21
Stad Geel	3	8	24
Stad Waregem	27	3	24
OCMW Tervuren	4	12	21
Gemeente Scherpenheuvel-Zichem	13	0	21
Putte-Berlaar-Heist-OdB			30
OCMW Zaventem			21
Gemeente Dentergem	12	0	21
Gemeente Zutendaal	11	10	21
Totaal	70	49	225

Tabel 11 – Bouwstenen voor vorming en opleiding voor niveau E en D – Scholingsgraad van de cursisten per lokaal bestuur

⁶⁰ NEIRYNCK, P. en BISTMANS, A. (2009). *Bouwstenen voor vorming en opleiding voor niveau E en D*. Brussel. Uitgeverij Politeia nv.

	Scholingsgraad		
	< diploma SO	diploma SO	> diploma SO
OCMW Wichelen	1	15	0
OCMW Bertem			
Stad Geel	5	4	2
Stad Waregem	12	15	3
OCMW Tervuren	13	1	2
Gemeente Scherpenheuvel-Zichem	9	4	0
Putte-Berlaar-Heist-OdB			
OCMW Zaventem			
Gemeente Dentergem	7	5	0
Gemeente Zutendaal	16	5	0
Totaal	63	49	7

Tabel 12 – Bouwstenen voor vorming en opleiding voor niveau E en D – Leeftijd van de cursisten per lokaal bestuur

	Leeftijd		
	< 25 jaar	26 - 44 jaar	45 jaar en ouder
OCMW Wichelen	0	6	10
OCMW Bertem			
Stad Geel	0	8	3
Stad Waregem	1	10	19
OCMW Tervuren	1	8	7
Gemeente Scherpenheuvel-Zichem	2	8	3
Putte-Berlaar-Heist-OdB			
OCMW Zaventem			
Gemeente Dentergem	0	4	8
Gemeente Zutendaal	0	7	14
Totaal	4	51	64

Tabel 13 – Bouwstenen voor vorming en opleiding voor niveau E en D – Nationaliteit van de cursisten per lokaal bestuur

	Nationaliteit		
	Aantal Belgen	Aantal E.U.	Aantal niet E.U.
OCMW Wichelen	15	1	0
OCMW Bertem			
Stad Geel	7	2	2
Stad Waregem	29	0	1
OCMW Tervuren	14	0	2
Gemeente Scherpenheuvel-Zichem	13	0	0
Putte-Berlaar-Heist-OdB			
OCMW Zaventem			
Gemeente Dentergem	12	0	0

Gemeente Zutendaal	21	0	0
Totaal	111	3	5

b. Praktijkvoorbeelden uit de voedingsindustrie

IPV vzw, opleidsadviseur van de voedingsindustrie, bracht in het kader van hun sectorconvenant een publicatie uit met goede praktijkvoorbeelden uit de voedingsindustrie⁶¹.

In de publicatie laten ze zes voedingsbedrijven vertellen welke acties zij ondernemen om de werkvloer en opleidingen toegankelijk te maken voor al hun personeelsleden. Het ene bedrijf last een extra taaltraining in. Het andere bedrijf kiest er voor om werkinstructies te visualiseren, met foto's en pictogrammen. Een derde bedrijf zorgt voor persoonlijke begeleiding wanneer een veiligheidstest op computer moet uitgevoerd worden. De brochure is bedoeld als inspiratiebron waaruit bedrijven ideeën kunnen putten om zelf aan de slag te gaan. Het doel is dus om te sensibiliseren rond de integratie van geletterdheid op de werkvloer van de voedingsindustrie.

3.3.2.2. Andere voorbeelden

Naast de acties in deze sectorconvenanten, werden ook een aantal andere concrete acties opgezet in het kader van het Plan Geletterdheid. Deze goede praktijkvoorbeelden werden verzameld aangezien zij een goed beeld schetsen op welke manier geletterdheid ook op de werkvloer ingang vindt.

a. Onderzoek naar actiestrategieën en organisatiemodellen voor geletterdheidspraktijken op de werkvloer

In 2007 bleek uit onderzoek⁶² dat de zoektocht naar interessante cases van geletterdheid op de werkvloer die naar een naald in een hooiberg was. Er zijn genoeg voorbeelden te vinden waarin op impliciete of zijdelingse manier 'iets' gedaan wordt rond geletterdheid. Het was de ambitie echter om herkenbare, aansprekbare en succesvolle voorbeelden van geletterdheid op de werkvloer te presenteren als good practices.

In het onderzoek worden 10 cases in kaart gebracht vanuit loopbaanperspectief (instroom in het bedrijf, groei en doorstroom in het bedrijf en, herstructurering en outplacement) waarbij de verschillende vormen van geletterdheid (taalvaardigheid, gecijferdheid en ICT-geletterdheid) aan bod komen en de aanpak van verschillende actoren wordt belicht: Basiseducatie, Syntra, VDAB, ngo's, interim-sector, outplacementbureaus, sectorfondsen, sociale partners. Voorbeelden van geletterdheid zijn er zowel in particuliere bedrijven, sociale economie bedrijven

⁶¹ IPV, OPLEIDINGSADVISEUR VAN DE VOEDINGSINDUSTRIE (2010). *Sleutelen aan basiscompetenties op de werkvloer. Praktijkvoorbeelden uit de voedingsindustrie*. Anderlecht. IPV.

⁶² VANHOREN, I. (2007). *Geletterdheid op de werkvloer. Actiestrategieën en organisatiemodellen voor geletterdheidspraktijken op de werkvloer*. Leuven, HIVA in opdracht van het Departement Onderwijs en Vorming.

als bij de overheid. De cases worden benaderd vanuit het loopbaanperspectief omdat de onderzoekers ervan uitgaan dat op een verschillende manier en met andere actoren wordt omgegaan met geletterdheid, afhankelijk van het tijdstip in de loopbaan. Op basis van de onderzochte cases werden actiestrategieën en organisatiemodellen gepresenteerd voor geletterdheidspraktijken op de werkvloer. De resultaten van het onderzoek werden bekendgemaakt aan de vertegenwoordigers van de werkvloer (werkgevers, sectoren, sociale partners, ...) en aanbieders van geletterdheidsstrainingen en opleidingsverstrekkers (Centra voor Basiseducatie, Syntra, VDAB, derden,...) via een studiedag (8 september 2006 - Dag van de geletterdheid). Geletterdheidspraktijken op de werkvloer) en een rapport (maart 2007).

b. Ontwikkeling van een methodiek voor geletterdheidscoaching op de werkvloer

Via de oproep activerend arbeidsmarktbeleid van het ESF-agentschap en het Vlaams cofinancieringsfonds werd een project opgericht om de geletterdheid van werknemers binnen bedrijven te verhogen.

In 2 à 3 regio's werken VDAB, Basiseducatie (BE) en SERR-po's samen om in 10 à 15 ondernemingen, social profit organisaties of lokale besturen een actieplan Geletterdheid +' uit te voeren, met als centrale methodiek geletterdheidscoaching op de werkvloer. Deze methodiek wordt ontwikkeld door VDAB en CBE samen en is geïnspireerd op de aanpak die in Nederlands op de werkvloer (NODW) voor KMO's werd ontwikkeld.

Binnen dit project wordt samengewerkt tussen de Centra voor Basiseducatie, VDAB, projectontwikkelaars evenredige arbeidsmarktdeelname (EAD) en diversiteitconsulenten, en bedrijven. Op deze manier geraken de verschillende organisaties beter met elkaar vertrouwd en kan de expertise van iedereen ingebracht worden. Dit biedt voor de verschillende partners de mogelijkheid om hun diensten nog beter op elkaar af te stemmen.

De SERR-projectontwikkelaars stellen hun netwerk ter beschikking en participeren actief aan de prospectie van geïnteresseerde organisaties en bedrijven, ze stellen de maatregel diversiteitsplannen ter beschikking en staan in voor de procesbegeleiding tijdens de duur van het project op organisatieniveau.

Door het verhogen van de geletterdheid, kunnen de werknemers ook andere competenties verder ontwikkelen en wordt de drempel tot verdere opleiding verlaagd. Door te kiezen voor geletterdheidsverhoging op de werkvloer wordt gezorgd voor een veilige en comfortabele leeromgeving voor de betrokkenen en voor een laagdrempelige en relatief goedkope benadering voor de betrokken organisatie, zodat de aanpak ook openstaat voor KMO's.

In concreto worden in het kader van dit project in de volgende bedrijven en/of organisaties opleidingen ingericht:

- Van Nerum – Diest
- H. Hartziekenhuis – Tienen
- OCMW – Bierbeek

- OCMW – Sint Niklaas
- OCMW – Wetteren
- RVT Neerhof – Brakel
- Residentie De Vlamme – Zottegem
- Chocolaterie Guylian – Sint Niklaas
- RVT Mater Dei – Pepingen
- RVT Sint Antonius – Sint Pieters Leeuw

Er werden 143 cursisten bereikt, waarvan 126 vrouwen. 123 personen bevonden zich in de leeftijdsgroep tussen 26 en 45 jaar. 11 personen waren in de leeftijdsgroep boven de 55 jaar.

In het kader van het project werd een draaiboek met scenario's en een uitgewerkte methodiek ter beschikking gesteld⁶³. De VDAB bekijkt de mogelijkheden om een platform geleterdheid op de werkvloer (GODW) op te zetten met vertegenwoordigers van sectoren en vakbonden om het concept verder te lanceren.

c. Geletterdheid in het vormingsbeleid voor het personeel van de Vlaamse Gemeenschap

In 2007 werd een nieuw sectoraal akkoord ondertekend voor de Vlaamse overheidsadministratie. In het kader daarvan worden generieke proeven georganiseerd die contractuele medewerkers (van alle niveaus) de kans geven om bij een eventuele vacature en het slagen in een tweede specifieke proef, als ambtenaar benoemd te worden.

Bij eerdere examens is gebleken dat veel ambtenaren van niveau D en C faalden in dit examen. Hieruit werd duidelijk dat diverse kandidaten onvoldoende geleterd waren. Daarom wordt zowel bij de voorbereiding op dit examen als op het examen zelf rekening gehouden met eventuele lagere geleterdheid bij de deelnemers van niveau D. Het gaat hier bij bijvoorbeeld de proeven voor niveau D om situationele testen, die volledig zonder geschreven tekst worden aangeboden. Voorbereiding hierop wordt zowel centraal door het Agentschap voor Overheidspersoneel, als door personeelsverantwoordelijken binnen de entiteiten opgenomen. Naast een website, zijn er ook cartoons, DVD's en oefenvragen gebruikt.

Binnen het Ministerie van Onderwijs en Vorming werd al een eerste project uitgevoerd. Via een korte opleiding van 9u, gericht op de vaardigheden die nodig zijn voor deelname aan examens, werden in januari 2007 75 personeelsleden van niveau D op een examen voorbereid.

De generieke proeven voor medewerkers van niveau C en D van de Vlaamse Overheid werden georganiseerd in 2008. 80% van de deelnemers waren geslaagd bij de generieke proef D, 60% was geslaagd bij de generieke proef C. De procedure om deze mensen dan ook effectief te benoemen, na een specifieke proef, loopt in de verschillende entiteiten.

⁶³ CLONEN, H., VAN GOMPEL, H., LAERMANS, C., GOOSSENS, R. en VYVEY, A. (2011). *Draaiboek voor de coach 'geletterdheid op de werkvloer'*. Brussel.

Specifiek rond waardegebonden competenties is er een opleiding voor medewerkers van niveau C en D, waar met screening, actieplan, rollenspelen enz.. aan de ontwikkeling en inzetbaarheid wordt gewerkt.

Binnen het open aanbod van het Agentschap voor Overheidspersoneel is er aandacht voor basisopleidingen op het gebied van communicatie (schriftelijk en mondeling) en persoonlijke effectiviteit voor personeelsleden van niveau D en C. Er wordt ook gewerkt aan een nieuw aanbod met meer interactiviteit en leren op de werkplek. Er is ook een ontwikkelatelier, zowel in de realiteit als virtueel.

Conclusie – de mate van integratie van geletterdheid op de werkvloer

Om in het kader van deze evaluatie een beeld te krijgen van de mate van integratie van geletterdheid op de werkvloer werd eerst ingegaan op de mate waarin geletterdheid werd ingebed in de sectorconvenants en diversiteitsplannen van bedrijven.

Voor de periode 2007-2009 werd basiscompetenties en/of geletterdheid als thema ingeschreven in de modelconvenant die door elke sector moest gevolgd worden. Voor de meest recente sectorconvenants 2010-2011 werd van deze werkwijze afgestapt en werd meer inbreng en vrijheid aan de sectoren gegeven. Dit heeft tot gevolg dat het thema geletterdheid en/of basiscompetenties in minder sectorconvenants voorkomt, maar dat de opgenomen acties of doelstellingen meer gedragen zijn door de sector. Een analyse van deze sectorconvenants leert ons dat het begrip basiscompetenties afhankelijk van de sector in verschillende betekenissen wordt gebruikt. In een aantal gevallen wordt gefocust op numerieke vaardigheden, de basisvaardigheden computergebruik en algemene ICT-vaardigheden, conform de doelstellingen van het Plan Geletterdheid; soms gaat het om het verwerven van basiskennis Nederlands voor anderstaligen (wat buiten het bereik valt van het Plan Geletterdheid) en in enkele gevallen gaat het om zeer specifieke basiscompetenties die nodig zijn in een bepaalde sector.

De diversiteitsplannen zijn een ander middel waarmee bedrijven geletterdheid op de werkvloer ter sprake kunnen brengen. Op dit ogenblik is het niet mogelijk om conclusies te trekken over de integratie van geletterdheid in de diversiteitsplannen. Er wordt binnen het departement Werk en Sociale Economie een zoekstelsel ontwikkeld zodat de diversiteitsplannen in de toekomst op een efficiënte manier kunnen gescreend worden en op een geaggregeerd niveau uitspraken kunnen gedaan worden over de inhoud ervan.

Goede praktijkvoorbeelden, niet alleen in het kader van de sectorconvenants, maar ook daarbuiten, illustreren dat intenties van bedrijven daadwerkelijk worden omgezet in acties op de werkvloer. We hebben echter geen gedetailleerd zicht op alle acties die in alle sectoren werden opgezet, noch op het aantal werknemers dat met deze acties werd bereikt.

Geletterdheidsstraining op de werkvloer staat nog in de kinderschoenen. Het model van geletterdheidscoaching dat uitgewerkt werd in kleinschalige en, beperkte proefprojecten heeft zijn waarde bewezen, maar meer praktijken zijn nodig in verschillende soorten bedrijven en organisaties om te komen tot een veralgemeende aanpak.

3.4. De mate van deelname van laaggeletterden aan beroepsopleidingen

Volwassenen met een geletterdheidsrisico participeren minder aan leeractiviteiten dan andere volwassenen. Zo neemt op jaarbasis 7,3 procent van alle risico-geletterden deel aan minstens één opleiding die erkend is door de Vlaamse Overheid. Dit is minder dan de helft van het aantal participanten bij de volwassenen zonder geletterdheidsrisico.⁶⁴ Als we de groep van Vlaamse werklozen bekijken dan blijkt uit wetenschappelijk onderzoek dat slechts 17% daarvan deelnam aan één of andere vorm van formeel leren in het volwassenenonderwijs.⁶⁵ Vanuit deze vaststelling is bij veel betrokken actoren het idee gegroeid dat de bereidheid van laaggeletterden om hun geletterdheidscompetenties te verbeteren, wel eens veel groter kan zijn wanneer het werken aan geletterdheid wordt geïntegreerd in de beroepsopleiding.

Conclusie – de mate van deelname van laaggeletterden aan beroepsopleidingen

De actoren in het beleidsdomein Werk zetten in op de integratie van geletterdheidscompetenties in het opleidingstraject. Voor de doelgroep van werkzoekenden komt sinds de start van acties in het Plan geletterdheid een benadering op gang die succesvol is en inspirerend zal zijn voor de toekomst.

⁶⁴ VERMEERSCH, L. & VANDENBROUCKE, A. (2010). Het leren zoals het is...bij volwassenen met een geletterdheidsrisico. HIVA, Leuven.

⁶⁵ VAN DAMME, D., VAN DE POELE, L. & VERHASSELT, E. (1997) *Hoe geletterdheid/gecijferd is Vlaanderen? Functionele taal- en rekenvaardigheden van Vlamingen in internationaal perspectief*. Leuven, Garant.

Strategische doelstelling 3: Geletterdheid verhogen om de individuele ontwikkeling en maatschappelijke participatie van laaggeletterde volwassenen te verhogen

1. Omschrijving

Geletterdheid is niet alleen cruciaal om een job te vinden. Het is ook essentieel bij het maken van verantwoorde maatschappelijke keuzes, de uitoefening van burgerschap, deelname aan het maatschappelijke leven en de individuele ont-plooiing van mensen. Het IALS-onderzoek maakt tevens duidelijk dat taal- en rekenvaardigheden een voorwaarde zijn voor culturele, sociale en politieke participatie.

Het bibliotheekbezoek in Vlaanderen, bijvoorbeeld, loopt niet achter op het buitenland, maar is wel meer gepolariseerd: minder laaggeletterden vinden in Vlaanderen de weg naar de bibliotheek terwijl de hoogstgeletterden er vaker te vinden zijn dan in het buitenland.⁶⁶ Uit het participatiesurvey 2009⁶⁷ blijkt dat de rol van onderwijs niet mag onderschat worden in het stimuleren van bibliotheekbezoeken, enerzijds, en het stimuleren en bevorderen van leesgedrag, anderzijds

- Degenen die nog voltijds onderwijs volgen, hebben bijna vijf keer zo grote kans om naar de bibliotheek te gaan dan degenen die hooguit lager onderwijs hebben gevolgd. Na het afronden van de opleiding wordt de kans meer dan gehalveerd voor degenen met de hoogste opleiding en neemt deze significant af naarmate men lager opgeleid is.
- Hoe hoger de opleiding die men genoten heeft, hoe groter de kans dat men nadien nog boeken leest.

Ook de Vlaamse Regering duidde in haar beslissing van 24 juni 2005 op de *duidelijke correlatie tussen een verlaagd geletterdheidsniveau en ... verlaagde maatschappelijke participatie, waardoor dit aspect een kritische factor vormt in het maatschappelijk dualiseringsproces.*

De Vlaamse Regering stelde in het kader van deze problematiek de volgende operationele doelstellingen voorop die zich hoofdzakelijk situeren op het werkveld van het sociaal-cultureel, welzijns- en armoedebestrijdingsbeleid, al zijn dwarsverbanden met het onderwijs- en het werkgelegenheidsbeleid niet weg te denken. Ook is er in dit kader aandacht voor het lokaal sociaal beleid.

⁶⁶ VAN DAMME, D., VAN DE POELE, L. & VERHASSELT, E. (1997) *Hoe geletterdheid/gecijferd is Vlaanderen? Functionele taal- en rekenvaardigheden van Vlamingen in internationaal perspectief.* Leuven, Garant.

⁶⁷ LIEVENS, J. & WARGE, H. (2011). *Participatie in Vlaanderen. Eerste analyses van de Participatiesurvey 2009*, Leuven/Den Haag.

1.1. Operationele doelstelling 1: structurele samenwerking bevorderen tussen centra voor basiseducatie en actoren in sociaal-cultureel en welzijnswerk

In het kader van *het stimuleren van netwerkvorming* (doelstelling 3) stelt de Vlaamse Regering voorop dat *de ontwikkeling van een krachtig educatief beleid gepaard moet gaan met het stimuleren van netwerkvorming tussen de aanbieders van taal-, en wiskundeopleiding en diverse welzijnsorganisaties en het sociaal-culturele werk.*

Het opleidingsaanbod moet waar mogelijk ook verankerd worden in andere settings (gevangenissen, leerwerkplaatsen, buurtontwikkelingsprojecten).

Specifieke aandacht zal gaan naar de organisatie van opleidingen basiseducatie in overleg en samenwerking met het welzijnswerk.

1.2. Operationele doelstelling 2: Geletterdheidsacties integreren in het armoedebeleid

In het Plan Geletterdheid focust de Vlaamse Regering ook zeer specifiek op *kansarme groepen* (onder meer doelstelling 9). Binnen deze doelgroep worden *de laaggeletterde moeders en participanten in verenigingen waar armen het woord nemen als twee prioritaire doelgroepen* naar voren geschoven. *Specifieke aandacht zal gaan naar de organisatie van concrete toelidingsacties van laaggeletterden in overleg en samenwerking met het welzijnswerk.*

Het benutten van wetenschappelijk inzicht, een consultatie via het Vlaams Netwerk in verenigingen waar armen het woord nemen, en, het inventariseren en dissemineren van good practices worden in het kader van deze doelstelling als acties naar voren geschoven. Ten slotte moeten deze *acties en de inzichten* die hieruit voortvloeien geïntegreerd worden in het armoedeplan.

1.3. Operationele doelstelling 3: Geletterdheidstraining integreren in lokaal sociaal beleid

Een sterk beleid om de geletterdheid van de bevolking te verhogen vereist samenwerking tussen vele actoren, ook op lokaal niveau. Lokale besturen staan het dichtst bij de burger en kunnen dus het best inschatten wat de noden en behoeften zijn van de lokale bevolking en welke oplossingen mogelijk zijn. Niet alleen op het gebied van de eerder 'traditionele' elementen van een sociaal beleid, zoals werkgelegenheid, kinderopvang, ouderenzorg, duurzaam en betaalbaar wonen. Maar ook op het gebied van geletterdheid.

De Vlaamse Regering schrijft dan ook voor dat *de Vlaamse Vereniging voor Steden en Gemeenten ten aanzien van het operationeel plan geletterdheid zijn engagement zal opnemen* (doelstelling 12). Dit werd als volgt in acties vertaald:

- *VVSG verbindt er zich toe deel te nemen aan de organisatie van toelidings- en activeringsacties in het kader van verhogen van de geletterdheid;*
- *VVSG verbindt er zich toe mee te werken aan sensibiliseringsacties als de dag van de geletterdheid;*

- *VVSG zal zijn rol opnemen in de lokale netwerkvorming, o.m. op sociaal vlak;*
- *VVSG zal informatieacties naar de intermediairen en de doelgroep via lokale acties versterken.*

2. Indicatoren

Onderstaande indicatoren zijn gericht op de strategische doelstelling 'individuele ontwikkeling en maatschappelijke participatie van laaggeletterde volwassenen verhogen'

- de mate van integratie van geletterdheid in het sociaal-cultureel beleid
- de mate van integratie van geletterdheid in het welzijns- en armoedebestrijdingsbeleid
- de mate van integratie van geletterdheid in het lokaal sociaal beleid

3. Stand van zaken

Om een beeld te krijgen van de mate van integratie van geletterdheid in het sociaal-cultureel, welzijns- en armoedebestrijdingsbeleid bespreken we de resultaten van de acties die in dat kader werden opgezet door de beleidsdomeinen Cultuur, Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (WVG) en Onderwijs

3.1. De mate van integratie van geletterdheid in het sociaal-cultureel beleid

De centrale doelstelling van Plan Geletterdheid is het verhogen van het functioneel geletterdheidsniveau van de Vlaamse bevolking. Geletterdheid is een multidimensioneel en complex begrip dat ook prozageletterdheid omvat: de vereiste kennis en vaardigheid om informatie te begrijpen en te gebruiken uit teksten zoals redactionele artikels, nieuwsberichten en fictie. Daarnaast gaat de aandacht naar multimediale of digitale geletterdheid als set van informatieverwerkingsvaardigheden waarover men moet beschikken om maatschappelijk te kunnen functioneren.

Het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM) heeft zich toegespitst op deze aspecten van het geletterdheidsthema, met de nadruk op inclusie, empowerment, burgerschap en democratisering. Er werd toenadering gezocht en samenwerking aangeknoopt met relevante actoren uit belendende beleidsdomeinen met het oog op een betere doorstroom en expertiseopbouw. Daarnaast werd getracht een beter zicht te krijgen op de initiatieven rond geletterdheid die al bestaan binnen de beleidsvelden Cultuur en Jeugd, met het doel na te gaan hoe deze naar de toekomst kunnen gecontinueerd worden en/of breder verspreid kunnen worden.

3.1.1. Samenwerking basiseducatie en sociaal-cultureel vormingswerk

In een samenwerking tussen SoCiuS en het voormalige Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie (VOCB) werd een traject opgezet gericht op

structurele samenwerking tussen centra voor basiseducatie en het sociaal-cultureel volwassenenwerk (2005-2007). Verschillende Vormingpluscentra, sociaal-culturele verenigingen en Centra voor Basiseducatie waren betrokken. Bepaalde modules van opleidingen in de basiseducatie bieden mogelijkheden tot samenwerking met het sociaal-cultureel volwassenenwerk. In enkele regio's werden proefprojecten opgezet met als doel te komen tot structurele samenwerking, meer doorstroming van cursisten en voor wat betreft de Vormingpluscentra, een grotere deskundigheid en vaardigheden om met laaggeschoolden te werken. Het project liep over een periode van twee jaar. Het werd eind 2007 afgerond en de conclusies werden gebundeld in een eindrapport⁶⁸. Er werd ook een stappenplan uitgewerkt dat bruikbaar moet zijn voor andere organisaties die in hun regio met samenwerking willen beginnen. Verder bevat het rapport aanbevelingen naar CBE's, Vormingpluscentra en verenigingen om samen te werken in het kader van het Plan Geletterdheid.

3.1.2. Bevordering van proza- (en multimediale) geletterdheid binnen het beleidsveld Cultuur

Het departement CJSM en het Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen hebben in het najaar van 2006 gesprekken gevoerd met betrokken actoren binnen het beleidsveld Cultuur, vooral met het Vlaams Centrum voor Openbare Bibliotheken (VCOB), de Stichting Lezen, Leesweb en Linc. Deze gesprekken resulteerden in een overzicht van bestaande projectmatige en/of structurele samenwerkingsverbanden in de (sociaal-)culturele sector, die gericht zijn op de bevordering van de culturele (en multimediale) geletterdheid, bij het brede publiek of naar specifieke doelgroepen toe. De initiatieven werden in een rapport gebundeld: *Bevordering van proza- (en multimediale) geletterdheid binnen het beleidsveld Cultuur – een overzicht*⁶⁹.

3.1.3. Informatiegeletterdheid in bibliotheken

Informatiegeletterdheid gaat over het kunnen zoeken en vinden van informatie, de informatie verwerken, en ze kunnen toepassen. Informatiegeletterdheid is sterk verbonden met de vaardigheden om als burger volwaardig te kunnen functioneren. De bibliotheken hebben hier in samenwerking met lokale partners een belangrijke rol te spelen.

In 2008 organiseerde het VCOB een rondetafel met een 30-tal vertegenwoordigers uit de beleidsvelden Cultuur en Jeugd, het volwassenenonderwijs en de welzijnssector, evenals experts en ervaringsdeskundigen met betrekking tot informatiegeletterdheid. Het doel van deze bijeenkomst was om het begrip informatiegeletterdheid te verkennen en alle relevante actoren in kaart te brengen. In opvolging van deze rondetafelconferentie werd een project uitgewerkt rond informatiegeletterdheid, waarbij vanaf 2009 3 initiatieven werden ondersteund die informatiegeletterdheid breed en vernieuwend aanpakken:

⁶⁸ SOCIUS & VCOB (2007). *Samenwerking Basiseducatie en Sociaal-cultureel volwassenenwerk. Eindrapport 2007*. Brussel.

⁶⁹ Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media (2007). *Bevordering van proza- (en multimediale) geletterdheid binnen het beleidsveld Cultuur. Een overzicht*. Brussel.

- Het gemeenschappelijk open leercentrum van HaBoBIB (Haacht/Boortmeerbeek) en het centrum voor Basiseducatie Leuven-Hageland
- De computerestafette van de Rupelbiliotheken
- Het buurtinformatiecentrum in Mariekerke, deelgemeente van Bornem

Tabel 12 geeft een tussentijds overzicht van het aantal deelnemers aan de verschillende activiteiten die in het kader van informatiegeletterdheid door de betrokken bibliotheken werden georganiseerd.

Tabel 14 – Informatiegeletterdheid in bibliotheken - tussentijdse resultaten aantal deelnemers

	Aantal deelnemers
Rupelbib	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aantal deelnemers mei 2009-oktober 2010: 224 cursisten ▪ Tijdens die periode werden 28 cursusreeksen georganiseerd met een team van 14 vrijwilligers
HaBoBIB	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lezing euthanasie en palliatieve zorgen: 130 deelnemers waarvan ongeveer 35 van en via de basiseducatie ▪ Uiteenzetting Web 2.0: 30 deelnemers waarvan ongeveer 20 van en via de basiseducatie ▪ Rondleiding in de bib van cursisten basiseducatie: 39 deelnemers ▪ Gebruik van de bib onder begeleiding van een educatie medewerker voor de cursus Maatschappij Oriëntatie: 15 deelnemers ▪ Initiatiecursussen ICT schooljaar 2009-2010: 42 cursisten
Buurtinformatiecentrum Mariekerke	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gemiddeld aantal bezoekers per week: 30 bezoekers ▪ Aantal deelnemers aan diverse activiteiten oktober 2009 – juni 2010: 188

Deze projecten deelden hun analyse van successen, leerpunten en aanbevelingen op de studiedag *Door de bomen terug het bos: bibliotheken en informatiegeletterdheid* (26 oktober 2010) en de brochure *Hier oversteken. Bibliotheken en informatiegeletterdheid*. Het bevorderen van informatiegeletterdheid werd er gesitueerd in het ruimere kader van een eigentijdse informatiebemiddeling, aangepast aan de informatienoden van deze tijd en in synergie met zoveel mogelijk andere partners. Bovendien werd in de loop van 2010 de wiki <http://wiki.informatiegeletterd.be> verder uitgebouwd en gepromoot als instrument voor informatie-uitwisseling en kennisdelen.

Conclusie – de mate van integratie van geletterdheid in sociaal cultureel beleid

Het beleidsdomein Cultuur, Sport en Media (CJSM) heeft zich toegespitst op prozageletterdheid en informatiegeletterdheid. Daarbij werd toenadering gezocht en

samenwerking aangeknoopt met relevante actoren uit belendende beleidsdomeinen, met het oog op een betere instroom en expertiseopbouw. Twee voorbeelden daarvan zijn de samenwerking tussen het sociaal-cultureel vormingswerk en de centra voor basiseducatie en het project met betrekking tot informatiegelletterdheid in bibliotheken. Ook deze projecten, die in se hun zinvolheid hebben bewezen, hebben nood aan verdere disseminatie en meer structurele verankering binnen de werking verschillende betrokken actoren.

Daarnaast werd getracht een beter zicht te krijgen op de initiatieven rond geletterdheid die al bestaan binnen de beleidsvelden Cultuur en Jeugd, met het doel na te gaan hoe deze naar de toekomst kunnen gecontinueerd worden en of breder verspreid kunnen worden.

3.2. De mate van integratie van geletterdheid in het welzijns- en armoedebestrijdingsbeleid

Hoewel we in één van de meest welvarende regio's van de wereld wonen, is armoede niet weg te denken uit onze samenleving. Vanuit het welzijns – en armoedebestrijdingsbeleid wordt er een link gelegd tussen laaggeletterdheid en armoede. Men gaat uit van een brede definitie van armoede. Armoede gaat namelijk niet alleen over werk en inkomen, maar ook over de mate waarin mensen deel kunnen nemen aan de samenleving en zichzelf kunnen ontwikkelen. De aanpak van laaggeletterdheid is een middel om de armoedecirkel te doorbreken.

3.2.1. Vlaams actieplan voor armoedebestrijding

Vlaanderen wil op het vlak van armoedebestrijding een topregio worden. Om die ambitie te kunnen realiseren, is een daadkrachtige aanpak nodig. Meer dan één op tien mensen in Vlaanderen wordt geconfronteerd met een inkomensarmoederisico. Armoede is bovendien niet alleen een inkomensprobleem, het is een complex geheel van sociale uitsluiting op verschillende levensdomeinen: onderwijs, werk, wonen, gezondheid, vrijetijdsbesteding, ...

Het decreet van 21 maart 2003 betreffende de armoedebestrijding stelt dan ook dat alle entiteiten van de Vlaamse overheid het armoedebestrijdingsbeleid binnen hun entiteit moeten voorbereiden, uitvoeren en evalueren.

Het armoededecreet verplichtte de Vlaamse Regering binnen twaalf maanden na haar aantreden een Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (VAPA) op te stellen dat over een periode van vijf jaar loopt. Dit actieplan kwam tot stand in samenwerking met de vertegenwoordigers (aandachtsambtenaren) van alle beleidsdomeinen, binnen het permanent armoedeoverleg (PAO) van de Vlaamse overheid, met participatie van de doelgroepen in partnerschap met het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen en verschillende stakeholders. De Vlaamse Regering deelt het actieplan armoedebestrijding mee aan het Vlaams Parlement.

Voor de uitvoering van het armoedebeleid werkt de Vlaamse Gemeenschap samen met de doelgroep en men creëert de nodige voorwaarden voor een volledige participatie van mensen in armoede aan de beleidscyclus. Voor dit in-

clusief en integraal beleid wordt intensief samengewerkt tussen de verschillende beleidsdomeinen en -niveaus.

De uitgangspunten van het Vlaamse armoedebestrijdingsbeleid vloeien voort uit de missie en zijn noodzakelijk om armoede doeltreffende te bestrijden. We sommen hier enkele uitgangspunten op die belangrijk zijn voor het opnemen van geletterdheid in het beleid.

Mensen in armoede en hun organisaties worden tijdig en structureel betrokken bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van het beleid. De tijdige participatie van mensen in armoede en hun organisaties aan de strategische planning en beleidsvoorbereiding, -uitvoering en -evaluatie wordt verzekerd, zodat het maatschappelijk draagvlak en de kwaliteit van het beleid worden versterkt. Mensen in armoede hebben immers net zoals elke burger recht op inspraak. De informatie, consultatie, overleg, communicatie en verantwoordingspraktijk worden verbeterd.

Een voorbeeld hiervan is de hertaling van de beleidsbrief armoede. Deze hertaling kende een groot succes.

Een ander relevant uitgangspunt betreft het feit dat het beleid in eerste instantie moet trachten armoede te voorkomen en de armoedespiraal te doorbreken. Maar in tweede instantie moet de overheid ervoor zorgen dat het beleid geen extra armoede creëert. De ultieme doelstelling van armoedebestrijding is de volledige uitroeiing van armoede. Een structurele aanpak zoekt dan ook naar het productieproces van armoede, naar de plaats en de aard van de uitsluitingsmechanismen, en probeert die uit te bannen, te wijzigen of minstens onder controle te krijgen. Er moet proactief onderzocht worden wat nodig is om armoede te voorkomen en de armoedespiraal te doorbreken. Er is nood aan een actief beleid dat effectieve maatregelen neemt die armoede voorkomen. Er moet ook oog zijn voor maatschappelijke tendensen en hierop moet adequaat gereageerd worden om te vermijden dat deze tendensen armoede creëren. De aanpak van laaggeletterdheid is een duidelijk voorbeeld van een actie om de armoedespiraal te doorbreken of armoede te voorkomen. In het VAPA werden de doelstellingen van het Plan Geletterdheid integraal opgenomen.

3.2.2. Doeboek recht op leren

In Oost-Vlaanderen heeft Oost-Vlaamse Centra voor basiseducatie vzw (OCB) het initiatief genomen om samenwerkende en mogelijke partners bij elkaar te brengen. Enerzijds de Centra voor Basiseducatie, anderzijds de Verenigingen waar armen het woord nemen, de Welzijnsschakels en Krasdiensten, de organisaties voor Samenlevingsopbouw... Al deze welzijnsorganisaties werken met mensen in armoede. Het zijn organisaties die onderling ook erg kunnen verschillen. Opdat een nuttige kruisbestuiving zou ontstaan met het Vlaams beleid werden ook het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen en het Vlaams Ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs op het overleg uitgenodigd.

Tijdens de dialoog bleek het nodig om informatie en duidelijkheid te brengen over basiseducatie en mogelijkheden tot samenwerken. Maar het meest belang-

rijk was de keuze om het idee 'samenwerken' te steunen en te verstevigen, en in dat verband uit te zoeken wat bepaalde samenwerkingsverbanden succesvol maakt en te stimuleren dat organisaties leren van elkaar.

Op basis van deze dialoog kwam het *doeboek recht op leren* tot stand, een praktijkboek met stappenplan om een concrete samenwerking (verder) uit te werken. Het omschrijft deelnemers, behoeften, vragen, mogelijkheden. Het onderzoekt de voorwaarden, de kosten en de meerwaarde van samenwerking. Het reikt kapstokken en tips aan, wijst op kansen en valkuilen, legt remmende en stimulerende factoren bloot.

Conclusie – de mate van integratie van geletterdheid in het welzijns- en armoedebestrijdingsbeleid

Vanuit het welzijns- en armoedebestrijdingsbeleid is er een duidelijke link gelegd tussen laaggeletterdheid en armoede. In het Vlaams Actieplan voor Armoedebestrijding komt de strijd tegen laaggeletterdheid expliciet aan bod: onder meer in acties voor sensibilisering, het stimuleren van levenslang leren, het pleidooi voor competentieverhoging en de strijd tegen de digitale kloof.

Wat de implementatie van het actieplan op het terrein betreft is ons volgend voorbeeld bekend: de samenwerking tussen de Oost-Vlaamse centra voor basiseducatie, enerzijds, en de Verenigingen waar armen het woord nemen en diverse andere welzijnsorganisaties, anderzijds. Voor de lokaal betrokken partners was dit opnieuw een grensverleggend project. Ook hier bestaat er nood aan verdere verspreiding van dit goede praktijkvoorbeeld.

3.3. De mate van integratie van geletterdheid in het lokaal sociaal beleid

Ook op lokaal niveau is samenwerking vereist tussen vele actoren om de geletterdheid van de bevolking te verhogen. Hieronder bespreken we de acties die in het kader van het Plan Geletterdheid werden ondernomen om het lokale geletterdheidsbeleid te stimuleren. Daarbij is er specifieke aandacht voor de acties die door de Vlaamse Gemeenschapscommissie werden ondernomen in Brussel.

3.3.1. Brochure goede geletterdheidspraktijken in het lokaal sociaal beleid

In de brochure *'Iedereen geletterd – Lokaal samenwerken voor geletterde mensen'*⁷⁰ worden succesvolle vormen van samenwerking gepresenteerd, waarin gemeenten en OCMW's, centra voor basiseducatie en welzijnsorganisaties de handen in elkaar hebben geslagen voor meer geletterdheid bij kansarme doelgroepen. Het is niet bekend in welke mate de verspreiding van de brochure ook geleid heeft tot meer geletterdheidsinitiatieven bij gemeenten en/of OCMW's.

3.3.2. Detectie van laaggeletterdheid in Brussel

In het initiële Plan Geletterdheid verhogen was geen specifieke aandacht weggelegd voor de Brusselse context. Die wijkt echter behoorlijk af van de Vlaamse omgeving. Zo is bijvoorbeeld de VDAB er enkel bevoegd voor beroepsopleiding (terwijl de Brusselse gewestelijke dienst Actiris bevoegd is voor arbeidsbemiddeling). Dit heeft bijvoorbeeld implicaties voor de inzet van een screeningsinstrument bij werkzoekenden.

De Vlaamse Gemeenschap is voor Nederlandstalige gemeenschapsaangelegenheden bevoegd in het Brussels hoofdstedelijk gewest. Aandacht voor de specifieke situatie in Brussel en de uitwerking van doelstellingen en acties uit het Plan Geletterdheid kunnen ook in Brussel uitgewerkt worden. Door de specifieke Brusselse situatie (meertalige context, constitutionele context) zijn initiatieven echter minder eenduidig te definiëren als in de Vlaamse (niet-grootstedelijke) context.

Een specifiek project in de Brusselse context was *Detectie van laaggeletterdheid in Brussel*. Het project werd uitgevoerd door het centrum voor basiseducatie Brusselleer, met financiële steun van het Federaal impulsfonds voor Migranten en de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Het doel van het project was om samenwerkingsverbanden te leggen met doorverwijspartners die op een of andere wijze in contact komen met de doelgroep van laaggeletterden, doch die tot nu toe niet actief door Brusselleer werden aangesproken om een rol op te nemen in het terugdringen van laaggeletterdheid en laaggecijferdheid.

De Vlaamse Gemeenschapscommissie ontwikkelde ook een alfabetiseringsplan, waarbij onder meer wordt ingezet op initiatieven die een meer kwalitatieve benadering van cursisten ondersteunen, zowel bij Brusselleer (voor alle opleidingen) als voor het taalonderwijs aan anderstaligen bij de centra voor volwassenenonderwijs.

Een belangrijk hiaat in het Brusselse beleid is het ontbreken van een actueel beeld van het geletterdheidsniveau van de Brusselse inwoners. Het International Adult Literacy Surveyonderzoek (IALS) uit 1997, waar het Vlaamse beleid naar verwijst, heeft immers geen Brussels luik. Dergelijke empirische onderbouw zou verder richting kunnen geven aan beleidsacties van de (Nederlandstalige) instanties die in Brussel rond laaggeletterdheid actief zijn. Een projectoproep eind 2007 van de Vlaamse Gemeenschapscommissie om in de Brusselse context het geletterdheidsniveau na te gaan, resulteerde niet in (financieel) haalbare onderzoeksvoorstellen.

Conclusie – de mate van integratie van geletterdheid in het lokaal sociaal beleid

Wat de mate van integratie in het lokaal sociaal beleid betreft is ons volgend voorbeeld bekend: de brochure met goede praktijkvoorbeelden. Dit ene voorbeeld zou tot het besluit kunnen leiden dat de invloed van een, vanuit de centrale overheid gecoördineerd, Plan Geletterdheid op het lokale beleid uitermate gering is. Toch mag die invloed niet onderschat worden, aangezien heel wat acties die in de andere hoofdstukken van deze evaluatie aan bod komen, vaak hun oorsprong vinden in het lokaal sociaal beleid. Daarnaast zijn er heel wat geletterd-

heidsacties die lokaal vorm krijgen, zonder dat we kunnen concluderen dat dit een rechtstreeks gevolg is van het Plan Geletterdheid van de Vlaamse regering: zo lanceerde de Stad Gent bijvoorbeeld in 2010 het Gents Plan Geletterdheid.

Tot slot merken we op dat er in Brussel verschillende geletterdheidsacties zijn ondernomen door de Vlaamse Gemeenschapscommissie, maar het is bijzonder moeilijk om de groep van laaggeletterden in Brussel te identificeren. We worstelen in Brussel immers met het bijzondere gegeven dat de Nederlandstaligen zich er in een minderheidspositie bevinden, terwijl het plan geletterdheid gericht is naar de groep van personen die onderwijs gehad hebben in het Nederlands of die het Nederlands voldoende beheersen.

Algemeen besluit en aanbevelingen

Op het einde van de legislatuur 1999-2004 keurde de Vlaamse Regering de doelstellingennota *Geletterdheid verhogen* goed. Deze nota werd het kader voor de uitwerking van een Plan Geletterdheid. Een beleidsgroep met vertegenwoordigers van de betrokken departementen en sectoren werkte dit plan verder uit. Bij de aanvang van de legislatuur 2004-2009 keurde de Vlaamse Regering het eigenlijke Plan Geletterdheid goed. Tegelijkertijd kreeg een ambtelijke stuurgroep, samengesteld uit afgevaardigden van de beleidsdomeinen Onderwijs, WVG, Welzijn, Cultuur, Landbouw en Bestuurszaken en een vertegenwoordiger van de Vlaamse Gemeenschapscommissie in Brussel de opdracht om de ontwikkeling van dit plan op te volgen. Het Plan Geletterdheid had tot doel het geletterdheidsniveau van de Vlaamse bevolking significant te verhogen. Laaggeletterdheid is immers een kritische factor in het maatschappelijke dualiseringsproces. Het geletterdheidsniveau verhogen moest volgens het plan vooral gebeuren door een grotere deelname van kansgroepen aan geletterdheidsonderwijs of geïntegreerde geletterdheidstraining. Het plan koppelde geletterdheidsprojecten zoveel mogelijk aan bestaande opties en acties in de verschillende beleidsdomeinen en maakte maximaal gebruik van bestaande middelen.

1. Doorgaan met geletterdheidsbeleid

Met de doelstellingen van het Plan Geletterdheid werden de bakens uitgezet voor een structureel geletterdheidsbeleid in de Vlaamse Gemeenschap. Een brede waaier van acties werd opgezet. Na evaluatie blijkt dat verschillende van deze acties succesvol waren en de bouwstenen bevatten voor verder beleid. Verschillende betrokken actoren bevestigen de optie om met het geletterdheidsbeleid door te gaan. Ook in het advies van de Vlaamse Onderwijsraad⁷¹ van 25 maart 2010 worden belangrijke krachtlijnen van het Plan Geletterdheid onderschreven, vooral de geletterdheidsdefinitie, het pleidooi voor een structurele aanpak met een gedeelde verantwoordelijkheid voor het geletterdheidsprobleem en aansluiting met acties in andere beleidsdomeinen naar kansarme doelgroepen.

Aanbeveling 1.

Om duurzame resultaten te behalen en geletterdheidsverhoging in de verschillende beleidsdomeinen te verankeren, wordt voortgebouwd op de conceptuele en organisatorische verworvenheden van het strategisch plan geletterdheid. Er komt een vervolg met duidelijk omschreven strategische en operationele doelstellingen en met vooraf afgesproken meetbare resultaten.

2. Van deficitconcept naar sleutelcompetenties

⁷¹ Vlaamse Onderwijsraad (2010). *Naar een duurzame geletterdheid. Advies naar aanleiding van de stand van zaken bij het strategisch plan 'Geletterdheid Verhogen' 2005-2011*. Brussel.

Het enge begrip analfabetisme is geëvolueerd naar een ruime invulling van het begrip geletterdheid dat aansluit bij het concept van de sleutelcompetenties. Onder sleutelcompetenties verstaan we niet alleen de bestaande competenties vanuit de enge definitie van geletterdheid, maar ook nieuwe competenties, waaronder wiskundige competenties (numeracy), digitale competenties (computer literacy), leercompetenties en sociale en burgerschapscompetenties.⁷² Dit multidimensioneel en functioneel geletterdheidsbegrip was bij de aanvang van het Plan Geletterdheid nauwelijks gangbaar en buiten het beleidsdomein onderwijs was het enkel bij de VDAB en bij andere actoren in het beleidsdomein werk geoperationaliseerd.

Geletterdheid is dus een geheel van sleutelcompetenties; ze is multidimensioneel en contextbepaald. Het is weinig zinvol om uit te gaan van een duidelijke grens tussen geletterden en ongeletterden. Structureel geletterdheidsbeleid moet uitgaan van het belang van verschillende sleutelcompetenties die mensen in verschillende mate kunnen beheersen.

Aanbeveling 2

De geletterdheidsdefinitie die in het Plan Geletterdheid gehanteerd werd heeft grote meerwaarde in een samenleving gericht op levenslange competentieontwikkeling. Dit vernieuwde geletterdheidsbegrip wordt verder verfijnd en geoperationaliseerd in de verschillende beleidscontexten (armoedebestrijding, welzijn, werk, economie, cultuur en onderwijs).

3. Globaal of specifiek

De acties in het Plan Geletterdheid waren gericht op verhoogde participatie van personen die onderwijs volgden in het Nederlands of die het Nederlands voldoende spreken. Dit kunnen uiteraard ook personen zijn van allochtone of anderstalige herkomst die onderwijs volgden in het Nederlands. In de loop van de uitvoering van het Plan Geletterdheid werd deze keuze af en toe ter discussie gesteld en er werd gepleit voor een ruimere doelgroepomschrijving, zodat men zich bij het uitwerken van een nieuw plan zou richten op de totale doelgroep van de centra voor basiseducatie, met inbegrip van anderstaligen die geen onderwijs volgden in het Nederlands. Het Plan Geletterdheid was echter opgemaakt om een tegengewicht te bieden aan de nadruk die lag op het Nederlands als tweede taal. Uit de beschikbare cijfers⁷³ blijkt dat de deelname aan de opleidingen Nederlands als moedertaal en Wiskunde nog altijd onder het niveau blijft van de instroom die men potentieel kan verwachten op basis van resultaten van wetenschappelijk onderzoek. Bijvoorbeeld, de resultaten van het IALS-onderzoek tonen aan dat 15 tot 18% van de bevolking beschikt over te lage competenties op het vlak van taal en rekenen om zich adequaat te handhaven in een moderne samenleving. Personen die onderwijs in het Nederlands volgden maken, nog altijd onvoldoende gebruik van het geletterdheidsaanbod. Ook de jaarlijkse groei van de reguliere

⁷² SMET, P. (2010). *Mensen doen schitteren. Eerste oriëntatienota hervorming secundair onderwijs*. Brussel.

⁷³ Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Onderwijs en Vorming (2011). *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs – Schooljaar 2009-2010 (Voorpublicatie)*. Brussel.

middelen voor het geletterdheidsaanbod voor deze doelgroep heeft deze trend niet kunnen keren. Daarom blijft het aangewezen het Plan Geletterdheid te focussen op de personen die onderwijs in het Nederlands volgden en niet uit te breiden tot de anderstaligen die geen onderwijs in het Nederlands hebben gevolgd.

Aanbeveling 3

Een nieuw plan moet voldoende specifiek zijn en gericht op de doelgroepen die het meest gebaat zijn met gerichte acties. Uit het PIAAC-onderzoek zal blijken welke doelgroepen de grootste behoefte hebben aan specifieke acties. De eerste resultaten van dit onderzoek worden verwacht eind 2013. Het blijft aangewezen het Plan Geletterdheid te focussen op de personen die niet beschikken over voldoende competenties op het vlak van taal rekenen, en ICT om zich adequaat te handhaven in een moderne samenleving, én die onderwijs in het Nederlands volgden.

4. Geletterdheid is de sleutel voor verder leren

Geletterdheid vormt de basis voor verdere competentieontwikkeling. Geletterdheidscompetenties zijn immers sleutelcompetenties. Zij zijn toepasbaar in veel situaties en contexten en zijn multifunctioneel. Geletterdheidscompetenties zijn een onderdeel van de ruimere competenties die vandaag nodig zijn. Ze worden dan ook best verworven in samenhang met die ruimere competenties. Verschillende projecten en acties in het plan geletterdheid hebben aangetoond dat een geïntegreerde aanpak succesvol kan zijn. Geletterdheidstraining en geletterdheidscoaching kunnen ingepast worden in allerlei opleidingstrajecten en op de werkvloer. Negatieve labeling wordt hierbij vermeden en de succeservaring van de lerenden wordt verhoogd. Geletterdheidscompetenties detecteren in beroepsopleidingen en de algemene vorming moet een vast onderdeel worden van een benadering die erop gericht is zoveel mogelijk mensen de vereiste kwalificatie te laten behalen. Ook op de werkvloer kunnen de instrumenten die in het kader van het plan geletterdheid ontwikkeld werden meer benut worden.

Aanbeveling 4

Het is van belang dat alle organisaties die een rol spelen bij onderwijs, vorming en opleiding van volwassenen aandacht hebben voor de geletterdheidsproblematiek en nagaan hoe ze vanuit een geïntegreerde aanpak daaraan kunnen verhelpen. Ook bedrijven hebben een verantwoordelijkheid betreffende het ontwikkelen van de sleutelcompetenties van al hun medewerkers.

5. Strategische partnerschappen bevorderen

Een sterk beleid om de geletterdheid van de bevolking te verhogen, vereist samenwerking tussen veel actoren, zowel op het niveau van de Vlaamse gemeen-

schap, als op het lokale niveau. Bij acties naar kansengroepen en nieuwe doelstellingen in het werkgelegenheidsbeleid, in het welzijnbeleid, in het culturele domein, bij lokale besturen moet het perspectief van geletterdheidstraining meegenomen worden. Binnen het werkgelegenheidsbeleid is er ook een belangrijke rol weggelegd voor de sectorale sociale partners om via hun kerntaak van opleiding en vorming van kansengroepen ook aandacht te hebben voor het verwerven van geletterdheidscompetenties. Drempels voor deelname van laaggeletterde mensen aan vervolgoopleidingen moeten weggewerkt worden en de expertise in verband met het geletterdheidsprobleem moet breed gedeeld worden. Er zijn nieuwe vormen van systematische samenwerking nodig met mogelijke organisaties uit de sociaal-culturele sector en de welzijnssector.

De acties en projecten waarbij centra voor basiseducatie met de VDAB en met bibliotheken samengewerkt hebben geven de richting voor de toekomst aan. De acties in het Plan Geletterdheid gaven een niet te onderschatten impuls aan de samenwerking tussen de VDAB en de Centra voor Basiseducatie. Beide partners leerden elkaar beter kennen door onderling overleg en gezamenlijke projecten op structurele basis. Partnerschappen en structurele samenwerking tussen actoren moet ook in de toekomst gerealiseerd worden op contractuele basis en met concrete doelstellingen op de korte en de middellange termijn.

Aanbeveling 5.

De ontwikkeling van duurzame structurele partnerschappen is een prioriteit in een globaal geletterdheidsbeleid. Alle beleidsdomeinen hebben een gedeelde verantwoordelijkheid in het ontwikkelen en ondersteunen van functionele geletterdheid. Geletterdheid wordt een horizontaal aandachtspunt worden in alle beleidsdomeinen, zodat men komt tot structurele maatregelen met een echte impact. Partnerschappen met de centra voor basiseducatie worden ontwikkeld naar het voorbeeld van de overeenkomst tussen de centra voor basiseducatie en de VDAB.

6. Geletterdheid integreren in functie van kwalificatieverhoging

Geletterdheidscompetenties zijn een onderdeel van de kwalificatie die het leerplichtonderwijs moet bieden. Uit onderzoek blijkt dat leerlingen in het BSO, maar ook in het TSO, de grootste kans lopen om laaggeletterd de school te verlaten. De grote uitdaging van een gelijke kansenbeleid op school is om dit te voorkomen. Het verwerven van geletterdheidscompetenties taal en wiskunde moet nadrukkelijk geïntegreerd worden in de opleiding. Voor het DBSO en de andere deeltijdse leersystemen is bijzondere aandacht nodig. In de opleiding en nascholing van leertrajectbegeleiders moet meer aandacht gaan naar geletterdheidsproblemen bij deeltijds lerenden. Ook in verschillende opleidingen van het secundair volwassenenonderwijs en in het bijzonder in het studiegebied algemene vorming moet het belang van geletterdheidscompetenties onderstreept worden.

Aanbeveling 6.

Alle actoren in het brede onderwijsveld ontwikkelen geïntegreerde geletterdheidsdacties die best passen bij de structuur van het eigen aanbod. Daarnaast wordt de samenwerking tussen verschillende onderwijsinstellingen bevorderd. De expertise van leraren uit de centra voor basiseducatie wordt benut om de training van geletterdheidscompetenties te integreren in de reguliere aanpak. Ook de aanmaak van meer aangepast en met nieuwe technologie ondersteund lesmateriaal is hierbij nodig

In het kader van de hervorming van het secundair onderwijs voorzien we in sleutelcompetenties die essentieel zijn om te kunnen functioneren in onze samenleving en daarom dienen bereikt te worden door alle leerlingen op het einde van de tweede graad.

7. Belangrijke rol voor de scholen

Ook de structurele samenwerking tussen basisscholen en de centra voor basiseducatie moet aangemoedigd worden. Basisscholen zijn goed geplaatst om in samenwerking met de centra voor basiseducatie faciliteiten te scheppen voor geletterdheidsstraining van laaggeletterde ouders tijdens de schooltijd van de kinderen. De expertise van de centra voor basiseducatie kan ingezet worden voor korte opleidingen voor ouders, gericht op de geletterdheidscompetenties die nodig zijn in de schoolse context van de kinderen, basisgebruik ICT en elementaire rekenvaardigheden.

In lopende acties en projecten van het plan geletterdheid bleef de rol van basisscholen onderbelicht. In kleinschalige initiatieven van centra voor basiseducatie en basisscholen werd hier en daar ervaring opgedaan die succesvol was en inspirerend voor nieuwe projecten.

Aanbeveling 7

Ondersteun scholen en centra voor basiseducatie die willen investeren in samenwerking die gericht is op geletterdheidsstraining van ouders en een preventieve aanpak van geletterdheidsrisico's in het leerplichtonderwijs

8. Centra voor basiseducatie primaire actor

Het decreet volwassenenonderwijs van 15 juni 2007 stelt dat het verhogen van geletterdheid de kerntaak is van de centra voor basiseducatie. Meer gericht beleid moet ontwikkeld worden om de centra voor basiseducatie ertoe aan te zetten innovatieve strategieën uit te werken voor de aanpak van het geletterdheidsprobleem. De centra voor basiseducatie werken vooral met spontane aanmeldingen en doorverwijzingen via allerlei opleidingsverstrekkers en diensten. Dit is een aanbodgerichte strategie. Bovendien is het beleid van veel centra voor basiseducatie er nog steeds op gericht om disfuncties van de laagst geletterden te remediëren. Het rendement van deze benadering blijft beperkt. Veel doelgroepen voor wie het geletterdheidsonderwijs een noodzakelijk onderdeel is van hun loopbaanperspectief blijven nog vaak uit beeld. Door meer accent te leggen op het belang van kwalificatieverhoging kan het geletterdheidsonderwijs minder vrijblij-

vend zijn en een noodzakelijk onderdeel worden van veel opleidingen voor kansengroepen. De aanbodgerichte strategie moet ook aangevuld worden met een werkwijze die toelaat geletterdheidsonderwijs in te richten op maat van specifieke groepen en in de contexten waar dat onmiddellijk relevant is. De centra voor basiseducatie beschikken daartoe over supplementaire financiële en organisatorische hefboomen. Zo is bovenop het vastgestelde volume gefinancierde lesuren-cursist, 10% uren extra beschikbaar voor leertrajectbegeleiding, openleercentrum, etc. Deze hefboomen kunnen nog meer benut worden om innovatieve geïndividualiseerde maatwerkopleidingen in te richten en een soepele integratie van het geletterdheidsaanbod in andere settings mogelijk te maken. Tegelijk moet op de korte termijn nagegaan worden hoe via verdere flexibilisering van het opleidingsaanbod in de basiseducatie de mogelijkheden voor een geïntegreerde en trajectmatige benadering kunnen vergroot worden.

Met het decreet op het volwassenenonderwijs van 15 juni 2007 werd de basiseducatie gepositioneerd als een volwaardige onderwijsvoorziening. De evaluatie van het Plan Geletterdheid toont aan dat deze noodzakelijke hervorming niet kan beschouwd worden als het eindpunt in de ontwikkeling. De centra voor basiseducatie zijn nu al een belangrijke partner in het geletterdheidsbeleid. Hun inbreng kan nog vergroot worden als zij zich ook omvormen tot kwalitatief hoogstaande expertisecentra in verband met geletterdheidscompetenties. Daarvoor zijn grote inspanningen nodig en dit proces zal enkel slagen als het gepaard gaat met een doorgedreven en langdurig professionaliseringsbeleid in de sector. Meer expertise, een geactualiseerd inzicht in het geletterdheidsthema en uitgewerkte strategische opties op het niveau van de sector basiseducatie zijn noodzakelijk. Als dit professionaliseringsbeleid slaagt, zullen alle actoren een beroep kunnen doen op de hoge expertise van de centra voor basiseducatie die voor een structurele aanpak van het geletterdheidsprobleem nodig is. Het kan hierbij gaan om duurzame samenwerking over beleidsdomeinen heen, de ondersteuning van de expertiseopbouw rond geletterdheid binnen de verschillende beleidsdomeinen, het meewerken aan het ontwikkelen van specifieke instrumenten en methodieken.

De centra voor basiseducatie doen er goed aan om hun traditionele aanbodgerichte strategie meer en explicieter te combineren met een trajectgerichte benadering, waarbij formules van maatwerk en de middelen voor leertrajectbegeleiding benut worden. Centra staan ook voor de opdracht om een professionaliseringsbeleid te voeren dat beter aansluit bij de gewenste ontwikkelingen in de toekomst.

Aanbeveling 8

De onderwijsoverheid stimuleert de centra voor basiseducatie om de expertise in verband met geletterdheid aanhoudend te verhogen. Investerings in een doordacht professionaliseringsbeleid zijn wenselijk. Ook wordt de bestaande reglementering verder verfijnd om een meer trajectmatige benadering van het geletterdheidsprobleem mogelijk te maken.

9. Belang van onderzoek

Een structurele aanpak van het geletterdheidsprobleem in het onderwijsbeleid en in de andere beleidsdomeinen moet gebaseerd zijn op actuele onderzoeksresulta-

ten. Naast het PIAAC-onderzoek moet voldoende aandacht gaan naar sociologisch onderzoek over de risico's van laaggeletterdheid en maatschappelijke dualisering en een verkenning van de mogelijkheden tot deskundigheidsbevordering in het omgaan met laaggeletterdheid.

10. Geletterdheid verhogen en inclusief beleid

Het Plan Geletterdheid 2005-2011 had tot doel het geletterdheidsniveau van de Vlaamse bevolking te verhogen. Acties en projecten werden opgezet om meer deelname aan geletterdheidsonderwijs en -training mogelijk te maken. Deze benadering kan voor de toekomst verbonden worden met een beleid waarbij diensten en organisaties aangemoedigd worden om te communiceren in toegankelijke en begrijpbare taal, aan administratieve vereenvoudiging en kwalitatieve verbetering van de communicatie tussen overheid en burger en van de toegang tot overheidsinformatie.